

ТОШКЕНТ ИСЛОМ УНИВЕРСИТЕТИ
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАҢЛАР
АКАДЕМИЯСИ АЛИШЕР НАВОИИ НОМИДАГИ
АДАБИЁТ МУЗЕЙИ

ЗАҲИРИДДИН МУҲАММАД БОБУР

МУБАЙЙИН

АБДУЛЛА ҚОДИРИИ НОМИДАГИ ХАЛҚ МЕРОСИ
НАШРИЕТИ
ТОШКЕНТ — 2000

Бобур З. М.

Мубаййин /Масъул муҳаррир: А. Рустам/. — Т.:
А. Қодирий номидаги халқ мероси нашр., 2000. — 184 б.
Сарлавҳада: Ўзбекистон Республикаси ФА А. Навоий
номидаги адабиёт музейи.

«Мубаййин» — Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг ислом дини асосларини баён этувчи йирик асаридир. У беш қисмдан иборат бўлиб; биринчиси «Эътиқодия», иккинчиси «Қитоб ус-салот», учинчиси «Қитоб уз-закоат», тўртинчиси «Қитоб ус-саъм» ва бешинчиси «Қитоб ул-ҳаж» деб аталади. «Мубаййин»да диний масалалар бутун тафсилотигача чуқур билимдонлик ва юксак бадний маҳорат билан ўз ифодасини топган. У ўзбек тилида яратилган эътиборли асарлар туркумига кирган бўлиб, ўзбек тилининг шираси ва бойлигини тўлаланича ақс эттирадиган диний ва бадний адабиётнинг ёрқин намунаси ҳамдир.

Қитоб кенг ўқувчилар оmmasига мўлжалланган.

ББК У31+86.38

Нашрга тайёрловчилар: САИДБЕК ҲАСАН,
ҲАМИДБЕК ҲАСАН
Масъул муҳаррир: АЛИБЕК РУСТАМ

М 4702620102—218
M361(04)—2000

ISBN 5-86484-073-4

© Ўзбекистон Республикаси ФА Алишер Навоий номидаги адабиёт музейи, 2000 йил.
© А. Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 2000 йил.

БОБУР ВА УНИНГ «МУБАЙЙИН» АСАРИ

Жаҳон маданиятига ўзининг бой мероси билан катта ҳисса қўшган буюк бобокалон шоиримиз Заҳрирдин Муҳаммад Бобур фаннинг турли соҳаларини яхши билибгина қолмай, уни ривожлантиришга ҳам ўзининг муносиб ҳиссасини қўшган. Бутун жаҳонга шуҳрати кетган «Бобурнома» асарида турли илмлар ҳақида қимматли маълумотлар баён қилинган. Шу билан бу қомусий асар фаннинг турли соҳаларидаги олимларни кўпдан бери қизиқтириб келган ва келмоқда. У мусиқа ва ҳарб иши илмларига оид ҳам махсус рисолалар яратган. Бобур бадий ижоднинг ранг-баранг жанрларида қалам тебратган буюк сиймо ҳамдир. Унинг баракали ижоди асрлар мобайнида халқимиз тарихининг ёрқин саҳифаларини ташкил қилиб келган. Шоирнинг шеърят назариясига бағишлаб ёзган «Аруз рисоласи» асари Алишер Навоийнинг «Мезон ул-авзон» асаридан кейин туркий халқлар адабиётшунослиги фанини ривожлантиришга қўшилган муносиб ҳиссадир.

Бобур ижодида «Мубаййин» асари ҳам алоҳида ўрин тутди. Бу асарни ўрганиш ишлари Ўзбекистоннинг ўз истиқлолига эришганидан сўнггина рўёбга чиқа бошлади. Бу асарни ўрганиш ва унинг матнини нашр қилиш бўйича қатор ишлар амалга оширилган.

Бобурнинг ушбу асари нафақат адабиётшунослар, балки исломшунос, тарихчи, файласуф, иқтисодчи, тилшунос, педагог ва бошқа қатор соҳа олимлари учун қимматли манба бўлаолади. «Мубаййин» асари ўтмишимизнинг бой маънавий мероси билан ҳур халқимизнинг баркамоллик йўлидаги саъй-ҳаракатлари, айниқса, ёш авлоднинг тарбиялашда катта аҳамият касб этиши шубҳасиздир. Бу асар ислом дини рухналарини баён қилишга бағишланган бўлиб, маълум вақтга қадар илмий жамоатчилик эътиборидан четда қолиб келган эди. Бу

асарнинг биринчи боби иймон масалаларига бағишланган бўлиб, «Эътиқодия» деб аталади. Бобур бу асарни фарзандлари Ҳумоюн Мирзо ва Комрон Мирзоларга ислом илмини эгаллашлари учун ёзиб қолдираётганликларини қўйидагича баён қилади.

Билгасен эй хўжаста-е фарзанд,
Жигарим бирла жонима пайванд.

Масъалаларки, ул зарур эрди,
Билмасанг дининга қусур эрди.

Етти қўнғлумгаким йиғиштурсам,
Назм тартибида сўғиштурсам,

То ани забт қилгасен осон,
Ул масойилни билгасен йаксон.

Тошглалиқ кундаким ҳисоб ўлгай,
Манга ажру сенга савоб ўлгай.

«Мубаййини» асарининг кириш қисмида ҳар бир мусулмон учун амал қилиниши зарур бўлган шартлар устида гап боради. Аввал беш фарз — иймон, салот, закот, савм, ҳаж ҳақида қисқача тўхтаб ўтилади. Сўнгра беш фарзнинг аввалгиси, иймон ҳақида тафсилоти билан баён қилинади. Бу бобда Оллоҳнинг ўзигина маъбудлиги, фаришталарнинг мавжудлиги, муқаддас китоблару анбиёларнинг барҳақлиги, охират кунининг ва барча яхшилигу ёмонликлар яратувчининг иродаси билан содир бўлиши ёрқин мисралар орқали ифода этилади. Ҳақ субҳонаҳунинг субутий сифатлари — ҳаёт, илм, иродат, қудрат, самъ ва басар (эшитиш ва кўриш), камол, тақдирга ишорат қилинади. Китоби «Эътиқодия» да Муҳаммад (с.а.в.) Пайғамбаримизнинг фазилатлари, меърож сифатларига алоҳида ишорат қилиниб, унинг саҳобалари Абу Бакр, Умар, Усмон, Алиларнинг динишига зийнат берганликлари тафсилоти билан бирмабир айтиб ўтилади. Кейин Аҳли Қибла, мазҳаб имомлари ва бизнинг муқтадомиз Абу Ханифа ҳақида таъсирчан мисралар моҳирлик билан битилган. Бобур зоҳид, фосиқу яхшию ёмон орқасида намоз ўқилиши жойиз эканлиги масалаларига ҳам алоҳида ўрин берган. Рисоланинг бу бобида охират куни, бандаларнинг

сабот-жавоби, номан аъмоли, мезон, аросат, мавоқиб, шафоат, сирот, мушрикларнинг манзилию, мўъминларнинг мақоми, дўзах, ҳавзи кавсар, биҳиштга ишорат қилинади. Китоби «Эътиқодия» иймон шароити ва иймоннинг натижаю фойдаси ҳақидаги масалалар билан якунланади.

«Мубаййин» асарининг кейинги бобларида намоз, закот, рўза ва ҳаж рукнлари тафсилоти баён қилинади.

Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг ушбу асари маснавий жанрида ёзилган бўлиб, диний масъалалар олимнинг ўзига хос баён услуби орқали чуқур билимдонлик ва равон тил билан тушунтириб берилади. Ислом дини асослари бобма-боб бадний воситаларнинг санъаткорона қўлланиши натижасида ўқувчи онгига секун-аста ва мустаҳкам сингдириб борилади.

Бобур «Мубаййин» асарини якунлар экан, бу асарни ёзишдан мақсад шонрлик маҳоратини кўрсатиш эмас, балки ҳақ йўлида билган диний билимларини баён этиб, олам аҳлига сочишдан иборат эканлигини таъкидлайди:

Мен бу ганжимин ошкор эттим,
Борин дин аҳлига инсор эттим.

Ушбуларким дедим бўлунг огоҳ,
Бордурур борча холсан лиллоҳ.

Бу демакгин ғараз Ҳақ эрдийу бас,
Шеъру шонрлик эрмас эрди ҳавас.

Демак, Бобурнинг «Мубаййин» рисоласи диний-ахлоқий йўналишдаги ҳам диний, ҳам адабий асардир. Бу асарни махсус илмий жиҳатдан ўрганиш энг аввало, Бобурнинг фалсафий ва диний-ахлоқий қарашларини аниқлаш учун зарур бўлса, иккинчидан, бу асарнинг маънавий ҳаётимизда тутган ўрни ва унинг диний ва бадний адабиётнинг ёрқин намунаси сифатидаги тарихий аҳамиятини белгилаш учун муҳимдир.

ҲАМИДБЕК ҲАСАНОВ

ЭЪТИҚОДИЙНА

БИ-СМИ-Л-ЛАҲИ-Р-РАҲМОНИ-Р-РАҲИМ

Ҳаққа ҳамду сано адо қилдим,
Ҳақ оти бирла ибтидо қилдим.

Ибтидо қилгулиқ не ким бор-дур,
Қилмасанг оти бирла абтар-дур.¹

Қодиру баркамол Тенгри-дур,
Қоҳир², зулжалол³ Тенгри-дур.

Ҳар не-ким қилса ул қилур бешак,
Ҳар не-ким қилса ул билур бешак.

Мунтазир раҳматиға гумроҳлар:
Муфтаҳир,⁴ қуллуғи била шоҳлар.

Иамон-у яхшиға умид андин,
Қўрқмоқ андин-у навид⁵ андин.

Жисмида ҳар неча-ки қил бўлса,
Қил сени эл танида тил бўлса,⁶

Ҳамдиға зокир ўлса ул тиллар,
Деса ҳамдини ойлару йиллар.

Ул бариннинг каломи бир бўлғай,
Бори ўз ажзига муқирр ўлғай.⁷

*Саййиду-л-мурсалиннинг⁸ наътларида
салла-л-лоҳи алайҳи ва саллам*

Вожиб ўлди борига шукри Худой,
Мустафо⁹ бўлди бизга раҳнамой,

Йўлчисиз йўлда ким бора олғай,
Борса аввал қадамда-ўқ қолғай.

Ким-ки Аҳмад киби-ки бадрақа-дур,¹⁰
Йўлда юз хавф бўлса не боқа-дур.

Бўйиға чувт хилъат-и лавлок,¹¹
Лот¹² оғзиға илгидин тун чок.

Ул-дурур анбийо сарафрози,¹³
Қоба қавсайн¹⁴ маҳрам-и рози.¹⁵

Менга қилғил шафоъатинг ҳамроҳ,
Не дей ўзга алайка салла-л-лоҳ.¹⁶

КИТОБ НАЗМИНИНГ САБАБИ

Билгасен эй хўжаста-е фарзанд,
Жигарим бирла жонима пайванд.

Масъалалар-ки, ул зарур эрди,
Билмасанг дининга қусур эрди.

Етди кўнглумға-ким, йиғиштурсам,
Назм тартибида сиғиштурсам.

То ани забт қилға-сен осон,
Ул масойилни билга-сен йаксон.¹⁷

Тонггалиқ кунда-ким, ҳисоб ўлғай,
Менга ажр-у¹⁸ сенга савоб ўлғай.

Ушбу ниййат-ки, мен қилип-тур-мен,
Ул масойил-ки, мен билип-тур-мен.

Жамъида саъй-у иҳтимом қилай,
Сенинг отингға мен тамом қилай.

Бебақо дунйо иши саҳл-дурур,¹⁹
Дин ишини қилғай ул-ки, аҳл-дурур.

Дин-у донишда ҳар кун афзун²⁰ бўл,
Давлат-у бахт ила Ҳумойун²¹ бўл.

Комрон²² бўл жаҳонда, давлат кўр,
Иуз туман обрў-йу иззат кўр.

БЕШ ФАРЗНИНГ ТАЪДОДИ²³

Уламо аксари деди бу мақол,
Чиҳл²⁴ фарз ўлди мубтад-и²⁵ аъмомл.²⁶

Илм-и фарз элга мисл-и қарз-дурур,
Талаби барча элга фарз-дурур.

Ким-ки аввал бўлса болиғ-у²⁷ оқил,
Анга беш фарздур муни билгил.

Бирн иймондур-у икинчи салот,²⁸
Бу икидин кейин учунчи закот.²⁹

Рамазон рўзаси-йу ҳаж ўтамак,
Фарз-и айн ўлди ушбу беш бешак.

Элдин ўлди бориға тоъат шарт,
Лек икида бор иститоъат³⁰ шарт.

Ул ики, ҳажни-йу закотин дер,
Бўлса гар иститоъатинг бор бер.

Эмди бир-бир қилай борин таҳқир,³¹
Ҳақ таъолодин ўлса гар тақдир.

АВВАЛҒИ ФАРЗНИНГ БЛИОНИ

Бобур, аввалғи фарз қил таъриф,
Ким бор инсонға аввал ул таклиф.

Бу-дур иймон мен айтайин, эшитинг,
Ҳар не дер-мен ани кўнгулга битинг.

Муъманун биҳқа-ким³² бўлур таҳқиқ,³³
Қилғай иқроп тил, кўнгул тасдиқ.

ОЛТИ МУЪМАН БИҲНИНГ ЗИКРИ

Олти-дур муъманун биҳ, эй мўъмин,
Айтайин барчасин эшит мендин.

Аввал иймон Худоға келтургил,
Ширк черигин³⁴ замиридин сургил.

Доғи бил-ким малак³⁵ эрур маъбуд,
Борчаси абд-у³⁶, Тенгри-дур маъбуд.³⁷

Бор учунчи китоб-и иқрори,
Тенгри тавфиқ бўлса дей бори.

Иана бил анбийосини барҳақ,
Рўз-и охирни³⁸ доғи бил мундоқ.

Иана билгил Худодин, эй ҳамдам,
Иахшилик бўлса, гар йамонлик ҳам.

Ушбулар-ким борин деди Бобур,
Билга-сен-ким, муфассал-и ймон-дур.

Бу муфассал-ки, мен дедим ҳолий,
Лек филжумла бор-дур ижмоли,³⁹

Шарҳи бирла борин байон қилайин,
Билмаган бўлсангиз айон қилайин.

АВВАЛҒИ МУЪМАН БИҲНИНГ ШАРҲИ

Бу-дур ймон Худога келтурмак,
Ширк черигин замирдин сурмак.

Лйтқил, «Ло илоҳа илло-л-лоҳ»,⁴⁰
Лйт, маъносидин ҳам ул огоҳ.

Қалима ушбу-дур мунн тўхтат,
Демаги фарз бўлди бир навбат.

Иана мундин кейин-ки келгуси-дур,
Бу ақойид-ким, ул дейилгуси-дур.

Билгил-у эътиқодни мунча туз,
Жон-и кўнглунгда мундоғ ўлтурғуз —

Қим Худо-дур борини ҳаст эткан,⁴¹
Ер-у, кўк-у, баланд-у паст эткан.

Бил-ки маъбуд-и босазо⁴² ул-дур,
Жумла-и халқдин сизо⁴³ ул-дур.

Ҳар не-ким бор-дур, ул йаратқан-дур,
Ҳастлик жарчасинга қотқан-дур.⁴⁴

Бир-дур-у йўқ шерик анинг ишига,
Ухшамас ҳеч ншта ҳеч кишига.

Эҳтийожи кишига йўқ-тур анинг,
Йору йовар⁴⁵ ишига йўқ-тур анинг.

Бор эди-йи ҳаминша бўлгуси-дур,
Не ким ўлгуси-дур, не тўлгуси-дур.

Тенгри кунҳиға⁴⁶ банда йўл топмас,
Қачон-у қанда анда йўл топмас.

Зоти анинг не жавҳар-у не араз⁴⁷
Ишларида не иллат-у не ғараз.

Тенгрининг зоти, оти элдек эмас,
Феъли бирла сифоти элдек эмас.

Ўз бошингча Худоға от демагил,
Ҳам таъаққул⁴⁸ қилиб сифат демагил.

Бор мавсуф⁴⁹ ул сифат бирла,
Ҳам мусаммо-дурур⁵⁰ ул от бирла.

Ким ўзи они йод қилган-дур,
Аҳли дин эътиқод қилган-дур.

ҲАҚ СУБҲОНАҲУНИНГ СУБУТИИ СИФАТЛАРИНИНГ ТАФСИЛИ

Бор субутий⁵¹ сифатлари етти,
Ушбуларни салаф байон этти.

ҲАЕТ СИФАТГА ИШОРАТ-ДУР

Бири бу еттидин ҳайот-дурур,
Ул ҳайоте-ки бемамот-дурур.

Бу ҳайот эл ҳайотидек эрмас,
Васфи Ҳақ эл сифатидек эрмас.

Тан-у жондин эмас ҳайоти анинг,
Ухшамас халқға сифати анинг.

ИЛМ СИФАТИҒА ИШОРАТ-ДУР

Иана бири илмдур сифатларидин,
Олиму-л-ғайб⁵² бұлди отларидин.

Фикр-у андешадин эмас бу илм,
Қасб ила нешадин⁵³ эмас бу илм.

Тоғда тош, тузда қум ададларини,⁵⁴
Анга зоҳир-дурур,⁵⁵ билур борини.

ИРОДАТ СИФАТИҒА ИШОРАТ-ДУР

Бил учунчи сифат иродат-дур,
Билмагай ул-ки бесаъодат-дур.

Ўт куяр, сув оқар иродатидин,
Сарбасар⁵⁶ ҳар не бор иродатидин.

Хостенз ўт аро момуқ қўймас,
Оч ебон олам ошини тўймас.

ҚУДРАТ СИФАТИҒА ИШОРАТ-ДУР

Иана бир васфи Хаққа қудрат-дур,
Анда қудрат-дур, анда қувват-дур.

Бори ишда билинг-ки доно-дур,
Ҳар не қилмоқта ҳам тавоно-дур.⁵⁷

Кўз юмуб очқунча қилур мавжуд,
Кўз очиб юмғунча қилур нобуд.

Ҳар не қилмақта қудрати бас-тур,
Олат-у восита керакмас-тур.

САМЪ ВА БАСАР⁵⁸ СИФАТИҒА ИШОРАТ-ДУР

Иана бил васф-и самъ-у васф-и басар,
Илмдин мунда ўзга маъно бор.

Бу эшитмак қулоқдин эрмас,
Ушбу кўрмакта кўз мадад бермас.

Гар қоронғу-ву, гар йоруғ бўлсин,
Гар йироқ бўлсин, гар йовуқ⁵⁹ бўлсин.

Кўрар-у эшитур тафовутсиз,
Ажз⁶⁰ йўқ-тур жанобида ҳаргиз.

КАЛОМ СИФАТИГА ИШОРАТ-ДУР

Яна бир калом-дур сифати,
Баркамол-у тамом-дур сифати.

Мутакаллим-дуру⁶¹ калом била,
Не тил-у не оғиз, не ком⁶² била.

Нуқталар, ҳарфсиз иборатсиз,
Ҳақ адамға деди ниҳоятсиз.

Адам ул сўз била вужуд ўлди,
Мунча тор ўлди, мунча пуд⁶³ ўлди.

ТАҚДИРГА ИШОРАТ-ДУР

Ер-у кўк ҳар-не ҳодис-дур,
Тенгри тақдири бил-ки боъис-дур.

Куфр-у дин, зуҳд-у, фиқ-у йахши—йамон.
Тенгри тақдири бирла-дур йаксон.

Феълингиз ҳар не-дур билинг андин,
Йамон-у йахши барча Раҳмондин.

Йамон-у йахши-дур қазоси анинг,
Йахшиға-дур вале ризоси анинг.

Зоҳидиға тегар тубан таъбе,⁶⁴
Йорлиқлар⁶⁵ фосиқни бесабаве.

Зулм эмас-тур эрур бори иши хўб,⁶⁶
Адл ила фазл эрур анга мансуб.

ИКИНЧИ МУЪМАН БИҲНИНГ ШАРҲИ

Йана хайл-и фаришта-дур билингиз,
Ҳар бириси бир ишта-дур билингиз.

Бирн рокнъ-дурур⁶⁷ бирн сожид,⁶⁸
Бирн қойим-дурур⁶⁹ бирн қоъид.⁷⁰

Бирн Ҳақ ёди бирла мустағрақ,⁷¹
Билмайин Ҳақдин ўзгани мутлақ.

Келса гар қатра йомғуре ерга,
Бор анинг бирла бир малак бирга.

Борса гар зарра туфроғи кўкка,
Ул боришини соғинма ўзлукка.

Ҳар йогин йогса, ҳар еле елса,
Ҳар нима борса, ҳар нима келса.

Ҳар бир муаккил⁷² ўлди малак,
Гар ер аҳли-дурур, гар аҳл-и фалак.

Билингиз-ким фаришта хайли барн,
Нарли-ғу⁷³ модалигдин ўлди барни.

Куфр ила маъсийатни⁷⁴ билмас-лар,
Ҳақ буюргондин ўзга қилмас-лар.

Бу малак ичра тўрт-дур машҳур,
Отлари сафҳаларда-дур мастур.⁷⁵

Жабройил-у иккинчи Исрофил,
Ҳар бирини бир ишқи таъйин бил.

Бор бурунғиси ваҳий келтурган,
Йана бири сур⁷⁶ ичра ҳам сурган.

Бириси ризқ еткурур элга,
Бирн эл умрини берур элга.

Нечасини башарға бил таъйин,
Хайр-у шар сабт этарлари ойин.

Икки тун, икки кун у-йу йўлда,
Бирн ўнг қўлда-йу бирн сўлда.

Ҳар сувар рост айлаб ўзларига,
Кўринур аҳли қурб⁷⁷ кўзларига.

Йана баъзи фаришта-йи раҳмат,
Йана баъзи азоб учун мусбат.

Икиси гўр ичида-дур сойил,⁷⁸
Шаклу ҳайъатлари бaсе ҳойил:

Бири Мункир, бири Накир-дурур,
Бори ҳукм илгида асир-дурур.

Ушбу-лар бирла сиз йамон бўлмаг,
Куфр-у исёнга ҳамзабон бўлмаг.

Бандалик-дур буйурса не чора,
Лутф агар қилса, сурса не чора.

УЧИНЧИ МУЪМАН БИҲНИНГ ШАРҲИ

Тенгрига бил-ки кўб китоб-дурур,
Анда ҳам лутф-у ҳам итоб-дурур.

Бу кутуб⁷⁹ юздур-у йана ўн тўрт,
Кимга-ким мункир ўлса тушсун ўрт.

Анбийога келиб-турур бу кутуб,
Умматига набийлари ўқутуб.

Лек иймон ададга лозим эмас,
Мужмал иймон кутубга келтур бас.

Бу кутубдин-ки, тўрт-дур машҳур,
Бири Таврот-дур, бири Забур.

Пана Инжил-у йана Фурқон-дур,
Эмди машҳур оти Қуръондур.

Бу кутуб-ким аларга келди фуруд,⁸⁰
Бири Мусо-дур-у йана Довуд.

Пана Исо-дур-у Муҳаммад бил,
Ушбу тартиб ила таъққул қил.

Бу кутубки, дейилди баъзи оти,
Барчасини бил каломи-йу сифати.

Сифати Тенгридин жудо эрмас,
Дема махлуқ-ким раво эрмас.

ТҮРТИНЧИ МУЪМАН БИҲНИНГ ШАРҲИ

Қим-ки элтар Худодин элга пайом,⁸¹
Ул кишига бўлур пайгамбар ном.

Элга дерлар Худой аҳкомин,⁸²
Амр ила наҳй-у⁸³ ҳар не пайғомини.

Рост йўл элга кўрсатурлар алар,
Яхшилик сори элга раҳбар алар.

Ушбу хайл ўлмаса далолатта,
Қолгай эл куфр ила залолатта.

Бор-дурур жумла-ни анбийо маъсум,⁸⁴
Журм-у исён аларда-дур маъдум.⁸⁵

Зиллате топса гар бирисига йўл,
Саҳв-у нисён⁸⁶ била экандур ул.

ИШОРАТ АНБИЙОНИНГ ФАЗИЛАТЛАРИГА ВА ҲАЗРАТИ МУҲАММАДНИНГ АФЗАЛЛИГИГА АЛАЙҲИ-С-САЛОМ

Анбийо Тенгри танлағонлар-дур,
Барча эл таи бу хайл жонлар-дур.

Бор-дурур борча элга фазллари,
Хоҳ бўлсин фаришта, хоҳ парий.

Борчанинг афзали Муҳаммад-дур,
Борчанинг акмал-и⁸⁷ Муҳаммад-дур.

Борчанинг фазлини йиғиштурсанг,
Бир кишида борин сиғиштурсанг.

Фазли Аҳмадча бўлмагай ул ҳам,
Бўлмагай Аҳмад фазилатидни кам.

Ҳар набийнинг-ки ҳужжати бор-дур,
Бир бўлак хайл-у уммати бор-дур.

Лек, билким, Муҳаммад-и арабий,
Бор-дурур кофа-и улусқа набий.

Жумла-и анбийоға ул хотим,
Борча маҳкум-у ул-дурур ҳоким.

Хатм улуб-дур анга пайғамбарлиқ,
Келмас эмди кишига бу йорлиқ.

Осмондин Масих чун келгай,
Шаръ-и — шаръ-и Муҳаммадий бўлгай.

Даъват эткай улусни бу динга,
Саъй қилгай борн бу ойинга.

Шаръича шаръ бўлмагай тансух,⁸⁸
Қилди ҳар шаръни-ки бор мансух.⁸⁹

МЕРОЖ СИФАТИГА ИШОРАТ

Бир кеча Тенгрининг иноятидин,
Фазл ила лутф-и бениҳоятидин.

Уммиҳоний⁹⁰ уйнда эрди расул,
Жабройил осмонидин этти нузул.⁹¹

Жабройил олдида Буроқ⁹² чекиб,
Маркаб эрди Буроқ-у ул рокиб.

Маккадин келди Байт-и муқаддасқа,
Сен бу йўлни соғинмагил қисқа.

Борди андин фалакка майл этти,
Етти кўкка ўшал замон етти.

Анбийо бирла муҳталли⁹³ бўлди,
Нуридин жавфи⁹⁴ осмон тўлди.

Кўрди дўзахни, биҳиштни ҳам,
Йахши афъол-у⁹⁵ бадсирнишни⁹⁶ ҳам.

Ҳамроҳи ожиз ўлди бормоқтин,
Эмас эрди бу ажз ҳормоқтин.

Кўргуликларин борди-йу кўрди,
Эшитур сўзини Ҳаққа эшиттурди.

Уйгоқ эрди-йу Ҳақ бу лутф этти,
Ҳеч ким етмаганга ул етти.

Келди андин чу завқ бирла берн,
Совумай-дур эди ҳануз ери.

Шак бу ишта кечурма кўнглунгда,
Фикр-и фосид эвурма кўнглунгда.

Борча Тенгри қошида осон-дур,
Қудрат олдида ақл ҳайрон-дур.

**ИШОРАТ АНГА-КИМ ҲАВОРИҚ-И⁹⁷ ОДОТҚА
ҲАР МАҲАЛДА БИР ОТ-ТУР⁹⁸**

Ҳарқ-и одот зоҳир этса киши,
Билингиз-ким анинг не-дур бу иши.

Анда гар даъво-йи нубувват-тур,
Билингиз анга мўъжиза от-дур.

Йўқса анинг оти каромат-тур,
Ақлда ушбу ишта ҳайрат-тур.

Мубтадиди⁹⁹ хавориқ-и одот.
Зоҳир ўлса билинг не-дур анга от.

Бор-дур ул макр йохуд истидрож,¹⁰⁰
Шаҳрдин айлангиз ани ихрож.¹⁰¹

**БАШАР ЖИНСИ БИЛА МАЛАК ЖИНСИНИНГ
БИР-БИРЛАРИГА ФАЗИЛАТЛАРИНИНГ
БАЙОНИ**

Билгил афзал-дурур хавос-и малак,
Муъминин оммасидин эрмас шак.

Бор-дур афзал малак авомийдин,
Омма-йи муъминин муни бил чин.

**ИШОРАТ АНГА-КИМ МУҲАММАД УММАТИ
АФЗАЛ-И УМАМ-ДУР ВА УММАТЛАРИ ОРАСИДА
ХУЛОФО-ЙИ РОШИДИН АЗИЗ-У МУҲТАРАМ-ДУР**

Чун Муҳаммад набийлар акмали-дур,
Уммати ҳам умамнинг афзали-дур.

Уммати ичра кўптур аҳбоби,
Боридин яхши ол-у асҳоби.¹⁰²

Бор Абу Бакр жумла-йи умматқа,
Лойиқ-у яхшироқ хилофатқа:

Бўлди андин кейин халифа Умар,
Бор эди ушбу ишга ул фархур.¹⁰³

Иана Усмон била Алий эрди,
Ушбу тўрт уммат афзали эрди:

Икиси шайх-у икиси хатанайн,¹⁰⁴
Бердилар дин ишига зийнат-у зайн.

Ким-ки шайхин-у анбийони еўкар,
Қонини ўз илиги бирла тўкар.

Сўккучи шаръ аро бўлур кофир,
Тилимизни сен асра, эй Қодир.

Бовужуде-ки¹⁰⁵ шаръ этар кофир,¹⁰⁶
Улум ўлғай бу журмға¹⁰⁷ таъзир.

Йахши денг жумла ол-у асҳобин,
Васф этинг барча йор-у аҳбобин.

Йахши денг, йахши ҳам кўрунг борини,
Изз-у¹⁰⁸ таъзим ила сўрунг борини.

Жумлани йахши эътиқод қилинг,
Барчасин йахшилиққа йод қилинг.

Чун хилофат Алийга топти қарор,
Тушти асҳоб аро хилоф-и ниқор.¹⁰⁹

Ҳақ Алий жониби эди анда,
Ким хилоф этти, бўлди шарманда.

Ул хилоф эрди ноҳақ-у ботил,¹¹⁰
Лек аларға тегурмагай-сен тил.

Икиси эрди ул мубашширадин,¹¹¹
Ким бу навъ иттилар хато орадин.

ИШОРАТ АНГА-КИМ АХЉ-И ҚИБЛА ТАҚФИРИ ЖОИЗ ЭРМАС-ТУР

Ҳар не-ким, Тенгридин кетурса расул,
Ҳар киши-ким, аларни қилса қабул,

Ўл киши аҳли қибла-дур, билишгиз;
Они кўфир демакни бас қилингиз.

Гарчи кўб зулм-у кўб ҳато қилса;
Мубтади бўлса йуз ҳаво қилса.

Ҳукм қилманг аниг шақоватига,¹¹²
Дўзахлиг битимангиз отига.

Гар киши бўлса солиҳ-у обид,
Туну кун бўлса қойим-у сожид.

Амрлар тарк қилмаса ҳаргиз,
Наҳйлар зоҳир этмаса ҳаргиз.

Ҳукм қилманг ани саъодатлиг,
Демангиз ани жазм жаннатлиг.

Магар ул ун-ки дўстдори илоҳ,
Жаннатликларига бўлди гувоҳ.

Иана жамъени ҳазрат оллидин,
Бил мубашшир набий мақолидин.

ИШОРАТ-И ИМОМГА

Дин ишига кўб эҳтиром керак,
Олам аҳли аро имом керак.

Лойиқ эрмас бу ишга ўзга киши,
Керак ушбу имомингиз Қураший.

Подшоҳ-дур-ки шаръ имом деди,
Ушбу элга «халифа» ном деди.

Халқ аро ким-ки подшоҳ-дурур,
Тоатин қилмасанг гуноҳ-дурур.

Магар ул иш-ки маъсийат бўлғай,
Қилмасиға аниг жиҳат бўлғай.

Ўдшоҳе агар-чи золім-дур,
Аҳл-и ислом ичра ҳоким-дур.

Анга қилмоқ хуруж бўлди ҳаром,
Бу-дурур шаръ ичра рабт-у низом.

Бу имом истамак шаръат аро,
Кимга вожиб бўлур экин ойо.

Саркаш¹¹³ эл ушбуни ҳавас қилмас,
Сойир¹¹⁴ элнинг бу илгидин келмас.

Гар барийн бўлсалар мунга ҳукком,¹¹⁵
Кимни қилсунлар ўзларига имом.

Ҳар киши-ким, бу ишни қилмай-дур,
Салтанат шевасин билмай-дур.

Гар имом этсалар не қилсун ул,
Салтанат шевасин не билсун ул.

Мулк вайрон бўлурига не шак,
Динга ҳам кўб ҳалал бўлур бешак.

ИШОРАТ ТҶҮРТ ИМОМҒАКИМ МУҚТАДО-ЙИ¹¹⁶ ДИН-У ПЕШВОЙИ АҲЛ-И ТАЪЙИН-ЛАР

Бил-ки, бу тўрт имом барҳақ-дур,
Ким алардин бу динга равнақ-дур.

Бу имоме-ки шаръ адоси-дурур,
Дин ила шаръ муқтадоси-дурур.

Бириси бу Халифа Нуъмон-дур,
Ҷана бири Шофиъ пурдон-дур.¹¹⁷

Ҷана бири Молнк-у йана Аҳмад,
Қилдилар жаҳд шаръ аро беҳад.

Ҳар бирига мутобиъ-у, ҳампай,¹¹⁸
Даражот-у нажот хуб топқай.

Тенгридин бизга кўп латифа-дурур,
Муқтадомиз Абу Ханифа-дурур.

Тенгрига шукрлар дейинг яксон,
Қилди бизларга ишни ул осон.

ИШОРАТ АНГА-КИМ ЗОҲИД-У ФОСИҚ ВА ПАХШИ-ЙУ НАМОН ОРАСИДА НАМОЗ ЖОИИЗДУР

Фосиқе бўлса, бўлса йо зоҳид,
Золиме бўлса, бўлса йо обид.

Жонз ўлди-ки ул имом ўлгай.
Муқтадонинг иши тамом ўлгай.

Қайси-дур бу имом эшитинг роз,
Бу имом ўлди элга беш намоз.

БЕШИНЧИ МУЪМАН БИҲНИНГ ШАРҲИ

Ёана охир кунининг иймони,
Бу-дур айтай, эшитингиз они.

Бурноғи манзил анда гўр-дурур,
Гўр элидин Худой сўр-дурур.

Ул сўриқчи икки фаришта-дурур,
Ким, бурун бўлди отлари мазкур.

Дер, Худойинг, пайғамбаринг ким-дурур,
Дининг-у роҳ-у раҳбаринг ким-дур?

Гар жавобини басавоб дегай,
На алам кўргай-у на ғусса егай.

Қабрини кенг Худой қилгай анга,
Равзан учмоқ сари очилгай анга.

Кеча-кундуз анга айон бўлгай,
Ким ери равзада¹¹⁹ қайон бўлгай.

Гар жавобини йахши айтмаса,
Тенгри анинг сариға қайтмаса.

Бошиға оҳанин чумоқ егай,
Раҳмату айши ал-фироқ, дегай.

Уйини топқонида гурз асари,
Эшитур ғайр-и одаме-йу парий.

Гар пари-йу башар эшиткайлар,
Гуссадин жонларин эриткайлар.

Қабр ул навъ зўр ила сиққай,
Ҳар бирига сўнгакларин тиққай.

Равзан ўлғай анга сақар¹²⁰ сариға,
Йуз туман ранж-у шар¹²¹ сариға.

Ерини дўзах ичра кўргай ул,
Гаҳ ўт-у гаҳ йах ичра кўргай ул.

ИШОРАТ ИСРОФИЛ АЛАЙҲИ-С-САЛОМНИНГ СУРИГА

Давр-и охир-ки чун йовуқлашса,
Умр паймонаси бори тошса.

Амр бўлғай Худойдин беқийл,¹²²
Дамни сур ичра сургай Исрофил.

Шамъдек ўлғай эл бу дам бирла,
Ҳам адам бўлғай эл дам бирла.

Холлий ўлғай бу халқдин олам,
Умрлар бўлмағай баний Одам.

Йана бўлғай Худойин маъмур,
Сур аро дам сурарга соҳибсур.

Зинда¹²³ қилай борини бир дамда,
Ҳеч ўлук қолмағай бу оламда.

Ҳашр ўлур¹²⁴ муъминин бу суратта,
Бал-ки мундин латиф ҳайъатта.

ИШОРАТ НОМА-ИИ АЪМОЛГА

Ушбулардин кейин бу-дур аҳвол,
Келгуси элга нома-йи аъмол.

Суъадонинг¹²⁵ ўнг илгидин келгай,
Анда ул эл саъодатин билгай.

Ашқи-йи¹²⁶ номасин-ки тергайлар,
Орқадин сўл иликка бергайлар.

ИШОРАТ МЕЗОНҒА-ДУР

Йана мундин кейин тарозу бор,
Тоъат-у маъсийини тортув бор.

Кимга-ким оғса палла-йн тоъат,
Билгай учмоглиғини ул соат.

Кимга-ким оғса палла-йн исён,
Қолгай ул лаҳза беҳуш-у ҳайрон.

ИШОРАТ АРОСАТНИНГ¹²⁷ МАВОҚИЪИҒА

Аросат ичра мавқуф илик эмиш,
Ҳар бирида бўлур савол бир иш.

Тез ўтар ким-ки берса йахши жавоб,
Йўқса йиллар чекар азоб-у уқоб.¹²⁸

Баъзи элга-ки Тенгри лутф эткай,
Беҳисоб учмоқ ичра еткай.

ИШОРАТ АНГА-КИМ ШАФОЪАТ ЭШИГИ АВВАЛ ҲАЗРАТ-И РАСУЛДИН ОЧИЛҒАЙ, ЯНА ҲАР КИМГА ҲАҚ ДАСТУР БЕРСА УЛ ШОФОЪАТ ҚИЛҒАЙ

Мустафо-дур билинг-ки умматқа,
Эшик очқай бурун шафоъатқа.

Йана ҳар кишига Ҳақ берур дастур,
Қўнгли истарға шафиъ бўлур.

ИШОРАТ СИРОТҚА¹²⁹

Аросат аҳли-ким, булардин ўтар,
Дўзах устида кўпругига етар.

Инчка қилдин қиличдин итиг,
Борчага лозим андин ўтмаклик.

Жин-у, инсон-у, муъмин-у кофир,
Бўлғай ул кўпруг устига ҳозир.

Ки оёқ қўйса кофир ул дамда,
Ерини кўргай ул жаҳаннамда.

Ўткучи ўт ичида фарқ ўткай,
Муъмин андин мисол-и барқ ўткай.

Баъзи эл ел-дег-у гаҳе қуш-дег,
Баъзи элга кўрунгай ул туш-дег.

Қимга-ким бўлса заъифлиг иймон,
Ўтмаги андин ўлмагай осон.

Бири эмақлаб-у бириси йуруб,
Йиқила, қўпа, бир пўйа уруб.

Баъзи аввал қадамда—ўқ бергай,
Баъзи ўртасига етиб ҳоргай.

Баъзи охир қадамда йиқилгай,
Йиқилиб дўзах ичра тиқилгай.

**ИШОРАТ АНГА-КИМ УЧМОҚ БИЛА ТОМУҚ¹³⁰
ҲАҚ-ДУР-У МУШРИКНИНГ¹³¹ МАНЗИЛИ ТОМУҚ ВА
МУЪМИННИНГ МАҚОМИ УЧМОҚ-ДУР**

Бил-ки учмоқ билан томуқ ҳақ-дур,
Муъминнинг мақоми учмоқ-дур.

Қим-ки ул бўлса мушрик-у кофир,
Манзил этти томуқ анга қодир.

ИШОРАТ-И ДУЗАХҚА

Қим-ки дўзахқа тушса кофирдин,
Чиқмагай жовидон ўшал ердин.

Ҳар азобе-ки эл тасаввур этар,
Дўзахларга ул азоб етар.

Тушса гар муъмин жаҳаннамга,
Тунаҳича қолур ўшал ғамга.

Йо Шафиъе шафоъат эткай анга,
Манзиле жаннат ичра еткай анга.

Йо Худо анга маҳз-и¹³² лутф эткай,
Андин ул меҳнат-у алам кеткай.

Қим-ки муъмин борур бу оламдин,
Қутулур бил-ки, жовидон ғамдин.

Гунаҳича агарчи ранж етар,
Лек охир биҳишт сари кетар.

ИШОРАТ-И ҲАВЗ-И КАВСАРҒА

Пана билгил-ки ҳавз-и кавсар-дур,
Анда юлдузча зарфлар¹³³ бор-дур.

Пулдин¹³⁴ ўтиб бу суда тургайлар,
Халқини бу суға чўмургайлар.

То йулгай томуғ ғуборидин,
Кўнгли тингай бу лаҳза боридин.

Тинибон кўнгли боргай учмоққа,
Пуз туман шукурлар дегай Ҳаққа.

ИШОРАТ БИҲИШТҚА

Даража жаннат ичра-дур секкиз,
Тенгри гар лутф қилса, еткаиёсиз.

Тенгри жаннатқа кимни-ким тергай,
Амалға йараша ер бергай.

Анда ҳур-у, қусур-у¹³⁵ гилмон-дур,¹³⁶
Неча лаззат-ки ақл ҳайрон-дур.

Ҳар фароғат-ки эл хайол этар,
Андин ортиқ биҳишт элига етар.

Жовидон¹³⁷ ерларида бўлгайлар,
Ғам била ғуссадин қутулгайлар.

Барчадин йахши лаззати дийдор,
Бизга қилгай насиб, йо Ғаффор.

ИШОРАТ ИЙМОН ШАРОИТИҒА

Бил-ки, иймон шаройити бор-дур,
Аҳл-и иймон аро муқаррар-дур.

Бириси ғайбқа кетур иймон,
Бўлди иймон йаъси бедармон.

Ғайб оламини хосса-йи Ҳақ бил,
Сўз бу-дур шаръ ичра мундоқ бил.

Ғана Ҳақдин керак умид ила бийм,
Муни деб йурма бор Худо-йи карим.

Ғана билгил ҳалол, ҳақни ҳалол,
Бир ҳаромини ҳам ҳаром-у вубол.

Тенгрининг душманига душман бўл,
Тенгрининг душманига душман бўл,

ИШОРАТ ИМОННИНГ НАТИЖА-ВУ ФОИДАСИГА

Ким-ки, иймон буларга келтурса,
Ушбу дегаилар устида турса.

Қутулар бандалиқтин, ўлмақтин,
Таламоқтин, жиҳоти бўлмақтин.

Дунйавий-дур буларни йод олингиз,
Ухравийни дейин қулоқ солингиз.

Жовидоний азоб ила меҳнат
Қўрмас-у оқибат борур жаннат.

КИТОБ ХОТИМАСИ

Шукур ли-л-лоҳ муродима эттим,
Фарз-и аввал сўзин тамом эттим.

Бу эди сунний элга муътақидот
Ким, байон айладим борини бот.

Бу масойил-ки, мен байон эттим,
Бу ақойид-ки, мен айон эттим.

Дерлар аслиййа-йи эътиқодиййа,
Мункир¹³⁸ ўлғай инодиййа.*

Қолган у тўрт фарз-и шаръиййа,
Амалиййа дейилди фаръиййа.

Тенгри тавфиқи бўлса дей барини,
Қўрсатай анда ҳар амал ерини.

* Инодиййа — бўйин товловчилар, ҳақиқатни инкор қилувчилар.

КИТОВУ-С-САЛОТ

БИ-СМИ-Л-ЛАҲИ-Р-РАҲМОНИ-Р-РАҲИМ

Бобур эмди дегил иккинчи фарз,
Дейилур сўзни анда қилғил арз.

Бу иккинчиси бил намоз-дурур,
Бандадин Тенгрига ниёз-дурур.

Кеча-кундузда вақти беш бўлмиш,
Узр эмас мунда ҳеч нима, ҳеч иш.

Бил-ки бу фарзда фаройиз¹³⁹ бор,
Яна бор вожибот-у¹⁴⁰ суннатлар.¹⁴¹

Мустаҳаб-лар-дур-у¹⁴² адаб-лар-дур,
Шаръ аҳли аро муқаррар-дур.

НАМОЗ ФАРОЙИЗИНИНГ БАЙОНИ

Фарз ўн ики-дур намозда бил,
Билибон ҳар бирини йерида қил.

Олтисин бил намозни хорижида,¹⁴³
Яна олтисини намоз ичида.

Нечаси шарт-дур булардин бил,
Яна бир нечасини рукн дегил.

НАМОЗДИН ТАШҚАРИҒИ ОЛТИ ФАРЗНИНГ БАЙОНИ

Олти хорижини бурна¹⁴⁴ арз қилай,
Сўнгра шарҳ, ул олти фарз қилай.

Шарти аввал-ки ул таҳорат-дур,
Бил бу уч фарздин иборат-дур.

Бири йер, бири тўн, бири сув-дур,
Ул ўн пкидди учи ушбу-дур.

Бу таҳорат баданда дағи керак,
Тўрт ўлур фарз анинг била бешак.

Фуқаҳо фарзларни-ким атамш,
Покликда фариза уч санамш.

Дема-ким бирини унутуб-турлар,
Танин-йу тўнни бир тутуб-дурлар.

СУВНИНГ МАСОЙИЛИ¹⁴⁵

Чун ариғлиғ бори бўлур сувдин,
Бурна сувнинг таҳоратини дейин,

Бил масойилни жаҳд ила сўрғон,
Бир равон сув-дурур яна турғон.

Бўл оқар сув ақаллидин¹⁴⁶ огоҳ,
Ким оқарда оқизса бир пар-и қоҳ.¹⁴⁷

Бу сувни тоҳир-у мутаҳҳар¹⁴⁸ бил,
Ҳар нима йувар эсанг бу сувда йувғил,

Лек оқар сувда бор-дурур эғирим,
Нимани анда йувмасун ҳеч ким.

Гар нажост била улуксаку-дур,
Бу оқар сувда анда ҳукм бу-дур.

Гар сувнинг нисфи¹⁴⁹ йо кўпига тегар,
Сув ариғсиз-дур андоқ ўлса агар.

Яна турғон сувнинг ақаллини бил,
Бу-дурур айтайин сен эшитғил.

Гар бу сувни мураббаъ¹⁵⁰ ўлса йери,
Бўлса анинг муҳити¹⁵¹ қирқ қари.

Шаръ эли дер мунн даҳ дар даҳ,¹⁵²
Бу оқар сувдек ўлди, бўл оғаҳ.

Деди бу газни шаръ йетти тутам,
Бу мубоҳа¹⁵³ газн-дур, эй ҳамдам.

Ғар мудааввар¹⁵⁴ кўринса бу су йери,
Теграси керак ўтуз олти қари.

Ғар узун сув эса масоҳат¹⁵⁵ қил,
Ўуз қари бўлса хуш таҳорат қил.

Арзи¹⁵⁶ ҳам бир қари керак бўлғай,
То бу сувлар киби демак бўлғай.

Ушбулар умқи¹⁵⁷ бил етар бу қадар,
Йери кўрунмагай сув олсанг агар.

Арзи ул-дур-ки ҳар сувни кўрсанг,
Тувл¹⁵⁸ ила арзини йиғиштурсанг.

Даҳ дар даҳча бўлса пок-дурур,
Анда ҳар-не йувсанг не бок-дурур.

Ушбу сувлар-ки мен баён эттим,
Борининг ҳукмини аён эттим.

Лави¹⁵⁹ йо таъм, йохуд ис бирла,
Мутағаййир¹⁶⁰ эса, нажас бирла.

Билингиз ушбу сувни ориғсиз,
Ижтиноб¹⁶¹ айлангиз гар ариқсиз.

Сув кириб чиқса, кетса тағйири,
Аририда бу бўлди тадбири.

Ғар нажас тушса ўзга сувларға,
Не-дурур шаръ ҳукми буларға.

Анда тағйир лозим эрмас-тур,
Нажас ўлмоқға андаги бас-дур.

Бўлса бу сувда бир ўлук ҳайвон,
Бўлмағон бўлса анда хун равон.

По сув ҳайвонларидин ўлса сувда,
Ушбуларнинг ўлуги бўлса сувда:

Чибин-у пашша-ву чайон янглиг,
Баққа-ву панжпона-ву болиг.

Бу сув бўлмас нажас, бўлунг огоҳ,
Неча-ким бўлмаса даҳ дар даҳ,

Ғар ғадиреға кирса оқар сув,
По йелиб борса, анда сув ҳар сув:

Бир нажостқа етти сув ногаҳ,
Лек бўлмай-дурур даҳ дар даҳ.

Пок эмас ушбу кўл суви биллингиз;
Зинҳор у сувдин хазар қиллингиз.

Ҳар қачон ул ғадир-ким¹⁶² тўлғай,
Орир ул чоғ-ки сув равон бўлғай.

Шаръ ҳаммом сувини деди пок,
Ҳар-не бу сув била йувсанг, не бок.

Бўлса бу сув нажаслиғи зоҳир,
Сув кириб чиқғач-ўқ бу сув орир.

Сув оқиб кирса, олсалар йеридин,
Йо равон бўлса тошнбон еридин.

Бўлур оқар сув ҳукмида бу сув,
Ўзга ҳар нима йувар эсанг, кел йув.

Одаме оғзи суйи тоҳир-дур,
Бил-ки, ул тоҳир-у мутаҳҳар-дур.

Ғар жанаб¹⁶³ бўлсун-у агар кофир,
Билга-сен оғзи суйини тоҳир.

Билга-сен-ким ҳалол ҳайвоннинг,
Сури пок ўлди-йу ҳам инсоннинг.

Ҳар нима-ким этни йеса бўлмас,
Сурини ҳам ориғ деса бўлмас.

Лек билгил-ки, сур-и буғулу¹⁶⁴ эшак,
Бўлди машқук¹⁶⁵ мунда йўқ-дур шак.

Сокин-и байт¹⁶⁶ ила сибоъ-и¹⁶⁷ туйур.
Сури макруҳ шаръ эли деб-дур,

Мисли сичқон яна мушук, яна мор.
Қарчигай бирла лочин-и шунқор,

Ғар товуқ-дур чароний, эй доно,
Сури макруҳ-дур шарнъат аро.

НАМОЗ УТАРИНИНГ МАСОҒИЛИ

Эмди йернинг таҳоратин айтай,
Шаръ элининг иборатин айтай.

Пок йерда намоз қилгай-сеї,
Бўлмаса эҳтироз¹⁶⁸ қилгай-сен:

Сажда йери икки аёқ йер-и пок,
Бўлса ўзга ориғсиз ўлса не бок.

Йерга гар бир нажосте етти,
Қуруди ул йер-у асар кетти.

Дема ул йерни-ки ориғсиз-дур,
Ута анда намоз-и жойиз-дур.

Лек мунда тайаммум¹⁶⁹ айламагил,
Шарънинг йўлини кам айламагил.

Йағоч-у ўт-ки ерда-дур қойим,
Хишт-ким ерда фарш эрур дойим.

Гар ушоқ-и тош-у тоғ тасаввур қил,
Бари йер ҳукмида-дурур билгил.

Мисли мабраз¹⁷⁰ томи-йу майхона,
Бўлса ҳар том булар кабиёна.

Анда макруҳ-дур намоз билнинг,
Бе кароҳиййат¹⁷¹ ўзга ейрда қилинг.

Гар мусалло¹⁷² эса, бисот сенга,
Анда мундоқ-дур эҳтиёт сенга.

Ариғ эрмас ёнида қилма намоз,
Бор намозингга ўзга йерда жавоз.¹⁷³

Масжид одобини қилай таълим,
Қилға-сен Тенгри уйини таъзим.

Мунда мишқурма, мунда тукурма,
Балчиқ ўлса оёқларинг сурма.

Бок¹⁷⁴ эмас бўлса масжиднинг манқуш,¹⁷⁵
Анда сарф айласанг тиллов-у кумуш.

Лек ўз молнинг анда сарф этгил,
Киши моли савоб эмас-тур бил.

Мунда сарф этгуча бу-дур авло,
Баҳра олса бу молдин фуқаро.

Масжид-у томмий¹⁷⁶ ҳукми бир-дур бил,
Томмийдин иқтидо¹⁷⁷ раво-дур бил.

КИИГУЛУК МАСОИЛИ

Тўн-ки айтилди сатр-и аврат-дур,¹⁷⁸
Фарз-дур, билмаги зарурат-дур.

Доимий фарз-дур-ки қилдим арз,
Лек ариғ-лиғи-дур намозда фарз.

Йопмоғи эрга келса иликтини,
Тизгача фарз бўлди киндикдин.

Киндикнинг бил эмас-турур дохил,
Тизин авратга лек дохил бил.

Бил-ки хотунға йопмоқ ўлди борин,
Қадам-у¹⁷⁹ юз-у кафдин ўзгаларин.

Гар канизак-дурур шарнъатда,
Эр киби бўлди сатр-и авратда.

Лек билғил-ки орқаси-йу қорин,
Йопмоғи фарз бўлди ушбуларин.

Бу йопинчи керак-дурур андоқ,
Ким билинмаса остида қаро-оқ.

Гар мусаллоға аврат очилса,
Рубъиндин озроқ эрканин билса,

Ул мусалло намози-дур жойинз,
Бу масоинлин йод тутгайсиз.

Мустаҳаб-дур йопинчи йопмоғлиқ,
Тан била кафтларинин йопмоғлиқ.

Бил-ки дебо¹⁸⁰ била қизил нима,
Эрга макруҳ-дур кийай дема.

Шаръни қил рибоят, эй ҳамдам,
Қилма абришўмин¹⁸¹ мусалло ҳам:

Гар тунунгға нажосте йетти,
Шаръ билгил мунга не ҳукм этти.

Гар нажост ғализ-дур анда,
Билга-сен ҳукмини айтқонда:

Бўлеа дирҳамча бил-ки маъфў-дур,¹⁸²
Хоҳ йувдурма, хоҳ анн йувдур.

Ҳар нажост-ки, жирм¹⁸³ бор анда,
Вазни дирҳам-дур эътибор анда.

Бу дирам вазнини дейин ёд ол,
Қилдилар эътибор бир миқоқол.

Йўқса яссилғи мурод-дурур,
Ханафийға бу эътиқод-дурур.

Бу дирам арзи-ким битиб-турлар,
Арз-и каф эътибор этиб-турлар.

Гар нажост хафифа¹⁸⁴-дур анда,
Тут қулоқ ҳукмин айтайин, банда.

Бўшмас ул рубъидин агар кам-дур,
Масъала билмаганга кўп ғам-дур.

Ҳар киши-ким намозни қила-дур,
Ҳар нима-ким анинг била буйла-дур.

Гар нажост тегар не-дур ҳукми,
Билга-сен тўн киби эрур ҳукми.

Лек таи бирла тўндағиларнда,
Бўлмаса бир дирамча бу борнда.

Теккан ўлса хафифа, эй ҳамдам,
Васланинг рубъидин керак-тур кам.

Бил таи бирла тўну жойшамоз,
Нечук ўлур нажас эшитгил роз.

Гар ҳақиқий нажосте-ки тегар,
Қолғай андин буларда ранг-у асар.

Йуқмаса ҳеч нима буларга не бок,
Ул замон ушбуларни билгил пок.

Ул нажас нима текса нечук экин,
Ҳукм анга шаръда не турлук экин.

Гар нажостдин ўлса ул намлиқ,
Бил ҳақиқий киби-йу йувғил ариғ.

Йўқса керак сиройате¹⁸⁵ анда,
Томса сув ул ариғни сиқғонда.

Гар нажас бўлса қуруқ ул ариқ.
Анда қуруқ керак саройатлиқ.

НАЖОСТНИНГ АВВАЛГИ ҚИСМИНИНГ БАЙОНИ

Бил нажост икки қисм-дурур,
Бирисига ҳақиқий исм-дурур.

Бу ҳақиқий ҳам икки қисм эшит,
Бир ғализа, бирин хафифа айт.

Қайси-дур бу ғализа дей бир-бир,
Ғиринг-у қон-дурур, яна чоғир.

Ул йиринг қонга ҳукм бўйулгай,
Ким алар ноқис-у вазу¹⁸⁶ бўлгай.

Бўлса маъқул¹⁸⁷ гар бўғузлангон,
Бил-ки тоҳир-дурур анга ич қон.

Пашша-ву бурга бирла бит қони,
Неча кўп бўлса бил ариғ они.

Бил-ки ҳар навъ қурт ила ҳашарот,
Оқмаса қони дей ариғ анга от.

Ғайр-и маъқул ғойит¹⁸⁸ булни,
Бил ғализ, эшит бу эл қавлини.

Майяқ-у¹⁸⁹ тезак-у яна қумалоқ,
Бўлса ҳар қайсидин эрур мундоқ.

Товуқ-у қоз-у батға¹⁹⁰ бу-дур ҳол,
Бил бу учга ғализа-дур бе хол.

Ҳар нима-ким ҳалол бўлса эй,
Булни¹⁹¹ шаръда хафифа битти.

Ҳар нимага сут-у тер-у сўлакай,
Сури ҳукмида-дур сенга айтай.

Ғайр-и маъқул¹⁹² қуш сонги¹⁹³ не эмиш,
Бил ани шаръ эли хафифа демнш.

Ейилур қуш сонагини бил бу шиқ,¹⁹⁴
Намон эдлиқ гар ўлмаса дей ариқ.

НАЖАС НИМАНИНГ ЙУВМОГИНИНГ БАЙОНИ

Бил нажас нимани нечук йуйулур,
Не йўсунлуқ йўйулса пок бўлур.

Бўлса маръий¹⁹⁵ нажост анда нетар,
Сув била айбини кетурса йетар.

Йо равон нима бўлса сув янглиғ,
Бил мутаҳҳар ани гар ўлса ариғ,

Ҳукме ўлса нажост эшитгил,
Ани қилмас изола¹⁹⁶ бу нима бил.

Мисли шамшир-у кўзгу бирла пичоқ,
Аритур ушбуларни бил туфроқ.

Бўлса кафш-у ўтукда бу маръий,¹⁹⁷
Туфроқ ани кетаргач-ўқ ариди.

Гар кўрунур нажост ўлмаса бил,
Бу йўсунлуқ-ки дер-мен ани йувгил:

Гар бадан-дур йувгай-сен уч навбат,
Ул йўвмоқ-ким субуғ¹⁹⁸дур анга от.

Сиқилурни бу уч доғи уч сиқ,
Сўнгги сиқмоқни сиқга-сен қаттиқ.

Сиқа олмас нима йўвмогини бил,
Бўлди уч турлук айтай эшитгил.

Бирн ул-дур-ки сув нуфуз¹⁹⁹ этмас,
Жисмининг аросиға сув етмас.

Мисли чинний била мис олбти,
Бор бу ҳукм ушбулар мисолоти.

Бил-ки тан ҳукмида-дурур булар,
Тандек уч қатла қуйга-еен сувлар.

Яна ҳар ким нуфуз этар анга сув,
Ани бу навъ, эй муеаллий йув.

Мисли чармина-ву²⁰⁰ яғоч-у сафол;
Ҳар не-ким сув нуфуз этар бу мисол.

Уч йувубон, уч қурут-ки пок бўлур,
Масъала билмаган ҳалок бўлур.

Бу қуруғмоғни ким-ки ул сурғай,
Ойат ул-дур-ки томмоғи турғай.

Яна мисли гилем бирла кийиз,
Бор буларни сиқардин эл ожиз.

Аримаслар билинг-ки ҳар сувда,
Тун-кун боғлангиз оқар сувда.

Ҳар тери ош йеса арир билгил,
Хоҳ кий, хоҳ ани мусалло қил.

Магар ики шарафдин ул бириси,
Бирн одам, бирн тўнгуз териси.

Нажасу-л айн-дур тўнгуз билгил,
Лидин ул муҳтариз²⁰¹ бу сўз билгил.

БАДАН ТАҲОРАТИНИНГ МАСОЙИЛИ

Яна билгил бадан таҳоратини,
Англағил шаръ эли иборатини.

Бу таҳорат-ки шаръ ишорати-дур,
Бил нажостни ул изолати-дур.

Икки йерингда бўлса ғонт-у бавл,
Гар дирамдин кўп ўлса бу-дур қавл.²⁰²

Фарз билгил изолатени анинг,
Йувғил ани эшит сўзумни менинг.

Дохил эрмас-турур дирамда вале,
Ғоит-у бавлин чиқар маҳали.

Вожиб ўлди дирамча бўлса йувмоқ,
Суннат ўлди агар эрур озроқ.

Бавлу ғоитсиз этманг истинжо²⁰³,
Бидъат ўлди бу янглиғ, эй доно.

ИСТИНЖОНИНГ АВВАЛҒИ НАВЪИНИНГ БАЙОНИ

Бил ики турлук ўлди истинжо,
Бери будур эшитгил, эй барно!

Ўзни йувирдин бурун арит, эй йор,
Пок нима бирла орит зинҳор.

Бил-ки макруҳ-дур неча нима,
Ул нима бирла пок этай дема.

Йегулук бўлмасун бу эмас ҳам,
Жузв-и ҳайвон керакмас-у хас ҳам.

Мисли нон-у қамнш била шиша,
Сўнгак-у тери-йу гаҳ йана теша.

Пок қилмоққа ушбу ҳолатта,
Тош керак, йо кулуҳ²⁰⁴ йо латта.

Йамон эрмас йағочи қуруқ бўлса,
Не кичик бўлса, не улук бўлса.

Не илик туфроқ-у не тан туфроқ,
Бўлмайин гар-ду хок тўн уфроқ.

Зойил эт ҳар нечук-ки кўнглунг арир,
Ададнн хоҳ уч де, хоҳе бир.

ИСТИНЖО СУННАТЛАРИНИНГ БАЙОНИ

Эмди суннатларинн дей бир-бир,
Менга зоҳир эканнн дей зоҳир.

Уч нима бирла ўзни оритқил,
Бирининг уч ённин бу ҳукмда бил.

Агар ортуққа эҳтийожинг бор,
Ададин тоқ асрағил зинҳор.

Йуварни-йу аритур-ни жамъ этгил,
Шаръининг бу йўруғини эшитгил.

Ҳам йув, ҳам пок ила, сўл бирла,
Қилма буларни рост қўл бирла.

Олатинг анда лек сўлда керак,
Аритур нима рост қўлда керак.

Йувсанг ўзунгни томга йо йерга,
Суврати илгингни шаръ ишни терга.

ИСТИНЖОНИ ИКИНЧИ НАВЪНИНГ БАЙОНИ

Будур икинчи навъ истинжо,
Ким бурунроқ қилиб эдим иймо.

Аввал оллингни йув, сўнгра кейин,
Дейилур сўзни мундаларда дейин.

Суст қўй мақъадингни²⁰⁵ йувар чоғда,
Қўйма бўш ўзни рўза бўлмоғда.

Рўзадор ўзни ихтийот этсун,
Йувуб қўпарда ўзини оритсун.

Бу йувмоқда адад эмас маснун,²⁰⁶
Қўнглунг ориса йувмағил афзун.²⁰⁷

Уч йувғунча бу сув ғализ эмиш,
Лек тўртунчи бўлса пок демиш.

ИСТИБРО²⁰⁸ МАСОЙИЛИ

Чун дедим ики навъ истинжо,
Эмди айтоли-ки не-дур истибро.

Эрга, хотунға муни вожиб бил,
Қилғулуқ иш-дурур, муни қилғил.

Тубидин учнға соғ уч навбат,
Йо йўтол уч-у секри уч каррат.

Йо бу-дур-ким неча қадам йуру йўл,
Йо бу-дур такйа қил босиб сўл қўл.

Бил-ки хотунға бу-дур истибро,
Сийсун-у латта қўйсун-у баржо.²⁰⁹

Қўйсин-у айогини айоққа,
Чирмасун ихтиёт қилмоққа.

Латтани олсин-у йувсун ўзини,
Кўнглуда асрасин бу эл сўзини.

НАЖОСТНИНГ ИККИНЧИ ҚИСМИНИНГ БАЙОНИ

Бу ҳақиқий нажост эрур-ким,
Васфини ҳукмини борни дедим.

Йана бир қисм-дур нажостта,
Ҳукми ани айттилар отта.

Мунга доғи бил икки қисмат-дур,
Бирисига муғаллаз²¹⁰ от-дур.

Мужиб-и²¹¹ ғусл бўлди икки қисм,
Ушбу қисм ичра борина неча исм?

Мавжаб-и ғусл бир жанобат-дур,²¹²
Йана бир мавжабиға ҳайз от-дур.

Йана бир мавжаб-и нафосий²¹³ бил,
Барчасини қулоқ сол эшиттил.

ҒУСЛНИНГ АВВАЛҒИ МАВЖАБИНИНГ БАЙОНИ

Неча ишдин бўлур жанобат бил,
Бот дейин барчасини сен бот бил,

Ёеридин мунфасил бўлурда маний,
Дафқ-у²¹⁴ шаҳват гар ўлса ул кишини.

Бил жунби²¹⁵ гарчи бе духул-дурур,²¹⁶
Мунда узринг қачон қабул-дурур.

Хатнагоҳича ғойиб ўлса боши,
Эрга, хотунға бўлди ғусл иши.

Мунда анзол лозим эрмас-тур,
Жунб ўлмоқга ушбу иш бас-дур.

Уйқудин сўнгра бўлса ул зоҳир,
Мазй²¹⁷ йохуд маний²¹⁸ эса, сувға кир.

Магар ул маний-ким уйумоғда,
Боъисе бўлғай анга ул чоғда.

Эрга оқ-у қуйуқ-дурур бу чирк,²¹⁹
Иси бор-дур битайниҳ гули зирўк.²²⁰

Бил-ки хотун манийси-дур бу шиқ,
Суйуқ ўлди-йу лавн²²¹ ичра сариқ.

ҲУСЛНИНГ ИККИНЧИ МАВЖАБИНИНГ БАЙОНИ

Мавжаб-и ҳусл бўлди ҳайз йана,
Ушбу мавжабни сен иккинчи сана.

Ҳайз хотунга қон-дурур-ки келур,
Уч тун-у кун муниг ақалли бўлур.

Аксар бўлди ўн кеча-кундуз,
Муни билмакта саъийлар кўргуз.

Бўлса ўндин зийод, учдин кам,
Истиҳоза²²² бил они, эй ҳамдам.

Ул-ки одатда кўрса қон ҳар ранг,
Ҳайз-дур ани ўзга нима деманг.

ҲУСЛНИНГ УЧУНЧИ МАВЖАБИНИНГ БАЙОНИ

Эмди айтай нафос-ким не бўлур,
Туғса ўғлон бу қон-дурур-ки келур.

Ҳадди йўқ-дур ақаллининг онинг,
Аксари қирқ кун дурур онинг.

Бу уч иш ҳусле бил-ки фарз-дурур,
Қилмоқи элга мисли қарз-дурур.

ЖУНБ-У ҲОНИЗ ВА НАФСО ҚИЛМАС НИМАЛАРНИНГ БАЙОНИ

Беш нима қилма бўлсанг ориқсиз,
Қим жунбқа бу иш эмас жойииз.

Бир намоз-у тавоф-дур яна бир,
Бўлма Тенгри каломига зокир.

Яна бир бу-ки қилма мусҳаф масс,²²³
Масжид ичра турарни қилма ҳавас.

Яна билгил-ки ҳойииз-у нафсо,
Йетти ишдур-ки қилмасун асло.

Ушбу бешдур жимоъ²²⁴ у рўза, йана
Йетти иш бўлди барчасини сана.

Йўқ қазоси намозининг билсун,
Рўзасини вале қазо қилсун.

Бил-ки хотун чу мустаҳоза эса,
Ҳукм-и ҳайз ўлди ҳайз чоғи деса.

Ҳайз чоғи агар эмас билсун,
Чарх-и сойил киби амал қилсун.

ТҮРТ СУННАТИ ҒУСЛИИНИНГ БАЙОНИ

Бил-ки бу тўрт ғусл суннат-дур,
Ўзга ғусл ўлса мустаҳаб от-дур.

Жумъа-ву ики ғийд ила эҳром,
Арафа ғусли бўлди тўрт тамом.

Бил тирикларга ғусллар мундоқ,
Лек вожиб-дурур ўлукни йувмон.

ҒУСЛНИНГ ФАРОИЗИНИНГ БАЙОНИ

Бил-ки уч нима бўлди ғуслда фарз,
Қилайин барчасини бир-бир арз.

Бирн оғизга сувни солмоқ-дур,
Йана сувни бурунға олмоқ-дур.

Бурун, оғизга онча сув сургил,
Қонгриг-у ҳалқага сув йегургил.

Бу-дур учунчи фарз бил муни,
Жумла-йи танга қил равон сувни.

Бу йувмоқларда сен муболага қил,
Қолса бир тук қуруқ ариқсиз бил.

ҒУСЛНИНГ СУННАТЛАРИНИНГ БАЙОНИ

Ғуслда бил-ки беш-дурур суннат,
Сенга айтай борини сен тўхтат.

Баданғача ики иликни йувғил,
Танда бўлса нажост эт зойил.

Қил вазув пла ғусл учун нийбат,
Бори аъзога сув қуй уч навбат.

Ушбу янглиғ дей ғусл-у хайз-у нифос,
Ушмунга қилга-сен аларни қийос.

Лек хотун-ки бошқа сув сочқай,
Лозим эрмас-ки сочини очқай.

Ғар қуруқ қолса туби пок эрмас,
Ургани қуруқ ўлса бок эрмас.

Чирк агар бўлса тирноғнинг ораси,
Ғуслда кетмаса анинг қароси.

Бўлса бу чирк мисли йог-у хамир,
Ушбулардин сув қилмаса таъсир.

Вожиб ўлди буларни дур этмак,²²⁵
Ушбулар йерларига сув етмак.

Ўзининг чирки бўлса бок эрмас,
Ғуслунга бил-ки ул зийон эрмас.

Ғуслнинг чеграсини билғил пок,
Сайаланға²²⁶ етишмаса не бок.

Бил жунб ғусл қилмасун филҳол,
Қилмасун албатта бир замон ихмол.²²⁷

Сийсун ул, йо печа қадам йурусун,
Йо даме такйа қилсун уйусун.

Дафъ бўлгай ирода бўлса манний,
Воқийий ушбу нечча бўлди тани.

Гар қуруқ қолса сенга андак йер,
Тут қулоқ шаръ аҳли мунда не дер?

Гар тегурсанг сувни анга бас-дур,
Пана ғусл эҳтиёт эрмас-дур.

Мустаҳаб-дур иликни йеткурмак,
Жумла-йи аъзоға йеткуруб сурмак.

Ким-ки ҳаммомда сувға кирса,
Лунги анниг ариг эмас эрса.

Танни сурмакта ани ҳам сурсун,
Ариғач тан они ариғ кўрсун.

ВАЗУВ НАВОҚИЗИНИНГ²²⁸ БАЙОНИ

Бил-ки ҳукмини деб эрдим ики қисм,
Бирисига муғаллаз эди исм.

Йана ғайр-и муғаллаз-дур бил,
Ҳадас²²⁹ они дедилар эшитгил.

Бил-ки бу ноқиз вазув бўлди,
Қил вазув чунки сенга бу бўлди.

Ики йердин не-ким бўлур зоҳир,
Қил таҳорат-ки бўлға-сен тоҳир.

Макар ул билки илгаридин-дур,
Ноқиз эрмас-турур бу сўз чин-дур.

Ғиринг-у қон, йана сариф сув,
Чиқсалар йерларидин айла вазув.

Пана бири оғиз тўла қай бил,
Пана бир мастлиғ-дур эшитгил.

Бал-ки ҳар навъ зоийнл²³⁰ ўлғоч ҳуш,
Бўлди нуқсон вазувға тутгил гўш.²³¹

Лек агар бұлса қусқаннинг балғам,
Бұшамағай бұлса гар тўла ҳам.

Гар қай-у тукрукунгда кўрсанг қон,
Ранг-и голиб вазув топар нуқсон.

Уйқу-дур йана такйа чун қилсанг,
Уйла-ким такйа олса, йиқилсанг.

Йана буким намозда кулса,
Ул кулуш қаҳқаҳа била бұлса.

Йана хогун йерига эр закарн,
Тегса бұлди вазувлари синарн.

Нечча-ким йўқ духул ила анзол,
Бұлди ноқиз вазувға бу йод ол!

Йана бир вақтнинг дурур чиқиши,
Соҳибнн узрға таҳорат иши.

Соҳиб-нн узр қайси-дур билгил,
Ушбу иш бор-дур асру кўп мушкил.

Йиринг-у қон била сарик сув, бавл
Сайалан бұлса анда бу-дур қавл.

Қилса бир вақтни бу шуғл тамом,
Соҳиб-нн узр де бу кишига ном.

Шуғл бир вақт лозим эрмас-тур,
Узгада бир кўрунса ҳам бас-дур.

Лек бир вақтким тамом этгай,
Соҳиб-нн узр бұлмоғи кетгай.

Соҳиб-нн узр эшит-ки бу сойил,
Ноқиз эрмас таҳоратингға бил.

Ҳар намозинг учун таҳорат қил,
Вақт боринча ҳар намоз ўтагил.

Ҳар қачон вақтким чиқар ул он,
Топқусндур таҳоратинг нуқсон.

Чарх-нн сойил бу-дур-ки шаръ деди,
Бурнароқ мунда дейилиб эди.

Бўлди йиллар-ки бедаво-дурмиз,
Бу бало бирла мубтало-дурмиз.

Ҳар қачон-ким таҳорат айлармен,
Илгариним кўрар-мен аксар-мен.

Лек бир вақт не бу шугл эмас?
Муддате-дур-ки мендин ул кетмас.

Шугл бир вақт қилса муддатта,
Йана бир вақт йўқ-тур албатта.

Поэ аксар таҳоратим синмас,
Қиш синардин таҳоратим тинмас.

Ҳеч билмон-ки не даво қилайин,
Кимга бу мушкилим адо қилайин.

Ғайбдин бир шифо Худо бергай,
Дардима тенгри-ўқ даво бергай.

ВАЗУВ ФАРОЙИЗИНИНГ БАИОНИ

Кимгаким бўлса бу ҳидси ҳодис,
Ул вазув айласин-ки бор муҳаддис.

Билга-сен тўрт бўлди фарз-и вазув,
Мултаҳийға-ву²³² лек беш-дур бу.

Йуз йувмоқ-дур бири булардин бил,
Тирсакиннг бирла элларингни йувғил.

Бошқа насҳ айла-ву айонинг йув,
Ошуғунг бирла бўлди фарз вазув.

Сақол остида зоҳир ўлмаса йўз,
Фарз бил масхнини эшит бу сўз.

Сақол остида зоҳир ўлса йузи,
Сув тегурсун бу бўлди шаръ сўзи.

Ҳар не кўрунса ул мувожаҳада,²³³
Ани йуз бил дедим мушофаҳада.

Тук чиқар йердин ул энгак тўпича,
Бил энгак яъни ул сўнгак тўпича.

Туби дохил эмас-турур йузга,
Утрудин чун кўрунмас ул кўзга.

Нармалар-ким²³⁴ ики қулоқда-дурур,
Икисини ораси бил йуз эрур.

Нарма билким исирға йери-дурур,
Йузуни андин эшит-ки бери-дурур.

Мунга жойуз-дур-у бу дохил эмас,
Важҳ²³⁵ ҳаддини бил-ки мушкил эмас.

Чунки бошингга масҳ этгай-сен,
Рубъича фарз-дур эшитгай-сен.

Йуйулур узвга-ки дедим от,
Йувмоғи фарз бўлди бир навбат.

Амал-и шаръ аро фуруғ керак,
Йуйулур узвда субуғ²³⁶ керак.

Азвлардин сув ул қадар томса,
Кам оқиб борса, қатралар томса.

Мунн деб-тур субуғ шаръ аҳли,
Мунга потиқ-дурур бу хайл тили.

ВАЗУВ СУННАТЛАРИНИНГ БАЙОНИ

Бил-ки бор-дур вазувда суннатлар,
Тут қулоқ барчага дейин отлар.

Суннат ўлди ўн икки бўл огоҳ,
Барчадин бурна би-сми-л-лоҳ.

Икки илгингни бандигача йувгил,
Сув ол огзингга, дағи мазмаза²³⁷ қил.

Сув ол огзингга, дағи қил мисвок,
Ул йағоч бирла-ким дедилар арок.²³⁸

Чўни мисвоки бўлмагон билсун,
Бармоғи бирла бу амал қилсун.

Йана мундин кейин қил истиншоқ,²³⁹
Ниййат эт, шаръ аҳли сўзига боқ.

Сақол-у илик, айоқ эт тахлил,²⁴⁰
Жумла-ийн бошқа масх суинат бил.

Масх ики қулоғингга тортиб,
Айлагай-сен риюят-и тартиб.

Иуйулур азвни йув уч қатла,
Иуйулурға тегур сув уч қатла.

Далк²⁴¹ қилғил-ки далк суннат-дур,
Сур иликни-ки анга бу от-дур.

Эмди кайфийатини айлай арз,
Ииййат ўлса керак муқорини²⁴² фарз.

Сув олиб оғзингга муболага қил,
Фарғара бўлди бу муболага бил.

Йуқори торт бурунга сув олиб,
Ҳар амалға шуруъ айла билиб.

Ҳалқдин²⁴³ қил сақолнигга тахлил,
Илигинг орқасини йуқори қил.

Йана тахлил қил айоғингдин,
Бошлағил бурна, синчалоғингдин.

Ҳинсиригини²⁴⁴ солиб ароларига,
Сувни йетқурғил ушбулар борига.

Сўл айоқ ҳинсирида айла тамом,
Ушбу суннатлар эрди, дедим ном.

ВАЗУВ МУСТАҲАБЛАРИНИНГ БАЙОНИ

Айтайин эмди мустаҳабларини,
Йод тутғил сенга дейин борини.

Масх-и гардани мустаҳаб билғил,
Ибтидо йуварда ўнг йонингдин қил.

Бурун-у кирпич-у қошинг йерига,
Мустаҳаб-тур тегур сув ҳар бирига.

Қил вазув ишларини пай дар пай,
Азвларени йувғил сув қурумай.

Айтқай сен ташаххуд-у²⁴⁵ салавот,
Уқуғай-сен ўқуғулуқ даъвот.

ВАЗУВ НЕТИДОСИДА УҚУЛМОҚ КЕРАК

*Би-сми-л-лаҳи-р-раҳмони-р-роҳим. Би-сми-лоҳи-л-
талиий-л-ғазийм ва-л-ҳамду-ли-л-лоҳи ғала дини-л-
исломи Оллоҳумма сабитни ала диника-л-исломи ва ғла
сунна-ти набиййика алайҳи-с-салавот ва-с-салом.*

*Уч йўйулуру азларда. Ул йўвмоқда ташаххуд, ўртан-
чисида, салавот, учинчисида мазкур бўлуру даъвотни
ўқумоқ керак.*

ОҒИЗ ПУВАРДА УҚУГУЛУҚ:

*Раббид ағинний ғала зикрика ва шукрика ва ҳусни
ибодатика ва қийоми тоғатика ва тиловати каломика-
л-карим.*

БУРУНГА СУВ ОЛУРДА УҚУГУЛУҚ:

*Оллоҳумма раййихни мин роййихати-л-жаннати ва-
урзуқни нағийман ва ағузу бика мин духони жаҳанна-
мин.*

ПУЗ ПУВАРДА УҚУГУЛУҚ:

*Оллоҳумма баййиз важҳий би нури мағрифатика
йавма табйаззу вуҷуҳу авлийоика ва ла тусаввид важ-
ҳий йавма тусаввадду вуҷуҳу ағдоика.*

УНГ ҚУЛ ПУВАРДА УҚУГУЛУҚ:

*Оллоҳумма ағтини китобий биғаминий ва ҳосибни
ҳисобан йасиран.*

СУЛ ҚУЛ ПУВАРДА УҚУГУЛУҚ:

*Оллоҳумма ла туғтини китобий бишимолий ва ла
мин варои заҳрий ва ла йўҳосибний ҳисобан шадидин.*

БАШ МАСҲИДА УҚУҒУЛУҚ:

Оллоҳумма ғашшиний раъсий би раҳматика ва ан-зил алайһа мин баракатика.

ҚУЛОҚ МАСҲИДА УҚУҒУЛУҚ:

Оллоҳумма ажъални мина-л-лазина йастамитъунд фи йаттабитъуд аҳсанаҳу.

БҒПҮН МАСҲИДА УҚУҒУЛУҚ:

Оллоҳумма аътиқ рақабатий мина-н-нори ва тажинн мина-с-салосили ва-л-иълоли.

УНГ АПОҚ ПУВАРДА УҚУҒУЛУҚ:

Оллоҳумма соббит қадамайһа ғала-с-сироти-л-мустақими йавма тазулу фиҳи-л-ақдом.

СҮЛ АПОҚ ПУВАРДА УҚУҒУЛУҚ:

• *Оллоҳумма ажъал саъий машкуран вазанбий магфуран би раҳматика йо арҳама-р-роҳимин.*

ВАЗУВДИН СҮНГ УҚУҒУЛУҚ:

Оллоҳумма ажъални мина-т-таввобина ва ажъални мина-л-мутаҳҳирина ва ажъални мин варасти жаннатихи-н-наъими ва ажъални мина-л-лазина ла хавфа алайҳим ва лаҳум йаҳзунуна.

ВАЗУВ МАКРУҲЛАРИНИНГ БАЙОНИ

Эмди макруҳларни дейин эшит,
Сувни йузунга қаттиқ урма йигит.

Бе зарур олатингга қилма назар,
Боқмоғинг гар зарур эса бе зарар.

Сўл илик бирла олмағил сувни,
Бурун, оғизингга йод тут муни.

Рост бирла бурунни мишқурма,
Сўз айтма вазувда, қичқирма.

ЎТУК МАСҲИ МАСОИИЛИ

Гар кийиб-сен ўтук таҳоратлиқ,
Гар вазув синса масҳ қил бу шиқ:

Торт ул бармоғингни йуқорига,
Аёғинг учидин ошуқ сорига.

Уч илик барча масҳ бастур бил,
Хоҳ узун, хоҳ кўндалан қилгил.

Тўрт илик бирла масҳ қилсанг лек,
Ошугунггача бор-дур авлодек.

Масҳким ўтугунгга сен қила-сен,
Қилма бармоқларинг учи била-сен.

Лозим эрмаски бу ўтук бўлгай,
Ўзгани ҳукмидай нечук бўлгай.

Арабий бўлса сенда хоҳ чорук,
Ошугунггача керак анда йонуқ.

Лек жуврабқа²⁴⁶ масҳ сен қилма,
Латтадек нимага раво билма.

Бўлса жувраб мунаъалу²⁴⁷ тандор,
Анга ул вақт масҳ қилмоқ бор.

Масҳ этар нима бўлса гар йиртуқ,
Бўлса уч бармоғинг йерича очуқ.

Масҳ ул нимага эмас жойиз,
Анга сен масҳ қилмагил ҳаргиз.

Муддате бор муқимга тун-у кун,
Бор мусофирга лек уч кун-у тун.

Ўбтидоси вазув синардин-дур,
Фуқаҳодин²⁴⁸ бу навъ талқин-дур.

Мунқазини²⁴⁹ бўлса масҳинга муддат,
Ўо чиқарсанг ўтукни ул фурсат.

Гар вазув бор-дурур айоқ сув бас,
Қилма бошдин вазувга ҳожат эмас.

Чиқарур қасде бирла гар тобонинг,
Кўпи соқингга²⁵⁰ келса бил-ки сеннинг.

Масҳинг ул вақт бўлгуси ботил,²⁵¹
Торт ўтукни-йу айогни йувғил.

Йўл йўрур вақт йеридин ковок,
Тобонинг бўлса масҳинга йўқ бок.

Бир айоқ чиқса масҳ мубаттале-дур,²⁵²
Ушбулар шаръ аҳлининг тили-дур.

Масҳдан сўнг айоқни қилса сув ул,
Ошуғунгча агар етишса бу ул.

Масҳ ботил бўлур чу бор мундог,
Бўлмади жамъи масҳ бирла йувмоқ.

Гар ўтуклук муқим қилса сафар,
Уч тун-кунгача бу масҳ анга бор.

Гар ўтуклук мусофир ўлса муқим,
Тун-у кун масҳ қил анга таълим.

ТАЙАММУМ БАЙОНИ

Вақт ўлур-ким шараф топар туфроғ,
Сувга ул вақт ўлур халаф²⁵³ туфроғ.

Сув йироқ ўлса сендин ар бир мийл,
Сен намозинг учун тайаммум²⁵⁴ қил.

Тўрт минг-дур қадам била бир мийл,
Бир куруҳ ани ҳинд эли дер, бил.

Дедилар бир йарим қари²⁵⁵ бу қадам;
Ҳар қари бил-ки бор-дур олти тутам.

Бир тутам тўрт илик, яна бир илик,
Олти чу арзи бўлди бил бу биллик.

По бир умматга заҳмати етса,
Сув зийон этмагини хавф этса.

Йо айтк бирла сендин аримасә,
Сув таҳорат қилурға тортмаса.

Йо баҳоси бу сувнинг ўлса оғир,
Қил тайаммум чу бўлса бу ҳар бир.

Бу ики шарт бор биёбонда;
Сувға танқислик эса анда.

Ҳар не-ким бўлса арз²⁵⁶ жинсидин,
Каж-у туфроқ-у қум-у сурма бикин.

Ўшбулар бирла сен тайаммум қил,
Бўлди жойиз булар била билғил.

Гард бирла дағи мужавваздур,²⁵⁷
Қил тайаммум-ки мунда сўз оз-дур.

Гарднинг йери пок бўлса керак,
Қолмағай то бу ишта шубҳа-ву шак.

ТАЙАММУМ ФАРОИЙЗИНИНГ МАСОИЛИ

Бил тайаммумга тўрт фарз-дурур,
Билмак аларни мисли қарз-дурур.

Бирисн қасд-и хок пок этгил,
Йана нийятни бу йўсунлиқ қил.

Нийят эттим тайаммум этмак учун,
То намозим менга мубоҳ²⁵⁸ ўлсун.

Йана ики иликни туфроққа,
Ур тайаммум ишини қилмоққа.

Суртгил йузунгға иликларни,
Йод тутғил тайаммум айларни.

Бил-ки туфроғни онча сурмаклик,
Тук тубига ани тегурмаклик.

Лозим эрмас-турур тайаммумда,
Асаре бас-дурур тайаммумда.

Йана туфроққа қўл тегурмак ила,
Сурт қўлларға, ики тирсак ила.

Сен тайаммумда ушбу масъала бил,
Айла бармоғларинг аро тахлил.

Анда-ким йофт²⁵⁹ бўлмаган сув дур,
Гусл вожиб эса, ҳам иш бу-дур.

Бу шаройит била тайаммум қил,
Бўлса ҳар вақт ҳар намоз ўтагил.

Мутайаммум²⁶⁰ бу неча ишни қилур,
Ўзрсиз сув борнда ким-ки билур.

Бир-бир айтай эшитгил, эй ҳамдам,
Маски қуръон-у²⁶¹ духул-и²⁶² масжид ҳам.

Хавфи фавт²⁶³ ўлса, бўлса ҳам сув падид,²⁶⁴
Ўта ўлук намози-йу йана ыйд.

ТАИАММУМ НАВОҚИЗИНИНГ²⁵⁵ БАЙОНИ

Ҳар не ким ноқиз-и вазув эрур ул,
Бил тайаммумға ҳам зийон берур ул.

Йана кофий²⁶⁶ сувға агар қудрат,
Топса сингай тайаммум ул фурсат.

НАМОЗ ВАҚТЛАРИНИНГ БАЙОНИ

Фарз билгил намознинг вақтин,
Вақтсиз иш на суд қилмоқдин?

Бешдурур вақте бир туну кунда,
Шубҳа қил йўқ-турур мунда.

Олти ташқи фаризага дохил.
Вақт тўртунчи фарз-дур билгил.

Барчадин бурна тонг намозин ўта,
Бор дурур вақт-и субҳ козиб ўта.*

Бу узун, иничка, йоруқ-дур-ким,
Бил уфқ сатҳиға муни қойим.

* Қўлёзмада матн тушиб қолган. Матнин Шарқшунослик инсти-
тутида сақланаётган 8433 рақамли қўлёзма асосида тикланди.

Жойиз ўлди бу субҳ бўлса суҳур,²⁶⁷
Мунда хуфтан намози қилса бўлур.

Пана мунинг сўнгида шарқ сорн,
Кўрунур бир ясси йоруқ асаре.

Бу уфқнинг узунга тортар,
Борғонича йоруғлуғи ортар.

Аҳли динларки муқтадо²⁶⁸ эдилар,
Субҳи содиқ бу субҳни дедилар.

Билга-сен тонг намозининг вақтин,
Ушбу субҳ ибтидоси бўлмоқдин.

Кун чиқар чоғ-дур интиҳоси²⁶⁹ анинг.
Бу прода бўлур адоси анинг.

Пана вақти намози пешиндур,
Анга билгил бу навъ талқиндур.

Аввале кунинг эврлуридин,²⁷⁰
Соғаларнинг фузун²⁷¹ бўлуридин.

Икки қад бўғуча бу кўлакалар,
Бил-ки пешин ўтар, кишилар ўтар.

Лек туш соғасин булар билла кўр,
Бўлғуча ушбуларга сен қила кўр.

Ўтса пешин, намози дигар-дур,
Сен соғинма-ки восита²⁷² бор-дур.

Дедилар аср вақтини мунча,
Ўтагил офтоб ботқунча.

Ботқач-ўқ, кун намоз-и шом бўлур,
Демагил вақте бот тамом бўлур.

То шафақ бор бу вақт бор-дур бил,
Бор шафақ кун ботар тарафда қизил.

Чун шафақ ғолиб ўлса хуфтан-дур,
Субҳ-и содиқча вақте бўлгон-дур.

Ўтагил витр²⁷³ сўнгра хуфтандин,
Витр адоси кейин бўлур андин.

МУСТАҲАБ ВАҚТЛАР БАИОНИ

Эмди дей вақтларда истехбоб,²⁷⁴
Ўтанг ул чоғ намоз, эй аҳбоб.

Кун чиқар йер керак сориг бўлса,
Фажр²⁷⁵ қил вақт агар бўш бўлса.

Поэ-и пешинда айлагил таъхир,
То ҳаво топқай андаки тағйир.

Аввал вақтда ўтагин қишлар,
Пахшироқ гар қилай десанг ишлар.

Аср таъхири қилга-сен андоқ,
Кун саригидини ўта бурунроқ.

Лек мағрибда қилғасен таъжил,
Қилма таъхир ани сен бот қил.

Онча таъхир айла хуфтанда,
Бўлғай аввалқи сулс²⁷⁶ қилгонда.

Витр охирқи сулс авло-дур,
Гар сенга эътимод пайдо-дур.

НАМОЗДА ВАҚТЛАР БИЛА МАКРУҲ ВАҚТЛАРНИНГ БАИОНИ

Қилмағай-сен намоз уч фурсат,
Бефариза, бенафл, бесуннат.

Не жаноза раво-дур-у не қазо,
Не тиловат қилурда сажда раво.

Кун туғар чоғу кун ботар чоғ-дур,
Йана бир вақт кун туш ўлмоғ-дур.

Лек ул асрники сен қила-сен,
Офтоб ўлтурурнини била-сен.

Ракъате қилдинг гар қуйош борида,
Ўзга сен қил-ки шубҳа йўқ борида.

Бил бу уч вақттин эрур бу чоғ,
Ким бу мазкур аср ўлур қилмоқ.

Бу дағи бор кароҳийат бирла,
Ушбу зикр айлаган сифат бирла.

Қилмағил нафлини ики соъат,
Бўлди мамнуъ анда бу тоъат.

Аср вақти-йу вақт-и фажр-дурур,
Қилма бемузд-дур,²⁷⁷ неажр-дурур.

Лек бўлса жаноза бирла қазо,
Қил-ки бу вақтларда бўлди раво.

ҚИБЛА МАСОЙИЛИ

Бўлди бир фарз қиблага боқмоқ,
Шарт-дур, шаръ сўзи-дур мундоқ.

Сокин-и Макка ушбу сўз билсун,
Йузини Қаъба айниға қилсун!

Бироқ ўлғон киши эшит-ки петар,
Жиҳатеға йузини қилса йетар.

Жиҳате гар сенга эмас маълум,
Кишидин сўр-ки бўлғай ул мафҳум.

Лек йерлик керак-турур бу киши,
Ул замон бўлмағай таҳаррий ши.

Йерлик эл бўлмаса таҳаррий²⁷⁸ қил,
Бир жиҳатқа гумон қилиб ўтагил.

Бу йусунлуқ намоз-ким қилдинг,
Қибла сари имосини сўнг билдинг.

Йана қилма-ки бу ишнинг-дур хўб,
Бу намозинг сенинг эрур маҳсуб.²⁷⁹

Гар намоз ичра зоҳир ўлди жиҳат,
Йузни қил ул сариға бу фурсат.

Хавф вақтида билғил, эй доно,
Маркаб устида бор намоз раво.

Нафл-и беузр ҳам раво-дур бил,
Маркаб устида хуш адо қилғил.

Лек таҳрима вақти, эй доно,
Қиблаға йузин қил-ки бор авло.

Кема ичра намоз жойиз бил,
Ултуруб, йо қўнуб адо қилғил.

Кема эврулса сен нари эврул,
Ҳар сори қибла ул сори эврул.

Лек бир йўли қилма ҳаракат,
Бошқа-бошқа айоқларинг тебрат.

НАМОЗ НИЙЯТИНИНГ МАСОЙИЛИ

Бил-ки олтинчи фарз ниййат-дур,
Ким намоз ичра шарт сиҳҳат-дур.

Ниййат этмак кўнгулда фарз дегил,
Тил била демақини суннат бил.

Бил-ки таҳрима бирла ниййат аро,
Фосила бўлмасун қилурда адо.

Бу замон Тенгри бирла ҳозир бўл,
Забт қил ўзни жамъ-и хотир бўл.

Лоақал бил муни салот бу-турур,
Бу намозингга бил не от-дурур.

Гар бу деганча бўлмасанг ҳозир,
Нораво-дур сенга дедим зоҳир.

Лек кўнгулунгда тонг намози эса,
Пангилаб тилинг они шом деса.

Ул кўнгулдаги муътабар-дур бил,
Эътиборинг кўнгулда бор-дур бил.

Ниййат айларни мен қилай сенга арз,
Нафлни нафл де-йу фарзни фарз.

Вожиб ўлса де анга вожиб от,
Суннат ўлса айтқа-сен суннат.

Ким-ки ул шаръ сўзига боқти,
Вақти ўлса этсун ин²⁸⁰ вақте.

Лек бу лафз жумъада демагил,
Гар айтсанг дурус эмас-тур бил.

Шарт эмас ниййати амомат бил,
Лек авло бу-дур-ки ниййат қил.

Шарт-тур ниййат иқтидода билинг,
Ҳар амални биллиб йерида қилинг.

НАМОЗ-И ДОҲИЛИИ ОЛТИ ФАЗНИНГ БАНОНИ

Эмди дей олти фарзи дохиллийни,
Бу масоийлда тебратай тилни.

Боридин бурна бор-дурур такбир,
Муни таҳрима дер сағир-у кабир.²⁸¹

Дегил, «Оллоҳу акбар» ул онда,
Йо бу маънида де нима анда.

Қилма мад бовуро аросинда,
Ани хуррам айлагил адосинда.

Муни таҳрима де, нега дерлар,
Ҳар мубоҳини бу ҳаром айлар.

Йемак-у демак-у йана ичмак,
Борисини ҳаром этар бешак.

Ниййат этгил доғи иликни кўтар,
Бурна илгинг кўтарма, эй сарвар.

ҚИЙОМ²²⁸ МАСОИЛИ

Балки икинчи фарз ўлди қийом,
Узрсиз, беқиём қилма тамом.

Бил қиём озроғини, эй доно,
Бўлса таҳрима турганингда адо.

Қудрати йўқ киши муни билсун,
Ултуруб бўлмаса, йотиб қилсун.

Гар намозинг фариза-дур, эй йор,
Фарз билгил қийомини зинҳор.

Нафл-у суннатда ихтийоринг бор,
Қўпарур, ўлтурурда сен мухтор.

Пахшироқ ул дурур киши турса,
Ишм мужд ўлди ул ким ўлтурса.

Лек тонг суннатда ўлтурма,
Мунда ўлтурмоғинг раво кўрма.

ҚИРОЪАТ МАСОИЛИ

Пана бир фарз бил қироъат-тур,
Бил-ки қуръон ўқурға бу от-тур.

Фарз бўлса намоз бил мундоқ,
Ики ракъатта фарз-дур ўқумоқ.

Вожиб-у нафл бирла суннатта,
Фарз билгил тамом-и ракъатта.

Гар бир оят ўқусанг ўқу узун,
Қисқа оят гар ўлса уч бўлсун.

РУКУЪ²⁸³ МАСОИЛИ

Пана бир фарзни рукуъ билшиг,
Қилур ишни адоси бирла қилинг.

Хам²⁸⁴ ўлунг илгингиз қўйуб йерга,
Дегулукни мен айтаини сизга.

Бош-у орқа бўйунни туптузатинг,
Ҳар намоз ишларини сиз тузатинг.

Мунда тасбиҳ бир дегунча турунг,
Вожиб ушбу турушни мунда кўрунг.

Уч демақин ва лек суннат денг,
Хоҳ тасбиҳ дейинг-у бот дейинг.

СУЖУД²⁸⁵ МАСОИЛИ

Сажда бўлди бешинчи фарз эшит,
Лек ики сажда фарз бўлди йигит.

Қўллариңг йерга қўй, орасиға бош,
Сажда қилғил бу навъ, эй қардош.

Амал-и саждани десанг англай,
Йерга қўйғил бурун била манглай.

Мунда тасбиҳ де-йу қил ором,
Бу иккида рукуъ киби тамом.

Мунн билғил-ки сажда айлар ҳийн,
Айогинг бўлмасун жудо йердин.

Бир айоқ қўпса бор кароҳиййат,
Иккиси қўпса бошдин эт ниййат.

ҚУЪУД²⁸⁶ МАСОЙИЛИ

Қилди олтинчи фарз сўнғги қуъуд,
Ат-таҳиййот²⁸⁷ уқуғуча маъбуд.

Муқтадо ушбу масъала билсун,
То ташаҳхуд мувофақат қилсун.

Олти хориждин ўлди вақти суннат,
Бешини фарз черкасида санат.

Олти дохилда қаъда-ву такбир,
Шарт бил ўзга руки дей бир-бир.

НАМОЗ ВОЖИБОТИНИНГ БАЙОНИ

Чун айттим намоз фарзларин,
Шарҳ этай эмди вожибини борин.

Тут қулоқ, эй мусалли-йн²⁸⁸ толиб,
Бил йигирма ики-дурур вожиб.

Еттисин омм²⁸⁹ билгасен, эй йор,
Ҳар мусаллийға ҳар салотда бор.

Бирн «Оллоҳу акбар» ўлди эшит,
Вақт-и таҳримада бу лафз айт.

«Ат-таҳиййот» ўқумоқ-дур бил,
Қаъдалар вақтида ани ўқиғил.

Иана таъдил рукиларда керак,
Муни ором дедилар бешак.

Қил рукуъ-у сужудта ором,
То-ки тасбиҳ бир дегай-сен том.

Фарз-у вожибни йерларнда қилиб,
Айлагай-сен риъоят-и тартиб.

Иана бир «Фотиҳа»ни бир ўқумоқ,
Бўлди вожиб эшит-ки бор мундоқ.

Иана лафз-и ислом ила чиққил,
Қиладурған намоздин ҳосил.

Иана ўн бешига мен айтай ном,
Бориға барча йерда эрмас омм.

Сен қироъатни қилга-сен таъйини,
Ики аввалғи ракъат ичра таъйини.

Ҳам бу ики-йу «Фотиҳа» ўқуғил,
Ушбу икида сура-йи замм²⁹⁰ қил.

Қилғил ал-ҳамд сураға тақдим,
Барчасини сенга қилай таълим.

Лек агар бўлса нафл-и суннат бил,
Барча ракъатта сурани замм қил.

Сурани замми лозим эрмастур,
Гар бир ойат эса узун бас-дур.

Қисқа бўлса ўқуғил уч ойат,
Йо бу уч қисқача керак риъоят.²⁹¹

Иана ўқу «Қунут» албатта;
Витр ичра учунчи ракъатта.

Оллоҳумма инна настаџинука ва настағфирука ва нуџмину бика ва натаваккалу алайка ва нусни алайка-л-хайра нашкурука ва ла накфурука ва нахлаџу ва натруку ман яфжурука, Оллоҳумми иййаки наџбуду ва лака нусаллий ва насжуду ва илайка насъова наҳвиду ва наржув раҳматика ва нахию азобака инна азобака бил куффори мулҳиқ.

Гар киши билмаса «Кунут» нетар,
«Раббано отийна» ўқулса йетар:

*Раббано отийна фи-д-дунйо ҳасанатан ва фи-л-охи-
рати ҳасанатан вақийно азоба-н-нори.*

Лек ўрганмакига саъий керак,
Саъийлар бирла керак ўрганмак.

Пана тонг бирла шому хуфтанда,
Бил имом ўқусун баланд анда.

Будур адноси²⁹² ғайр эшитса,
Уни²⁹³ элнинг қулоғига йетса.

Мунфаридқа²⁹⁴ эшит-ки бор жойиз,
Ўқусун хоҳ паст, хоҳ ангиз.

Афзал ўлди гар ўқуса ангиз,²⁹⁵
Дегулик ҳар не бўлса айтур-биз

Аср-у пешинда паст ўқусун имом,
Мен айтқондек айласун итмом.

Бу қироъатни анча паст этсун,
Лоақал ўзи они эшитсун.

Лабни тебратса, кўнглида кечуруб,
Бу қироъат эмас-тур маҳсуб.

Гар имом ўлмаса эшит-ки нетар,
Мушфарад ҳам мунни риъоат этар.

Иқтидо қилгонингда сен тек тур,
Муқтадоға сукут вожиб-тур.

Бўл қироъат маҳаллида соқит,
Дегулуқларни ўзга чоғда айит.

Муқтадо ким-ки бўлса ул онда,
Табаъиййат²⁹⁶ керак-турур анда.

Табаъиййат бу-дур эшитт масало,
Иқтидо бўлса сажда, қаъда аро.

Ракъатга агарчи йўқ маҳсуб,
Бўлмаса ҳам мутобаъат-тур хўб.

Қаъда-йи аввал ўлди вожиб бил,
Анда ҳар вақт йетсанг ўлтургил.

Ўийдларда рукуъ такбири,
Бил-ки вожибтин ул-дурур бири.

Йана такбирлар-дурур билгил,
Ики нъийд ифра вожиб, эй сойил.²⁹⁷

Йана бир сажда-и тиловат бил,
Сажда ул йерга гар йетсанг қил.

Бўлмаса ҳам намоз вожиб-тур,
Йетсанг ул вақт сажда-йе келтур.

Ўқуғувчи эшитгувчи билсун,
Йетса гар сажда йерига қилсун.

Бўлсанг ул вақт гар намоз ичида,
Тенгри даргоҳида нийоз ичида.

Гар шерик ўлмаса ўқуғувчи бил,
Ўтагандин кейин бу саждани қил.

Ўқуса гар имом қил маълум,
Сажда қилсун имом ҳам маълум.²⁹⁸

Сен рукуъ этмайин бу саждани қил,
Берукуъ айлагил бу саждани бил.

Йана бир вожиб ўлди сажда-йи саҳв,²⁹⁹
Тенгрилик ишида керакмас лаҳв.³⁰⁰

Сажда-йи саҳв қайси-дур билгил,
«Ат-таҳнийот» ўқу доғи мунн қил.

Салавот ўқумаи салом дегил,
Масъала мундоқ ўлди шаръда бил.

Мунфарад ўлсанг айла ики салом,
Лек бир ёнга қилгуси-дур имом.

Сен йана ики саждани келтур,
Келтуруб ики саждани ўлтур.

«Ат-таҳнийот» ўқу дағи салавот,
Ушбу янглиғ тамом қил бу салавот.

САЖДАЙИ САҲВ МУВАЖЖИБОТИНИНГ БАЙОНИ

Саждайи саҳв билғил, эй толиб,
Неча ишдин сенга бўлур вожиб.

Иш намоз ичра ортуқ этса киши,
Гар намоз ишларидин ўлса иши.

Мисли уч сажда бирла ики рукуъ,
Саждайи саҳв қил бу топса вуқуъ.

Яна гар тарк бўлса ҳар вожиб,
Саждайи саҳв келтур, эй толиб.

Яна тақдим³⁰¹ бўлса, гар таъхир,³⁰²
Фарзда сажда-дур анга тадбир.

Ҳадд-и таъхир мунча-дур билсанг,
Анда бир рукнини адо қилсанг.

Яна шак бўлса рақъат ичра сенга,
Тўрт йо уч бўлубму-дур масала.

Гар бу шак бўлса сенга аввал бор,
Ўта бошдин намозени зинҳор.

Гар сенга борлар бўлур бу шак,
Сўнгра бир рақъат анда бор ўтамак.

Сажда-йн саҳв мунда ҳам келтур,
Мужаб-и³⁰³ сажда бу деганлар-дур.

Саҳв агар бирдин ортуқ бўлса нетар,
Ҳар неча бўлса ики сажда йетар.

Гар имомингга саҳв воқиъ-дур,
Муқтадо бил-ки анга тобиъ-дур.

Муқтадо саҳв қилса ул фурсат,
Сажда-йн саҳв йўқ анга ҳожат.

Муқтадо саҳвини кўтаргай имом,
Йод тутғил-ки айладим эълom.³⁰⁴

НАМОЗ СУННАТЛАРИНИНГ БАЙОНИ

Вожиб-у фарзга чу дедим от,
Неча-дур бил намоз аро суннат.

Кўтар илгингни десанг уч такбир,
Бирн таҳримада, қунутта³⁰⁵ бир.

Иана бир ғийдларда такбирот,
Дер маҳалда илнк кўтаргил бот.

Эр кўтарсун илгини гўшгача,
Лек хотун илгини дўшгача.³⁰⁶

Тут очуқ бу маҳалда бармоқлар,
Бил нечук-тур бу йўлга бормоқлар.

Қиндик остида қўйға-сен сўлни,
Сўлнинг устида қўйгил ўнг қўлни.

Сўнгра таҳримадин сано ўқуғил,
Иана ўқу «аъзузу» ила «бисмил»:

*Субҳонака оллоҳумма ва би ҳамдика-с-смука ва
таъоло жаддука ва жалла саноука ва ла илоҳа ғайрука.*

Иана «омни» де фотиҳадин сўнг,
Бори ишни Худо кетургай ўнг.

Чунки қилдинг бу тўрти маълум,
Паст ўқусун имом ҳам маълум.

Интиқолатда³⁰⁷ дегил такбир,
Барча йерда дегил магар ул бир.

Ул бири-дур рукуъдин чиқмоқ,
Ушбу йерда этмагил мундоқ.

Рукиларга кирарга, чиқмоққа,
Дедилар интиқол мундоққа.

«Самиялло» дер имом анда,
Муқтадо «Раббано лака» ул онда.

Мутафаррад ушбу сўзни эшитсун,
Ҳар икисини мунда айтсун!

Уч дегай-сен рукуъ-и таскин,
Бу рукуъ ичра қўйға-сен тиздин.

Қавма бирла рукуъ жалсада³⁰⁸ бил,
Барча бармоқларинг очуқ тутғил.

Сажда бирла рукуъ аро турмоқ,
Қавма-дур суннат ўлди бил мундоқ.

Саждада йетти азв йерга йеткур,
Айтайин барчасини бир-бир сўр.

Ики қўл, ики тиз, бош, ики айоқ,
Ушбу йеттини йерга бор қўймоқ.

Сажда тасбиҳини дегай-сен уч,
Ушбулар қилмоғини бил уч.

Ики сажда аросида ўлтур,
Жалса дерлар муни бу суннат-тур.

«Ат-таҳиййот»дин кейин салавот,
Ўқумоқ суннат ўлди сен тўхтот.

*Оллоҳумма салли тала Муҳаммадин ва барик тала
Муҳаммадин ва тала оли Муҳаммадин камо саллайта
ва боракта ва салламта тала Иброҳима ва тала оли
Иброҳима раббано иннака ҳамидун мажидун.*

Йуз эвур ўннга, сўлга айла салом
Ушбу янглиғ намоз қил тамом.

Бори ишта имомга бўл маълум,
Тобиъ ўлмоқ керак қилинг маълум.

НАМОЗ МУСТАҲАБЛАРИНИНГ БАЙОНИ

Эмди айтай намоз мустаҳабин,
Йана шарҳ айлайин анинг адабин.

Қелса гар эснагунг оғиз йопқил,
Йўталинг дафъиға такаллуф қил.

Муни бил мустаҳаб қироъатдин,
Ўқумоғлиқ зийод уч ойатдин.

Сен маҳалли рукуъда муни бил,
Бош-у орқа бўйунни тўптуз қил.

Сажда қилмоқда тиз, илик била бош,
Қўйу қўймоқта ʻакс, эй қардош.

Саждани ики қўл оросида қил,
Анда бармоқларинг йопиштурғил.

Сажда айлар маҳалда муни бил,
Барча бармоқ ичини қиблага қил.

Бўлса гар манглайинг йеру туфроқ,
Пок қилма намоз аро мутлақ.

Чун намоз ичраким турар-сен нек.³⁰⁹
Тут айоқлар аросини тўрт илк.

Қаъдада путға қўйга-сен қўллар,
Кўрсатай сенга шаръ аро йўллар.

Сўл айоқ йерга қўйуб ўлтур анга,
Унгини тебратмаклик ўлди сенга.

Уйла-ким рост неча йерда керак,
Тобонинг тек турар бу чоқ бешак.

Лек хотунни йерга ўлтур де,
Аёқ учлари ўнг сори тур де!

Бил имомингга мустаҳаб бўлди.
Уқумоғлиг қироъат-и марвий.³¹⁰

Айт тасбиҳларни учдин кўп,
Лек тоқ айтмоғини кўргил хўб.

Қўл қориндин йироқ, қориндин бут,
Бут айоқдин айоқни йердин тут.

Қил рукуъу сужудта мундоқ,
Лек хотунға аксдур қилмоқ.

Ракъат тўрт фарз эса, муни бил,
Ики сўнгида «Фотиҳа» ўқуғил.

Йана «Ал-ҳамд» аввалида керак,
Барча рақъатда тасмийа бешак.

Муни масбуқ³¹¹ билки ҳарки имом,
Қўпғил ул чоғки қилса ики салом.

Йуз эвурсун имом ўнг йониға,
Фажр ила асрда будур онгға.

Магар ўлғай мусалло ўтрисида,
Жойиз эрмас-турур оли ўтрисида.

НАМОЗ АДАБЛАРИНИНГ БАЙОНИ

Шарҳ қилдим чу мустаҳабларини,
Эмди айтай намоз адабларини.

Қил қийом ичра саждагаҳга назар,
Боқ айоқга чу бор рукуъ агар.

Сажда қилғонда бутунгга боқғил,
Қўйнунгга қаъда бўлса мундоқ қил.

Чун муъаззин айтса «Хаййа ғало»,
Қўпунгизлар намоз этарга адо.

Деса қадди қомат этгувчи овоз,
Қил амом анда сен шуруъи намоз.

НАМОЗ МУБОҲЛАРИНИНГ БАЙОНИ

Неча ишдур мубоҳ шаръ демиш,
Гар намоз ичра воқийъ ўлса ул иш.

Унг-сўл йуз эвурмайин кўрмак,
Гар йилон қасд қилса ўлтурмак.

Танға йопушса тўн рукуъ аро,
Йироқ ул тўнни қилмоқ ўлди раво.

Нафл агар бўлса эшит, эй қорий,
Бил мубоҳ ўлди сура такрори.

НАМОЗ МАКРУҲЛАРИНИНГ БАЙОНИ

Эмди макруҳларга навбат-тур,
Бил не ишларга ушбу навъ от-тур.

Бири такрор қилмоғинг такбир,
Тарк-и суннатни билғасен йана бир,

Санамоғлиғ илик била ойот,
Ўқуғулуқни ўқумоқ бот-бот.

Йана қилмоқ рукуъ аро, эй хом,³¹²
Қиладурғон қироъатинг итмом.

Интиқолотта демаклик зикр,
Айламаклик намоз аро йана фикр.

Йана таъйин сурадур билсанг,
Гар муъаййан намоз аро қилсанг.

Суралар аввалида би-сми-л-лоҳ,
Бўлди макруҳ ўқумоқ ул гоҳ.

Суралар жамъиким адосида,
Қисқа сура эса аросида.

Қуйиғи сура йуқори ўқумоқ,
Бўлди макруҳ бу дағи андоқ.

Фарз ўлса икинчи ракъатта,
Ўқумоғлиғ узун бу фурсатта.

Оят-у сурада йана такрор,
Қилмоғингдур қароҳиййат, эй йор!

Йана қилмоқ рукуъда қуйи бош,
Саждагаҳдин аритмоғинг хас-у тош.

Йерга қўл қўймоғинг бурун тиздин,
Акс қўймоқта-сен эшит биздин.

Йангда қавл йўқ намоз қилмоқлиғ,
Оғиз-у қўлда ҳарна тутмоқлик.

Оғиз-у кўзни узрсиз йопмоқ,
Йопқил оғзингни бўлса эснар чоқ.

Йана бир йуткамак ойоқдин ойоқ,
Жалса ичра тобонға ўлтурмоқ.

Тегса йерга билинг қорин тизга,
Эрга макруҳ дурур дейин сизга.

Чу мужониб³¹³ йана итдек ўлтурмоқ,
Ики ойоғни кериб ўлтурмоқ.

Уй киби бош солиб салом этмак,
Ошуқуб рукн-и нотамом этмак.

Тиш орасидағини йутмоғлиқ,
Боғламаслиқ ани-ки бор боғлиқ.

Бўлса манглайда гар теру туфроқ,
Бўлди макруҳ они аритмоқ.

Йана қўлни биқинға қўймоқ-дур,
Йахши эд эдламоқ ҳам андоқ-дур.

Гар мусаллода бор хасу туфроқ,
Билки макруҳ бўлди тўн аймаоқ,

Йана эшитмагунча хурмаклик,
Йана огиз суйини тукурмаклик.

Кийгулукларни киймоқу солмоқ,
Ар амал бирла ҳам эрур мундоқ.

Тутмоқ олтунни-йу ипак киймак,
Эрга макруҳ бўлди бил бешак.

Бўлмаса ҳам намоз эрур макруҳ,
Тутғувчи, кийгувчи йегай андуҳ.

Эснамаклик, йана керилмаклик,
Керак элга буларни билмаклик.

Утруда ўт била киши бўлмоқ,
Йелпимаклик намоз аро мутлақ.

Йана бормоқ намозға йугуруб,
Чалангча йана йенгингни тўруб.

Йана бармоқларингни синдурмоқ,
Нимага йана тойаниб турмоқ.

Йана бир бу-ки бош йаланг ўтамак,
Бўлди макруҳ ушбу ранг ўтамак.

Зухр-у³¹⁴ шом, ашо³¹⁵ фаризасидин,
Қилса макруҳ-дур даранг³¹⁶ кейини.

Йана бу-ким имом узун ўқуса,
Боқса оне қавм учун ўқуса.

Бу дағи бор кароҳийят сен бил,
Қавмнинг хотири учун таъжил.

Йана қилмоқ дурур имом ҳийал,
Қеладурғон киши учун бу маҳал.

Бўлса меҳроб тоқи ул анда,
Мутафаррид бўлмоғи имом анда.

Йана бўлмоқ имом ангиз йерда,
Бир қари йуқори-йу сиз йерда.

Ойати сажда-дур эшит мундоқ,
Паст ўқурда имом ани ўқумоқ.

Рукнларда имомға сибқат,³¹⁷
Бил-ки бор-дур бу иш кароҳиййат.

*Имомдин илгари рукуъдин бош кўтармак, имомдин
илгари сажда қилмоқ, имомдин илгари саждадин бош
кўтармак.*

Йана маъмум ангиз демак такбир,
Жаҳр-и³¹⁸ кундузги нафл-дур йана бир.

Ойату идда-ву³¹⁹ ваъид³²⁰ эшиг,
«Садақа-л-ло» демак бу йерда, йингит,

Неча йерда намоз эрур макруҳ.
Кимки билмас, йегай баса андуҳ.

Қўтон-у ағил ичра мақбарада,
Нажс ўтрусида-ву йўл арода.

Бил-ки хотунға масжид ичра намоз,
Бўлди макруҳ сен эшитгил роз.

Бўлса уйнинг ичида фисқи олат,
Йо тўн-у уйда бўлса гар суврат.

Лек жонлиғнинг ўлса бу сурат,
Анга бўлса бутун аро ҳаййот.

Бўлса мавжуд ушбу суратлар,
Бил кароҳиййат ул намозда бор.

Ушбу афъол бирла кайфиййот,
Ким дедим барчасиға бир-бир от.

Бил-ки макруҳ-дурур намоз аро,
Бўлса воқиъ иъодаси³²¹ аввало.

НАМОЗ ФОСИДЛАРИНИНГ БАЙОНИ

Неча ишдин намоз ўлур фосид,
Айтайин ўрганурга кўрсатиб жид.³²²

Узр-сиз тарк-и фарз-дур муфсид,
Хоҳ сахв ўлса, хоҳ эса қосид.

Ўқуғулуқнинг ўлса тағйири,
Билки муфсиддин ул-дурур бири.

Онча тағйир³²³ бўлса муфсид де,
Қим муғаййарда³²⁴ қолмаса маъне.

Ио бу тағйир гар бўлса фоҳиш,
Қўй намозингни айла бошдин иш.

Сўз демак кўп турур, гар оз-дурур,
Бил-ки ул муфсид-и намоз-дурур.

Жалла³²⁵ десанг деганда Тенгриға от,
Ио набий отиға десанг салавот,

Ушбуларни намоз-и муфсид бил,
Гар намоз ичра сен булар демагил.

Иана таълим ила таъаллум бил,
Бу ики феълни дегил мубаттил.

Иана бир нимага талаб бўлғай,
Қим ани халқдин тилаб бўлғай.

Иана масҳафни кўрубон ўқумоқ,
Бу дағи муфсид ўлди бил мундоқ.

Иана инграмоқ, айламак оҳ-у воҳ,
Муфсид ўлди булар, бўлунг огоҳ.

Ики илик била гар иш қилсанг,
Бир йўли муфсид ўлди, сен билсанг.

Бир илик бирла қилсанг ар уч иш,
Бўлса бир рукнда бу муфсид эмиш.

Саждада қўпса бирдин ики айоқ,
Бу дағи муфсид бўлди бил мундоқ.

Йана йўл йўримак-дурур мубаттил,
Йирусанг уч қадамча муфсид бил.

Йана йўл йуримак-дурур мубаттил,
Кулмак ун бирла дағи мубаттил бил.

Ун била йиғласанг бу муфсид эмиш,
Магар ўлғай жиҳат-и худойлиқ иш.

Йана сўрмак ўзунг эшитгунча,
Муфсид ўлди бу феъл бил мунча.

Йана муфсид-дурур йўталмак бил,
Бўлса беузр бор-дурур мубаттил.

Қибладин ўзга сори йуз бўлса,
Муфсид ўлғай чу кўксунг эврулса.

Йана бир муфсиде нажост бил,
Андин ўзунгни сен йироқ тутғил.

Бу нажостни ики навъеда бил,
Дирам-у рубъини тасаввур қил.

Қасд бирла вазувни синдурмоқ,
Муфсид ўлди бу феъл бил мундоқ.

Мутайаммим³²⁶ агар сувни кўрса,
Бу дағи муфсид ўлди денг кўрса.

Вақтнинг чиқмоғи дурур мубаттил,
Соҳиб-и узрға бу масъала бил.

Йана тартиб эгаси эшитса,
Фавт бўлгон намоз йод этса.

Фосид ўлди намоз анга Ъилсун,
Муни қўйсун, қазосини қилсун.

БЕШ ВАҚТ НАМОЗНИНГ БАНОНИ

Қимки беш вақтта намоз этти,
Ракъат-и фарзда бор ўн йетти.

Икиси тонг-и намоз андин-дур,
Тўрт дигар-и³²⁷ намоз-и пешин-дур.

Тўрт аср ўлди-йу йана уч шом,
Тўрт хуфтан фариза бўлди тамом.

Тўртларини ики мусофир ўтар,
Бир тун-у кунда фарз ўн бир ўтар.

Йана уч витр-дур-ки вожиб-тур,
Мунда зикр айламак муносиб-тур.

Эмди айтай-ки неча-дур суннат,
Бор тун-у кунда ўн ики ракъат.

Икирар субҳ-у шом-у хуфтанда,
Йана пешин-ки олти-дур анда.

МУСОФИРОНА НАМОЗИНИНГ БАЙОНИ

Чун киши қасд-и мавзеъи³²⁸ қилса,
Мақсадининг масофатин билса.

Уч тун-у кунлик ўлса ушбу йўли,
Дер сафар муддати шарият эли.

Бу мароҳилда³²⁹ шаръ мухтори,
Теванинг бўлди ўрта рафтори.

Бўлса тоғ йўли, пийода киши,
Мутавассит³³⁰ керак-турур йуруши.

Сувда, гар кема-дур, агар ғайре,³³¹
Муътабар-дур анинг васат³³² сайри.

Гар йиғоч бирла истасанг миқйос,
Ўн сакиз бил-ки деди шаръшунос.

Бир йиғоч бил-ки бор-дурур уч мил,
Бурнароқ мил айтилиб эди бил.

Чиқса гар ниййат сафар этибон,
Ватанининг саводидин ўтубон.

Ул замон бил мусофир ул кишини,
Сафарона қилур бори ишини.

Бил мусофирға не-дурур аҳком,
Тут қулоқ барчасин қилай эъләм.

Бири бу ким намоз-и қаср этар,
Тўрт ракъат фариза ики этар.

Гар қазо бўлса бу намоз нетар,
Бил-ки ани мусофирона ўтар.

Лек суннатларини бил, эй йор,
Қилур-у қилмасиға сен мухтор.

Билингиз ушбу сўзни, эй уламо,
Йўл йурумаста қилсангиз авло.

Рамазон рўзасиға сен мухтор,
Гар тут, тутма ихтийоринг бор.

Лек авлоси рўза тутмоқ-дур,
Нафсининг лаззатин унутмоқ-дур.

Рўза йеган киши қазо қилсун,
Бирга бир рўзасин адо қилсун.

Йана бу-ким мусофиреки билур,
Уч тун-у кун ўтукға масҳ қилур.

Йетса гар мақсадиға бу сафари,
Ани бўлди муқим шаръ дейари.

Йўқса ўн беш кеча била кундуз,
Турмоғин ниййат этса бу-дур сўз.

Ушбу турмоққа лек шаҳр керак,
Бўлмаса шаҳр, бўлса кент кесак.

Ул кишининг муқим эрур номи,
Кетар андин мусофир аҳкоми.

Йозида ниййат-и иқомат ила,
Эл муқим ўлмағай бу ниййат ила.

Магар ўлғай йозида ўл-турур эл,
Хайма-ву³³³ олачуқ била йурур эл.

Анда-ким черик эли воқибъ-дур,
Подшаҳ ниййатиға тобиъ-дур.

Гар мусофирға бор муқим имом,
Табәийят керак-тур анда тамом.

Гар мусофир имом бўлса нетар,
Муқтадо, сўнгра ики ракъат ўтар.

СОҲИБ-И ТАРТИБНИНГ БАЙОНИ

Пай дар пай кишига олти салавот,
Бўлмағон бўлса фавт бил анга от.

Шаръда бўлди соҳиб-и тартиб,
Масъала хотирингда тут эшитиб.

Бу кишига намоз бўлса қазо,
Айласун аввал ул қазони адо.

Гар қазо қилмайин қилур вақтин,
Шаръ манъ айлади бу қилмоқдин.

Бал-ки вақти раво эмас-тур анга,
То бу қолғонни қилмағунча адо.

Лек наздиктар³³⁴ десун бу қазо,
Бу қазони муаййан этсун адо.

Кишига гар қазо кўп ўлса нетар,
Ул қазони дағи муаййан этар.

Ио бу боштин қазони қил таъйин,
Иохуд ул боштин айлагил таъйин.

Бил уч иш бўлди муқит-и³³⁵ тартиб,
Айтайин йод тутқа-сен эшитиб.

Бири нисйон-дурур³³⁶ булардин бил,
Йана бир вақт торлиғини дегил.

Йана бир касрат-и³³⁷ фавойид бил,
Ушбу касрат ақалли олти дегил.

Соқит ўлса бу навъ ила тартиб,
Қилмас ул ғавд³³⁸ йана бил эшитиб.

Ҳар қачон ҳар қазони қилсанг, қил!
Йана тартиб ҳожат эрмас-тур бил!

ОҒРИҚ НАМОЗИНИНГ БАЙОНИ

Иана оғриқ намозини билгил,
Оғриқ ўлғон бу сўзни эшитгил:

Гар мўяссар эмас сенга турмоқ,
Жойиз ўлди бу вақт ўлтурмоқ.

Ултуруб ҳам рукуъ бирла сужуд,
Қила олмас эсанг бу-дур беҳбуд.³³⁹

Ултуруб қил ишорат-у нймо,
Бу ики рукн қил бу навъ адо.

Бу ишоратни сен бу навъ этгил,
Сажда бирла рукуъ фарқин қил.

Лек ишоратни қилма қош била,
Бу ишоратни айла бош ила.

Мунга ҳам бўлмаса мажолинг агар,
Йотгил орқангга ул чоғ, эй сарвар.

Қибла сори айоқларинг қилсанг,
Қил намозинг бу масъала билсанг.

Бил-ки бордир муаққада³⁴⁰ суннат,
Фарзларда азон бирла иқомат.

Қил рийойат муни азон дерда,
Билик ун бирла дейинг бийик йерда.

Қибла сори йузунгни келтирибон,
Сен вазув бирла айтқил турубон.

Бе вазув ҳам агарчи бўлди раво,
Гар вазув бўлса бор-дурур авло.

Лек иқоматни бе вазув демак,
Бўлди макруҳ билга-сен бешак.

Сен азон дерда тут бу сўзни йод,
Лаҳн ила ҳарфларни қилма зиёд.

Вақтларда дегил озонларни,
Қилма бе вақт ушбу чорларни.

Беш кишига кароҳийят-дур озон,
Деса айланг нъодасин ул он.

Бири ноболнғ-у йана хотун,
Жунб-у маст-у йана бир мажнун.

Гар қазо борнин қилсанг ул фурсат,
Айт аввал азонни бир навбат.

Узгаларда озон эмас ҳожат,
Агар айтилса бас-дурур иқомат.

Гар жамоъатга йетмасанг билгил,
Ул озон бас-дурур иқомат қил.

Ҳар киши-ким муқим эрмас-тур,
Гар иқомат этса ул бас-тур.

Масжид «ҳаййа» муъзиннига ғаз жавоб,
Вожиб ўлди демаклик, эй аҳбоб,

Қайси-дур бу жавоб мандин эшит,
Ҳар-не деса муаззин ани айт.

Магар улчоғда деса «ҳайй-ала»йини,
Айт «ла ҳавла» анда мен айтайини.

Ҳеч сўз дема қилмағил, ҳеч иш,
Бу маҳал сўз, иш ҳаром эрмиш.

Узга масжид муъаззиннига жавоб,
Важиб эрмас-турур билинг аҳбоб.

НАМОЗНИ ЖАМОЪАТ БИЛА УТАМАҚНИНГ БАЙОНИ

Бил жамоъат муаккида суннат,
Қим-ки тарк айласа йегаи хасрат.

Қавм тарк этса бил муни бешак,
Бўлур ул қавм ила қитол этмак.³⁴¹

Сен жамоъатни тарк айламагил,
Ҳар неча кўп савоби кўпроқ бил.

Магар ўлғай санга йовуқ масжид,
Сендин ўлғай йироқ улук масжид.

Ўшбу масжидға бор, борма йироқ,
Йўқ раво кўплуги учун бормоқ.

Фавт бўлса намоз, масжид ҳайй,
Санга уч иш раво-дурур айтай.

Ўзга масжид жамоъатиға йугур,
Йо бу масжидда йолғуз ўтаб тур!

Йо ўз уйунгда ўқ намоз ўтагил,
Бу уч ишта мухаййар³⁴² ўлдунг бил.

Гар ўн ишдин бириси-дур воқиъ,
Бил жамоъатға бор-дурур мониъ,

Бириси бўлди йомғур-у балчиқ,
Йана бир қўпса кеча ел қоттиқ.

Йана бир бўлса гар киши оғриқ,
Йо биров ўлса, бўлса оғриқлиқ.

Йана оч оллида таъом ўлса,
Йана бир бу-ки хавф-и дом³⁴³ ўлса.

Йана гар хавф бўлса султондин,
Истамаклик йана бу қолғондин.

Йана бири қасос гавғоси,
Бор учунчи вазув тақозоси.

Йамон-у яхши орқасида намоз,
Бил-ки бор-дур шарийат ичра жавоз.³⁴⁴

Лек авло бу-дур имомат аро,
Қим-ки ўлғай аъламу атқо.³⁴⁵

Мутайаммим киши-йу носих бил,
Мутаваззий³⁴⁶ била йана госил.³⁴⁷

Жойиз ўлди улар имом ўлғай,
Ушбу-ларнинг иши тамом ўлғай.

Бўлса гар эр имом хотунға,
Не-дурур шаръ буйруғи мунға.

Қилди гар ниййат имомат эр,
Бил-ки хотун намози жойиз дер.

Лек хотун имомат-и ниййат,
Айламак-тур имом ул фурсат.

Бил имомат кароҳиййат ул кишига,
Бўлмаса қавм рози ул ишига,

Қилмагай-сиз имом неча киши,
Гар қилур-сиз раво эмас бу иши,

Бириноболиг-у йана бири гўнг,
Соҳиб-и узр бўлмасун бу сўзунг.

Қим адо қилса ҳарф махражсиз,
Бу кишини имом қилманг сиз.

Сафингиз ики бўлмасун кўрунгиз,
Арони очмайин йовуқ турунгиз.

Бўлса маъмум бир киши мун денг,
Турсун ўнг йон имом ила тенг.

Нафл ўтар кишига фариза гузор,
Иқтидоси дуруст эмас, эй йор,

Мутанаффилни³⁴⁸ иқтидоси вале,
Фарз ўтар кишига раво-дур вале.

НАМОЗИ ЖУМЪАНИНГ БАЙОНИ

Йана билгил намоз-и жумъани фарз,
Бу шаройит била-ки қилғум арз.

Фарз билсун бу навъ ила ҳар ким,
Эрур озод-у тандуруст-у муқим.

Лек адосида неча шарт керак,
Лозим ўлди бу шартлар билмак.

Миср-и³⁴⁹ жомийда қил адо бу намоз,
Қайси-дур миср-и жомий эшит роз.

Подшоҳ ўлғай анда, йо нойиб,
Ҳукм-и шаръ айлагай қазо мунассиб.

Йана ул-ки шарт подшоҳ бўлсун,
Йо керак анда нойиб-и маъзун.³⁵⁰

Йана бир шарт вақт-и пешин-дур,
Мунда билгил бу навъ талқин-дур.

Фарзин вақт жумъада демагил,
Фарз бу вақтда дегай-сен бил.

Йана бир шарт хутба-дур анда,
Зикр-и Ҳақ-дур ақалли ул анда.

Йана бир шарт бил жамоъат-дур,
Озроғи уч киши бу фурсат-дур.

Лек ғайр-и имом уч бўлсун,
То жамоъат бу уч била гўлсун!

Бўлса мазкур шартлар ҳосил,
Фарз анда намоз-и жумъани бил.

Чунки масжидга йетга-сен аввал,
Нафл қил ики ракъат ушбу маҳал.

Бор бу ики таҳиййати масжид,
Ута Тенгри ишида кўрсат жид.

Йана суннатни тўрт ракъат қил,
Суннат-и жумъалик ишйат қил.

Қилмағай-сиз намоз хутба чоғи,
Зокир этма билинг не сўзга дағи,

Гар хатибингдин ўзга бўлса имом,
Не дурур шаръ элига мунда калом.

Бил-ки эрмас бу хориж-и суннат,
Қил намозингни бе кароҳиййат.

Қаъдада гар имомға еттинг,
Иқтидо қил-ки бу намоз этдинг,

Йана қилгил суна³⁵¹ била пешин,
Зухр наздиктар³⁵² дегил ул ҳин.

Кишига тарк бўлса ушбу салавот,
Андаким мунъақид эмас³⁵³ бу салот.

Зухрда бор жамоъат ул авқот,³⁵⁴
..Айласун зухр йолғуз ул авқот.

Ўтабон жумъадин бӯрун пешин,
Азм-и масжид гар айласанг ул ҳин.

Жумъага гар йетишмасанг билгил,
Ўтаган зуҳрунг ўлғуси ботил,

Ияхши тўн кий-ки мустаҳаб-тур бу,
Тут ўзунг бирла бу маҳал хушбу.

Киши бўйнига қўймағай-сен айоқ,
Қайда йер топсанг анда ўлтурмоқ:

ЪИИД НАМОЗЛАРИНИНГ ВАЙОНИ

Ъийдларнинг намози вожиб бил,
Мен айтқон киби адо қилгил:

Мунда ҳам билга-сен шаройит бор,
Жумъани шартидек-турур, эй йор.

Жумъада хутба шарт-и сиҳҳат-тур,
Ъийдларда ва-лек суннат-дур.

Жумъада хутба илгари ўқулур,
Ъийдларда намоздин сўнг ўқулур.

Чиқса кун вақтининг бидойатидур,
Тушгача вақтининг ниҳоятидур.

Ъийдларда намоз ики рақъат,
Ўтагил бе озон-у бе иқомат.

Рамазон ъийди бўлса дей рамазон,
Ъийд-и қурбон гар ўлса дей қурбон.

Бил-ки вожиб-турур тўққуз такбир,
Ъийдларда борин дейин бир-бир.

Бил-ки таҳрима дедилар бири,
Йана ики рукуъ такбири.

Йана олтисини завойид³⁵⁵ бил,
Ушбулар билмагин фавойид³⁵⁶ бил.

Сўнгра таҳримадин сано ўқуғил,
Иликинг мунда боғламоқ-тур бил.

Йана мундин кейин де уч такбир,
Кўтариб боғламай илик бир-бир.

Лек охирғида қовуштур илик,
Керак элга буларни билмаклик:

Йана ўқу «аъзузу» ила «бисмил»,
Йана «ал-ҳамд» ила қироъат қил!

Йана билгил иккинчи ракъатдин,
Сўнгра «ал-ҳамд» ила қироъатдин.

Айит такбир йана уч навбат:
Кўтариб боғламай эл ул фурсат,

Йана дегил рукуъ такбирин,
Йод тут шаръ аҳли тақирин.

Гар имом айтқонда такбирот,
Иқтидо қилсанг анга ул авқот.

Айит такбирлар, ўқума сано,
Солиб илгингни қил буларни адо.

Иқтидо қилдинг ар рукуъ чоғи,
Айит тасбиҳ вақтида бойоғи.

Гар йетиштинг икинчи ракъатта,
Санга бу бўлди бу фурсатта.

Ул маҳал кўп имом қилса салом,
Ул намозингни қил бу навъ тамом.

Ўқу «ал-ҳамд» ҳам қироъат қил,
Сўнгра такбирларни айтқил!

Фитр ыйди-ки ойи-дур шаввол,
Бўлса таҳқиқ-и ыйд баъда³⁵⁷ завол.

Сўнгни кун бу намоз қилса бўлур,
Масъала-йи жаҳд бирла билса бўлур.

Лек агар ыйд бор-дурур азҳо,³⁵⁸
Бўлди ташриқ кунларида раво.

Қайси-дур ыйдларда истеҳбоб,³⁵⁹
Айтайин йод олға-сиз аҳбоб.

Айла мисвок, йахши тўнлар кий,
Яхши ид тут ўзунг, бўйла, санга дей.

Сен намоз айламакта бил мунча,
Қилмағил нафл ани қилғунча.

Борсанг ар ʻийдгаҳга бир йондин,
Ўзга йўл бирла йонға-сен андин.

Фитр ʻийдида мустаҳаб-тур бил,
Садақа-йи фитрни бурун бергил.

Йегулик ʻийднинг йемаклариндин,
Билга-сен шаръ эли демакларидин.

Айт такбирларни оҳиста,
Йетгунча ʻийдгаҳга пайваста.

ʻийд-и адҳода айтингиз такбир,
Борисин айтайин санга бир-бир.

Ҳар фариза сўнгида сен муни бил,
Барча ташриқ кунларида дегил.

Арафа-йи фаждин демак-тур бил,
Сўнгқи ташриқ асрағача дегил.

Бил-ки вожиб-турур бу такбирот,
Бу масойилни йод ол тўхтот!

Ўтагунча намоз ҳеч нима,
ʻийд-и адҳо гар ўлса ҳеч йема.

Қил намозингни айла қурбонлиғ,
Билгил андин-ки бор-дурур лойиқ.

Икки ʻийд ичра ики вожиб-тур,
Мунда айтай демак муносиб-дур.

САДАҚА ФИТРИНИНГ БАЙОНИ

Бўлса молик-и нисоб агар ҳар ҳур,
Садақа-и фитр анга вожиб-тур.

Фитр ʻийдида фитр садақаси бил,
Қилайин санга шарҳ эшитгил.

Бу нима-ким нисоб-дур анга от,
Мунда дохил эмас зарурийот.

Йегулук, кийгулук уй олоти,
Уруш асбоби-йу минар оти.

Гозий элда магар ики от-тур,
Мунча чоғлиқ анга зарурат-тур.

Йана экмакға бил-ки деҳқонға,
Ики уйни³⁶⁰ зарур бил онға.

Йана касб аҳлиға-ки бор асбоб,
Фиқҳдин бўлса ҳақ элида китоб.

Хизмат учун гар ўлса бандалари,
Бил-ки бор-дур зарури ушбулари.

Бу заруридин ортуғин санағил,
Шарт эмас мунда пулнинг ўтмағи бил.

Гар нисобиға йетса бу фозил,
Фитрнинг садақасини сен, бергил!

Садақа-йи фитрни ўзунгдин бер,
Шаръ кимдин йана муни бер дер?

Гар санга бўлса ўғлон-у банда,
Бер булардин бу садақани анда,

Берма қулдин-ки бор тижорат учун,
Болиғ ўлғон эса ўзи берсун!

Кичик ўғлон-ки моллиқ эрур,
Отаси ўғли молидин берур.

Кичик ўғлонда банда бўлса бу ҳийн,
Садақа бермак йўқ ихтиёж андин.

Бўлса ўғлон жиҳати андин бир,
Масъала-йи шаръ аҳли мундоқ дер.

Қиши бошиға вожиб ўлғон ҳийн,
Берга-сен нисф соъ буғдойдин.

Берурунг бўлса гар мавиз³⁶¹ сеннинг,
Бил-ки буғдойдек ўлди ҳукми анишг.

Йана ҳурмо-ву арфадин бир соъ,
Берга-сен сенда бўлса гар бу матоъ.

Билга-сен соъ тўрт ботмон-дур,
Шарънинг ботмони бу деган-дур.

Ики ратл ўлди ушбу ботмон бил,
Ратл истор ила йигирма дегил.

Бил-ки мисқол бирла бу истор,
Тўрт йарим-дур мунни эшит, эй йор,

Ратл мисқол бирла бир тўқсон,
Ботмонни бил-ки бўлди йуз саксон,

Соъини етти йуз йигирма дегил,
Борини шарҳи бирла дедим бил.

Йо бу зикр элони қиймат қил,
Қийматин бермакини афзал бил.

Фитр бийди тонги йорутса қароғ,
Бил-ки вақт-и вужуб³⁶² эрур бу чоғ.

Садақа бер бурнароқ намозингдин,
Мустаҳаб-тур берур эсанг бу ҳийн.

Садақа-йи фитр бермак эшитгил,
Бийдтин бурна доғи жойиз бил.

Бўлса бу садақада агар таъхир,
Бор саҳиҳ ўзга вақт берсанг бер.

Садақа-йи фитр масрафи-йу³⁶³ закот,
Бир-дурур хотирингда сен тўхтот.

ҚУРБОНЛИҚНИНГ БАЙОНИ

Йана азҳиййа бил-ки вожиб-тур,
Бийди азҳода сен бажо келтур.

Садақа-йи фитр вожиб ўлгонға,
Вожиб ўлғай бу иш дағи онға.

Лек қурбон ўзига қилсун бас,
Қул-у фарзанд учун бу вожиб эмас.

Бийди адхо намозини қилсанг,
Бўлди вақт-и вужуб агар билсанг.

Вақте бил уч кун ўлди кўнглунгга ол,
Лек аввалғи кун-дурур афзал.

Қим қурбон қилур мун билсун,
Шаҳр халқи намоз ўтаб қилсун.

Фарде эл раво-дурур билингиз,
Бийднинг субҳидин кейин қилингиз.

Қиши бошига учку-дур, йо қўй,
Йетти кишига тева-дур, йо уй.

Қўй-у учку йошин билинг, йорлар,
Бир йошини тугатган ўлғайлар.

Уй-у тева керак-турур ул он,
Учга-ву олтига айоқ қўйғон.

Хаси-йу³⁶⁴ шохсиз раво-дур бил,
Тенгри йўлида они қурбон қил.

Ушбу қурбонлиғ ўлмасун ул чоғ,
Оруқ-у оқсоқ-у чатоқ-у чулоғ.

Бўлмасун кўр-у калта-ву тишсиз,
Ушбуларни билинг эмас жойиз.

Оруғ андоқ-ки бўлмағай илиги,³⁶⁵
Чўлоқ андоқ-ки бўлмағай илиги.³⁶⁶

Оқсоқ ул бўлди шаръ эли дер нега?
Кела олмағай ул турар йерига.

Қулоғи қуйруғи била кўзидин,
Бўлмағай сулс, забҳ³⁶⁷ айлар ҳийн.

Эмди тишсиз неди билинг мундоқ?
Бўлмағай оғзида тиши мутлақ.

Яхшироқ бу-дурур ўзунг забҳ эт,
Йо буйур, дағи забҳинг устига йет.

Сулсини садақа қил-ки бор афзал,
Йана бир сулсини ўзунг учун ол,

Иана бир сулсини зийофат қил,
Сахласанг барчасини ҳам сен бил,

Терисин садақа, йо бир олат қил,
Интифоъ³⁶⁸ олса бўлғай андин бил.

ЎЛУК НАМОЗИНИНГ БАЙОНИ

Иана билгил ўлук намози бор,
Муни фарз-и кифойа деб-дурлар.

Қайси-дур бу кифойа фарзи бил,
Айтайин сен қулоқ сол эшитгил.

Бир мусулмон ул ишни қилганидин,
Соқит ўлғай тамоме гарданидин.

Билибон ҳеч ким агар қилмас,
Бори бўлур муъоқиб³⁶⁹ эл билмас.

Тўрт такбир бўлди, бил бу салот,
Не йусунлиқ қилурни дей тўхтот.

Бўлса такбир аввал, эй сарвар,
Муни айтурда сен иликни кўтар.

Мундин ўзга дерингда такбирот,
Эл кўтарма бошингни сен теброт.

Уқуғай-сен сен они андин сўнг,
Иана такбирни дегандин сўнг.

Айтғай-сен расулға салавот,
Иана учунчини айтғил бот.

Уқу учунчидин кейин бу дуъо,
Бу дуъо суннат ўлди қилғил адо.

*Оллоҳумма ағфир ли ҳаййино ва маййитино ва
шоҳидино ва ғоибино ва сағирино ва кабирино ва
закарино ва унсоно мина-ш-шоҳидина. Оллоҳумма ман
аҳйайтаҳу минно фа аҳйайҳу ала-л-исломи ва-с-суннати
ва ман таваффайтаҳу минно фа таваффаҳу ала-л-ий-
мони ва-т-тавбати би раҳматика йо арҳама-р-роҳимина.*

*Оллоҳумма ажъалҳу лана фартан ва ажъалҳу лана
ажран ва зуҳран ва ажъалҳу лано шофиъан ва мушаф-
фиъатан би раҳматика йо арҳа-р-роҳимина.*

Йана тўртунчидин кейин де салом,
Бу намозингни қил бу навъ тамом.

Бу намоз айламакта сен мунн бил,
Суннат ўлди намоз-и ихфо қил.

Сен ўлукға намоз қил бу сифот,
Қўксунинг ўтрусида қил бу салот.

Шаҳ керак, бу имом йо қози,
Йо бирав-ким вале эса рози.

Бу намозингни қилға-сен уч саф,
Сўнгра саф бил-ки бор-дурур ашраф.

Фавт агар бўлса кишига такбир,
Бўлмағай киши-тур десун йана бир,

Гар намоз айламакта ул фурсат,
Ҳозир ўлғонға ўзга-дур суврат.

Бетаваққуф намозға кирар ул,
Ушбу-дур бил шарийъат аҳлиға йўл.

Фавт бўлғонни сўнгра дей, айтай,
Бе дуъо дей уларни пай дар пай.

Чун жаноза кўтарсалар мунн бил,
Қиладурғон намоз-и қатъ этгил.

ТАРОВИҲ НАМОЗИНИНГ МАСОИЛИ

Сен таровиҳ намозинн бил,
Рамазон тунларида они қил.

Суннат ўлди бу ики ўн ракъат,
Лек эмас-тур муаккида-и суннат,

Бу намоз пла сўнгра хуфтандин,
Витрни сўнгра қилға-сен андин.

Ҳар ики рақъат этсанг айла салом,
Қил жамоъат била муни итмом.

Тўрт рақъатта истироҳат қил,
Уч бу тасбиҳни бу вақт дегил.

*Субҳона зи-л-мулки ва-л-малакути субҳона зи-л-
ғиззати ва-л-ғазамати ва-л-қудрати ва-л-кибрйои
ва-л-жабарути субҳона-л-малики-л ҳаййи-л-лазий ла
ямуту суббуҳун қуддусун раббу-л-малаикати ва-р-рухи.*

Мустаҳаб-дур тамом ўқу қуръон,
Сен таровиҳта бори рамазон.

Йўқ эса ўқуғай-сен ул оят,
«Фотиҳа»дин кейин ўшул фурсат.

Утабон витрға чу йетгай-сен,
Витрни ҳам жамоъат этгай-сен.

Йана ишроқ³⁷⁰нинг намозини бил,
Чиқса кун найза бўйи сен муни қил.

Ўқу «ал-ҳамд» ушбу оятлар,
Бил-ки мундоқ-турур ривоятлар.

*Оллоҳу нуру-с-самавати ва-л-арзи масалу нуриҳи
камишкавотин фиҳо мисбоҳун ал-мисбоҳу фи зуҷажж-
тин аз-зуҷажжату ка аннаҳо кавкабун дуррийун йўқаду
мин шажаратин муборакатин зайтунатин ла шарқиййи-
тин ва ла ғарбиййатин йақаду зайтуҳо йузиу ва лав
лам тамсасҳу норун нурун ғала нурин йаҳдийа-л-лоҳу
ли нуриҳи ман йашау ва йазрибу-л-лоҳул-амсоли
ли-н-носи во-л-лоҳу би кулли шайъин алимун.*

Йана иккинчи рақъат ўлғонда,
«Фотиҳа»дин кейин ўқу анда.

*Фи буйутин азина-л-лоҳу ан турфаъа ва йузкарц
фиҳо-с-муҳу йусаббиху лаҳу фиҳо би-л-ғудувви ва-л-
осоли рижолун ла тулҳиҳим тижоратун ва ла байъун
ған зикри-л-лоҳи ва иқома-с-салоти ва ийтои-з-закоти
йахофуна йавман татақаллабу фиҳи-л-қулубу ва-л-аб-
сору ли йажзийаҳуму-л-лоҳи аҳсана мо тамилув ва
йазидаҳум мин фазлиҳи во-л-лоҳу йарзуқу ман йашау
би ғайри ҳисобин.*

Йана айтай намоз-и чошт эшит,
Тут қулоқ ушбу арздошт эшит.

Билга-сен суннат ўлди ушбу салот,
Но муъаййан-дурур вале ракъаот,

Муни Ҳазрат ўтаб-турур билингиз,
Гаҳ ики, гаҳ тўрт, гаҳ секиз.

Баъзи эл деб-турур ўн ики дағи.
Ўтангиз бу намоз-и чошт чоғи.

Ўтангиз бу намоз ики ракъат,
Ўқу «ал-ҳамд»дин сўнг ул фурсат.

Ўқуғай-сен бурунқи ракъатта,
«Ва-з-зуҳо» сурасин қироъатта.

Йана икинчини ўтар ҳолат,
Сен «Алам нашраҳ» ўқу ул фурсат.

Тўрт ракъат ўтар бўлсанг муни бил,
«Фотиҳа»дин кейин булар ўқуғил.

Бурно «Ва-ш-шамс» ўқу бу фурсатта,
Йана «Ва-л-лайл» икинчи ракъатта.

«Ва-з-зуҳо»дир учунчи бўлғонда,
Сен «Алам нашраҳ» ўқусанг онда.

ТАҲАЖЖУД НАМОЗИ МАСОИЛИ

Эмди айтай санга таҳажжуд эшит,
Тангрига қилсанг ар таъаббуд эшит.

Тун йармида уйқудин уйғон,
Қил таҳажжуд намозини ул он.

Бил таҳажжудни фарз ҳазратқа,
Суннат ўлди ва-лек умматқа.

Уйқудин бу дуъони қўпқанда,
Ўқу, Ҳазрат ўқуп-турур анда:

*Оллоҳумма лака-л-ҳамду анта қаййиму-с-самавоти
ва-л-арзи ва ман фиҳинна ва анта малику-с-самавоти*

ва ман фиҳинна ва лака-л-ҳамду анта-л-ҳаққу ва ваъ-
дука ва лиқоука ҳаққун ва қавлука ҳаққун ва-л-жан-
нату ҳаққун ва-н-нору ҳаққун ва-н-набиййуна ҳаққун
ва Муҳаммадун ҳаққун ва-с-соъату ҳаққун Оллоҳумма
лака асламту ва бика оманту ва ғайка таваккалту
ва илайка анабту ва бика хосамту ва илайка ҳокамту
анта раббуно ва илайка-л-масиру фағфирли мо қад-
дамту ва моаххарту ва моасрарту ва мо аъланту ва
мо анта аъламу биҳи минний анта-л-муқаддаму анта-
л-муаххару анта илоҳи ла илоҳа илла-анта ва ла ҳавла
ва ла қувватта илло би-л-ло самиъа-л-лоҳу лиман
ҳамидаҳу ал-ҳамду ли-л-лоҳи рабби-л-оламина субҳо-
на-л-лоҳа рабби-л-оламина субҳона-л-лоҳи ва биҳам-
диҳи.

Йана ўн оят ўқумоқ-тур бил,
«Оли Имрон» ойғидин ўқуғил:

Инно фи халқи-с-самавоти ва-л-арзи ва-ихтилофи-л-
лайли ва-н-наҳори ла айотин ли увли-л-албоби-л-лазина
язкуруна-л-лоҳа қийаман ва қуъудан ва ғала жунуби-
ҳим ва йатафаккуруна фи халқи-с-самавоти ва-л-арзи
раббано мо хилақта ҳаза ботилан субҳонака фақино
ғазабо-н-нори. Раббано иннака ман тудхили-н-нора
фақад ахзай-таху ва мо ли-з-золимина мин ансорин.
Раббано иннано самиъно мунодийан йуноди лил-ий-
мони ан омину бираббикум фа оманно раббано фағфир
лано зунубано ва каффир ғанно саййиотино ва таваф-
фано маъа-л-аброри. Раббано ва отино мо ваъадатгано
ғало русулика ва ла тухзино йавма-л-қийомати инна-
ка ла тухлифу-л-миъода фастажоба лаҳум раббукум
анний ла узигу ғамала ғомилин минкум мин закарин
ав унсо баъзукум мин баъзин фа-л-лазинаҳо жарув
ва ухрижув мин дийариҳим ва узув фи сабилий ва
қоталув ва қутилув ла укаффиранна ғанҳум саййиоти-
ҳим ва ла удхиланнаҳум жаннатин тажри мин таҳтиҳо
л-анҳору савобан мин ғинда-л-лоҳи ва-л-лоҳу ғиндаҳу
ҳусну-с-савоби ла яғураннака тақаллубу-л-лазина ка-
фарув фи-л-билади мато-ғун қалилун сумма маъвоҳум
жаханнаму ва биъса-л-миҳаду локини-л-лазина-т-тақав
раббаҳум лаҳум жаннатун тажри мин таҳтиҳо-л-анҳору
холидина фиҳо нузулан мин ғинди-л-лоҳи ва мо ғинда-
л-лоҳи хайрун ли-л-аброри ва инно мин аҳли-л-китоби

ламан йуъмину би-л-лоҳи ва мо унзила илайкум ва мо
унзила илайҳим хошиъина ли-л-лоҳи ла йаштаруна би
ойоти-л-лоҳи саманан қалилан увлоика лаҳум ажруҳум
ъинда раббихим инна-л-лоҳа сариъу-л-ҳисоби. Йо ай-
йухол-лазина оману-собирув ва собирув ва робитув
ва-т-тақу-л-лоҳа лағаллакум туфлиҳуна.

Бу таҳажжуд намозини Ҳазрат,
Гаҳ секиз қилди, гоҳ ўн рақъат.

Мен санга айтайин таъаббуддин,³⁷¹
Витрни сўнгра қил таҳажжуддин.³⁷²

Вақтида кўр чу бўлса гунжойиш,³⁷³
Бу йўсунлуқ-ки дермен этгил иш.

Бурноғи ики рақъат ичра ўқу,
Ўқуғулуқни бил-ки бор-дур бу.

«Ойату-л-курсий» ўқу аввал, бил,
Сўнгида, «Омину-р-расул» ўқуғил.

Ўқу икинчи икки рақъатта,
Сажда бирла «духон»³⁷⁴ бу фурсатта.

Сен учунчи икида «Йасин» бил,
Сўнгида «Фатҳ» сурасин ўқуғил.

Йана тўртунчи икида «тоҳи»,³⁷⁵
Ўқу андин тамом, йо баъзи.

Витрда йана субҳи исм ўқуғил,
Йана қил йод «қул ҳува-л-ло» бил.

Чошт³⁷⁶ бирла таҳажжуд-у ишроқ,
Гар ўтар-сен менинг бу сўзума боқ.

Ушбу деган сувар³⁷⁷ била ойот,
Бўлмаса санга йод ул авқот.

Ҳарне кўнглунг тилар ани ўқуғил.
Тангри даргоҳида ибодат қил!

Вақтида вусъат³⁷⁸ ўлса сен мун бил,
Қил таҳажжуд намозида татвил.³⁷⁹

Ҷошт-у зуҳр-у аср ила ишроқ,
Мутақобил-дурур³⁸⁰ булар сен боқ,

Бом-у шому таҳажжуд-у хуфтан,
Бор булар ҳам муқобила бўлган.

ҚУСУФ-У ХУСУФ³⁸¹ НАМОЗИ МАСОИЛИ

Суннат ўлди қуйош тутулганда,
Ўтангиз бу намозни анда.

Бил имом-и намоз-и жумъа керак,
Бу кишини керак имом этмак.

Қилибон бу деган кишини имом,
Сиз жамоъат била қилинг итмом.

Сен, имом ул чоғ ики ракъат қил,
Паст ўқу, узун қироъат қил.

Ўтагандин кейин дуъо қилингиз,
Мен айтқон киби адо қилингиз.

Сен дуъо-ву намозни мунча,
Қил тамом офтоб очилгунча.

Ўийдгоҳ ичра афзал ўлди билинг,
Йўқ эса жумъа масжидида қилинг.

Ўзга йерда ҳам ўлди бу жойиз,
Афзал ўлди бу ики йер билингиз.

Лек бир йерда бир жамоъат ила,
Қилса макруҳ-дур бу ҳайъот ила.

Бу имом бўлмағонда бу-дур сўз,
Ўтасун ҳар ким ул маҳал йолғуз.

Ой тутулганда ҳам намоз ўтагил,
Мунда йалғуз намоз ўтар-сен бил.

Ой очилгунча қил намоз-у дуъо,
Масъала бу-дурур шарийъат аро.

Йана ҳар тарс-у³⁸² ҳам бўлса улук,
Мисли қатиф йелу қаронғулук.

Қил дуъо-ву намоз бу фурсат,
Бу маҳаллар бу феъл бил суннат.

ИСТИСҚО НАМӒЗИ МАСОИЛИ

Йана бор-дур намози истисқо,
Йоғмаса йомғур ани айланг адо.

Йкки ракъат-турур жамоъат ила,
Ўтагайсиз они бу ҳайъот ила.

Йиғилиб жумла-йи мусулмонлар,
Йозиға чиқсун ул йиғилғонлар.

Бу йиғилмоққа дин эли бас-дур,
Зиммий³⁸³ ул жамъда керакмас-дур.

Тўнини бозгуна кийсун имом,
Бу намоз айласун бу навъ тамом.

Ўшбу янглиғ ани адё қилингиз,
Ўтагандин кейин дуъо қилингиз.

Гар йоғин йоғмаса эшитинг роз,
Қилинг уч кунғача бу навъ намоз.

ИСТИХОРА НАМОЗИ³⁸⁴ МАСОИЛИ

Ҳар ишни-ки қилур эсанг муни бил,
Истихора намозини ўтагил.

Муни Жобир ҳикоят айлаб-тур,
Мустафодин ривоят айлаб-тур.

Бу намозингни ики ракъат қил,
Истихора-ву лек ниййат қил.

Бурно «қул» йо сўнгғи ракъатда,
«Қул ҳува-л-л-лоҳ» ўқу бу фурсатта.

Бу намозингни чунки қилсанг адо,
Йана андин кейин ўқу бу дуъо:

*Оллоҳумма инний истахирука би ғамалика ва-с-тақди-
рука би қудратика ва асъалука мин фазлика-л-азими.*

Ва иннака тақдиру ва ла ақдору ва таълиму ва ла аъламу ва анта ғаллому-л-ғуйуби. Оллоҳумма ин кунта таъламу инна ҳаза-л-амра.

Мунда ул ишни хотирингда кечур,
Лек тил бирла десанг авло-дур.

Хайрун лий фи диний ва маъоший ва зоқибата амрий ғожилатан ва ғожилатан фа ақдирҳу лий ва йасирҳу лий сумма борак лий фиҳи ва ин кунта таъламу ҳаза-л-амри.

Мунда ҳам ул ишинг кўнгулда кечур,
Тил била гар истасанг авло-дур.

Шаррун лий фи дини ва маъоши ва зоқибата амри ғожилатан ва ғожилатан фа асрифҳу ғанний ва асрифни ғанҳу ва ақдир лий ал-хайра ҳайсу кона сумма разийни биҳи.

Бу ишингга-ки айладинг бу салот,
Хотирингда бу сўзни тўхтот.

Ушбу шарт анда сен муқаррар тут,
Қилур-у қилма сен баробар тут.

Бу намозингни чу адо қилдинг,
Қялур ишинг учун дуъо қилдинг.

Кўз агар қилмоғиға мойил-сен,
Бетаваққуф қилур ишинг қил сен.

Боқ агар қилмасин тилар кўнглунг,
Қилма мундоқ агар тилар кўнглунг.

КИТОБ ХОТИМАСИ

Ли-л-ло ал-ҳамд-ким икинчи фарз,
Сўзини билғанимча қилдим арз.

Айтгим мен намозлар отини,
Фарзини, вожибини, суннатини.

Пана сўзнинг бошиға мен қайтай,
Қолған уч фарзнинг сўзин айтай.

КИТОВУ-3-ЗАКОТ

ВИ-С МИ-Л-ЛАҲИ-Р-РАҲМОНИ-Р-РАҲИМ

Бобур учунчи фарз бўлди закот,³⁸⁵
Анда дер сўзни айтигин санга бот.

Анда-ким ушбу фарз эди мастур,³⁸⁶
Истигоъат³⁸⁷ бўлуб эди мазкур.

Истигоъат не-дур, эшит мундоқ,
Бор-дур ул молик-и нисоб³⁸⁸ ўлмоқ.

Ким-ки ул молик-и нисоб ўлгай,
Анга бу фарз-и дин ҳисоб ўлгай.

Ул нима-ким, закот ўлур андин,
Шаръ³⁸⁹ анга ҳад қилиб-турур таъйин.

Ул нималарни сен қилурда ҳисоб,
Ҳаддиға етса шаръ деди «нисоб».

ЗАКОТ ШАРОЙИТИНИНГ БАЙОНИ

Бовужуд-и бу билгасен, эй йор,
Бермагида анинг шаройити бор.

Бўлди бир шарт йил тамом ўтари,
Ушбу йил бил-ки, бор-дур қамари.³⁹⁰

Керак асл-и нисоб сен билгил,
Йил бошида, аёғида комил.

Йил аро бўлса мол нуқсони,
Демагил моний-и³⁹¹ закот они.

Йана ҳуррийят ўлди шарт анда,
Бил-ки, бермас закотни банда.

Беги қул молиға закот берур,
Рухсат ар берса, бергу³⁹² қулға эрур.

Бермаса гар мунн бег-у банда,
Бегининг зиммасиға-дур анда.

Йана бир бу-ки, бўлмағай анга қарз,
То закот ўлғай ул маҳал анга фарз.

Онча чоғлиқ керак бу қарз ўлгон
Бўлғай онинг нисобиға нуқсон.

Йана бир шарт мулк-и том³⁹³-дурур,
Бил нечук молға бу ном-дурур.

Мен санга дей, эшиткил, эй ҳамдам,
Бўлғай ул мулк-у бўлғай илгида ҳам.

Бўлса гар мулк-у бўлмаса элда,
Шаръ аҳли не дер масойилда?³⁹⁴

Бўлса илгига кирмаги душвор,³⁹⁵
Дер бу мулкни-ки аҳл-и шаръ «зимор».³⁹⁶

Мисли мулке-ки, бўлса йўқ бўлган,
Йо дафина³⁹⁷ эса, унутулган.

Йо биров зиммасида қарзинг бор,
Қарздоринг вале эмас иқрор.

Йўқ гувоҳинг-ки они олғайсен,
Ушбу молингни элга солғайсен.

Йана мол-и вадиъат-у мағсуб³⁹⁸
Элда-дур, мулк эмас бу, билгил хўб.

Йўқ-турур ушбу ики шиқда³⁹⁹ закот,
Қар ики жамъ бўлса, бергил бот.

Йана фосил керак-турур ул ҳийн,
Ушбу мол иҳтиёж-и аслийдин.⁴⁰⁰

Масалан ул кумуш била олтун
Харжи йўқ, бор хазина қилмоқ учун.

Йана ул қўй-у уй-у тева-турур
Ким, қўйуб-сен алар чарода⁴⁰¹ юрур.

Ер учун, қўш учун, йук учун эмас —
Ким йурур-лар булар чарода-ву бас.

Йилқи отинг гар ўлса, эй ҳамдам,
Минмасанг, боргир⁴⁰² бўлмаса ҳам

Шаръ эли ушбуларни «сойима»⁴⁰³ дер —
Ким, чарода йуруб ёзи ўти ер,

Гар йарим йилдин ортуқ ўтласалар,
Ушбулардин закот бермоқ бор.

Ҳожатингдин буларни фосил бил,
Ушбуларнинг закотини бергил.

ЗАКОТ МОЛЛАРИНИНГ БАЙОНИ

Тўрт қисм ўлди барча мол-и закот,
Тут қулоқ, дей бориға бир-бир от.

Бири нақдина,⁴⁰⁴ бири савойим⁴⁰⁵ бил,
Йана мол-и тижорат эшиткил.

Йана ердин чиқар закотин бер,
Бил-ки шаръ эли сўз буда не дер?

НАҚДИНА БАЙОНИ

Бил-ки нақдина бор тиллов-у кумуш,
Айтай алар нисобини тут гўш.

Бўлса мисқол бирла олтундин,
Бил нисоби йигирма-дур мундин.

Ўуз чу бўлди бу вазн бил, эй йор,
Мўни олтунда дедилар «динор».

Бер закотин мунунг йарим мисқол,
Ушрнинг рубъи⁴⁰⁶ бўлди, бу, йод ол.

Ортса гар йигирмадин молнинг,
Тўрт бўлғунча ушбу-дур ҳолинг.

Сен кумушнинг нисобин, эй сўзи туз,
Бил дирам бирла бор-дурур ики йуз.

Етти мисқол бўлди ўн дирами,
Ушбу-дур сўзга айладим қаламий.⁴⁰⁷

Рубъ ушрин ҳисоб агар қилсанг,
Беш бўлур гар ҳисобини билсанг.

Бер бул беши йана қирқ бўлғунча,
Бергулук бўл бу қирқ тўлғунча.

Қирқ агар бўлса, рубъ ушрин бер,
Қирқнинг рубъ ушрини «бир» дер.

Сенда олтун, кумуш ҳисобидин,
Қам эса икиси нисобидин.

Ҳар ики қийматин жамъ қилиб,
Бер закотини ушбу сўзин билиб.

Ҳар икисини жамъ қилсанг ҳам,
Гар нисобидин бўлса кам ул дам.

Бўлса мол-и тижоратинг анга қот,
Бир нисобиға гар етушса закот.

Гар хулий нуқрадин,⁴⁰⁸ гар олтундин,
Бўлса бергил закот ушмундин.

САВОЙИМ БАЙОНИ

Бу савойим-ки мен дедим янгла,
Қўй-у уй-у тева-дурур англа.

Ушбу уч гар нисобиға етишур,
Бер булардин закот бу дастур:

Қўй агар сенда бўлса айла ҳисоб,
Қирққача гар етушса, бўлди нисоб.

Қирқ қўйдин закот бир қўй дер.
Йуз йигирма бир ўлғунча муни бер.

Йуз йигирма бир ўлса икени бер,
Ики йуз бир гар ўлса «уч бер» дер.

Тўрт йуз бўлгунча бу-дур беришинг,
Тўрт йуз бўлса бил-ки, не-дур ишинг.

Ўзга ҳар йузга бергулук бир-дур,
Мингдин ўн бўлгуси бу зоҳир-дур.

Эчкунинг ҳукми дағи қўйдек бил,
Қўйдек онинг закотини бергил.

Бил-ки уйнинг нисоби ўтуз-дур,
Етса ўтузга анда бу сўз-дур.

Бир яшар уйнинг-му закотин бил,
Қирқ бўлгунча ушбу бир бергил.

Бер бир уй, ⁴⁰⁹ қирқ бўлса уйунга сон,
Бўлғай уч ёшига оёқ қўйған.

Олтмишга уйунг етушса не дер,
Ики уй бир йашар закотин бер.

Йана ҳар қирқ бўлса, йо ўтуз,
Бил-ки ушбу деган киби-дур сўз.

Теванинг беш-дурур нисоби, дер,
Беш теванинг закоти, бир қўй бер.

Ундин ики-йи, уч-дур ўн бешдин,
Тўртни бер йигирмадин ул ҳин.

Бир тева бер, йигирма беш эса боқ,
Ики ёшига қўйған ўлғай ойоқ.

Тева гар ўттуз олти бўлса не дер,
Бир тева уч ёшига кирган, бер.

Бер, чу қирқ олти бўлса тевага сон,
Бир тева тўртга ойоқ қўйған.

Олтмиш бирда бир тева бергил,
Бешга кирган ўлғай ул тева бил.

Етмиш олтида ики бер, андоқ,
Қўйған ўлғайлар уч бошига ойоқ.

Йана тўқсон бир ўлса тевага сон,
Ики бер, тўрт йошига кирган.

Бу тевалар керак-ки, бўлса тиши,
Бу-дурур мунда шаръ эли дейиши.

Ушбу-дур юз йнгирмагача бериш,
Яна андин кейин, не-дур иш.

Бошла боштҕн ҳисоб сўнг мундн,
Бешдин бир қўй, ики бер ўндин.

Ушбу деган киби ҳисоб қилиб,
Бер закотин бу масъалани билиб.

От закотини айтайин, ёд ол,
Бергил олтундин анга бир мисқол.

Иўқ эса отларингни қиймат қил,
Қирқдан бир закотини бергил.

Бўлса мол закот ҳар кимдин,
Мутавассит⁴¹⁰ берур савойимдин.

Иўқса аъло бериб зийодасин ол,
Пойа бёрсанг, камини бер дарҳол.

Қийматини берай десанг ҳам бер,
Шаръ мунда сени мухаййир⁴¹¹ дер.

Етмаган бўлса сойима йошиға,
Иўқ закот ул маҳал алар бошиға.

Гар булар бирла бор улуғ ул дам,
Санамоққа керак кичиклар ҳам.

Бир эса қирқда улуғ масало,
Бер улуғни-йу қил закот адо.

ТИЖОРАТ АМВОЛИНИНГ⁴¹² БАЙОНИ

Бор учунчи тижорат амволи,
Туг қулоқ санга шарҳ этай ҳоли.

Ҳар не андин ғараз тижорат-дур,
Жавҳар-у хоҳ рахт-у⁴¹³ хоҳ от-дур.

Бер закотини мулк ўлур фурсат,
Гар тижоратга айласанг ниййат.

Қийматини буларнинг айла ҳисоб,
Олтун-у йо кумушча бўлса нисоб.

Бергил олтун, кумуш ҳисоби била,
Тенг-дурур ушбулар нисоби била.

Кумуш, олтунда вази эт жавоб,
Мунда мазруба⁴¹⁴ бирла айла ҳисоб.

Мустафид⁴¹⁵ ўлса эл орасида мол,
Бил-ки, тожирға анда не-дур ҳол?

Қўшсун ул жинсини ул афзунға,⁴¹⁶
Тевага, тева, олтун олтунға.

Йил айоғида суд-у мойа⁴¹⁷ санаб,
Икисига десун закот жавоб.

Суд учун сойима гар олдинг, бил,
Сен тижорат закотини бергил.

Нима-ки суд учун олур эрсанг,
Олиб они ижораға берсанг,

Йохуд ўзунгга ҳар нима олдинг,
Суд қилса, сотарға кўз солдинг.

Йо киройа учун гар олдинг улоғ,⁴¹⁸
Йо тижоратға мазраъа,⁴¹⁹ йо бог,

Ушбулар-ким, дедим бирин-бирин от,
Бил-ки вожиб эмас булардин закот.

Ўткан ўлса закот молига йил,
Бермаган бўлсанг ар закотини, бил.

Гар ҳалок ўлса, ушбу вақт нисоб,
Бил, не-дур ушбу масаълаға жавоб.

Гар тамомий ҳалок бўлса, закот
Соқит ўлғай тамом ул авқот.⁴²⁰

Баъзи андин агар ҳалок бўлур,
Соқит ул баъзининг закотини кўр.

Кофир-и зиммий⁴²¹ бўлса гар тожир,
Бистйак⁴²² молидин олур ошир.⁴²³

Қофир-и ҳарбий ўлса гар тужжор,⁴²⁴
Мен санга дей-ки, анда не сўз бор.

Ҳар нима тожир-и мусулмондин,
Куфр эли олса сен ҳам ол ондин.

Гар тамом олса молини куффор,⁴²⁵
Ул тарийқ олмасун мусулмонлар.

Онга онча қўйинг-ки чун кеткай,
Маъманиға⁴²⁶ озуқ қилиб еткай.

Гар алар олғани эмас зоҳир,
Ушрини олсун ул замон ошир.

ЗАКОТ ФАРОИЪЗИНИНГ⁴²⁷ БАЙОНИ

Бил, адосида бўлди ниййат фарз,
Ниййат авқотини қилай санга арз.

Бири молини ойирур чоғ-дур,
Масрафиға⁴²⁸ йана берур чоғ-дур.

Масрафиға берур маҳалда бу мол,
Қилмасанг ниййат анда бу-дур ҳол.

Қилмаған бўлса харж олғанлар,
Бор раво ниййат улчоғ, айтсанг агар.

Йана икинчи фарз бу-дур бил,
Масрафиға бу мол еткурғил.

ЗАКОТ МАСОРИФИНИНГ⁴²⁹ БАЙОНИ

Масрафин Тенгри деб-дурур секкиз,
Борини айтайин эшиткай-сиз.

Бири фақир-у икинчи мискин бил,
Йана учунчи бор-дурур омил.

Йана бор-дур муаллафа-и қулуб,⁴³⁰
Бор бешинчи мукотаб⁴³¹ эшит хўб.

Бил, бор олтинчи қарзлик муҳтож,
Яна ғозийлар ўлди-йу ҳужжож.⁴³²

Секкизинчи ғариблар-дур бил,
Борини шархын айтай, эшиткил.

Дер «фақир» они шаръ эли, йод ол,
Камроқ ўлғай нисобидин анга мол.

Касб қилмоққа қодир ўлғай ҳам,
Харждин лек дахли бўлғай кам.

Деди шаръ ул кишига «мискин» от,
Бўлмағай анга касбга қудрат.

Бўлмағай анга жинс-и дунёо лек,
Бўлмағай ҳеч нимарсага молик.

Бил-ки, бор ул кишига «омил» от,
Ким йнғар ул хирож-у ушр-у закот.

Бу замон чу муаллафа⁴³³ йўқтур,
Қилмадим ҳукминни анинг мазкур.

Қайсини шаръ дер мукотаб бил,
Мен санга шарх этай эшиткил.

Гар қарор этса хожа-ву банда,
Бир баҳо муддат-и муаййанда.

Гар адо айласа бу муддатта,
Бўлғай озод ул бу фурсатта.

Ушбулардин бириси бор мадйун,⁴³⁴
Мустаҳиқ дема, лек ҳар мадйун.

Қарздин ортуғин ҳисоб этгил,
Гар нисобиға етмас ул фозил.

Бу сифат қарзлик-ки дедим от,
Бил бу мадйунни мустаҳақ-и закот.

Яна ҳужжож бирла ғозийлар,
Бер закот, ўлсалар фақир агар.

Бил ғариб ул дурур-ки ғурбатда,
Кун кечирғай азобу шиддатда.

Ватанида неча-ки бўлса ғаний,
Мустаҳақ закот билгил они.

ЗАКОТ БЕРМАС ДУРУСТ ЭРМАС КИШИЛАРНИНГ БАЙОНИ

Жойиз эрмас неча кишига закот,
Айтайин барчасига бир-бир от:

Бири асл ўлди-йу йана бири фаръ,
Тут қулоқ ушбуларда не дер шаръ.

Шаръ дер аслини ойо доно,
Ҳар неча йўқориға борса йана.

Отанинг отасин, она онасин,
Қил қийос ушбуларға сен бобосин.

Гар насаб борса неча юқориға,
Жойиз эрмас закот алар бориға.

Қайси-дур шаръ ичра фаръ деринг,
Ўғил-у қиз-дурур набираларинг.

Бу насаб борса қуйиға ҳар чанд,
Жойиз эрмас-турур, чу бор фарзанд.

Эрга хотун-у эри хотунға,
Бермасун бу анга-ву ул мунға.

Ким-ки бергай закот ҳақ йўлиға,
Берса жойиз эмас-тур ўз қулиға.

Ҳошимий-у ғаний-у бандалари
Олмасунлар закот ушбу бари.

Куфр элига закот эмас жойиз,
Ушбуларға закот берманг сиз.

Кишини мустаҳиқ⁴³⁵ гумон қилдинг,
Бердинг анга закот-у сўнг билдинг.

Масраф эрмас экан-дур ул олған,
Гар йангилдинг, гар, ул деди йолғон.

Гар бу олған қулунг эмас-тур хўб,
Бу закотинг сенинг эрур маҳсуб.⁴³⁶

Шак билан гар закот адо қилдинг,
Масраф эрмас эканни сўнг билдинг.

Бил-ки маҳсуб эмас-турур бу бериш,
Санга ушбу маҳал иёода-дур⁴³⁷ иш.

Қилма берганни лек, истирдод,⁴³⁸
Масъала ушбу бўлди, тутғил йод.

Бу закоте-ки мен дедим бу шиқ,
Шарт-дур ғайр-и мулк қилмоқлик.

Гар бу мол ўлса ҳаж-и умраға⁴³⁹ сарф,
Эл су ичмакка йохуд олсанг зарф.⁴⁴⁰

Йо қилинса бино-йи хайр обод,
Йо олиб банда, айласанг озод.

Қобил-и мулк эмас булар, сен бил,
Бер закотингни, мулк-и ғайр эткил.

Бер кишига нисоб бўлгунча,
Бўлди макруҳ берсанг ар мунча.

Сен закотингни нақл қилма ғаний,
Бер ўшул шаҳр масрафиға они.

Мустаҳаб-дур закот бир мунча,
Бир кун элга маъош бўлгунча.

УШР-У ХИРОЖНИНГ БАЙОНИ

Эмди ердин чиқар закотин эшит,
Экилур ер-у сунинг отин эшит.

Ер-у судин экин ривожи-дур,
Ҳар бири ушрий-у хирожий-дур.

Ер-у су ҳар икиси ушрий эса,
Тиккай, эккай киши бу ерда эса.

Даҳл учун ҳар-не-ким экилгуси-дур,
Йо дарахте-ким, ул тикилгуси-дур.

Масалан: мева, тарра, гул дона,⁴⁴¹
Ҳар-не бўлса булар киби йана.

Турсун-у хоҗ турмасун самара,
 Масъала бил не-дур шарият аро.
 Ио йиғоч бирла қилсанг уйни қуруқ,
 Дей не-дур ушбуларда айтқулуқ.
 Бер буларнинг закотини даҳ йак,⁴⁴²
 Масъала ушбу бўлди, йўқ-тур шакк.
 Асал-у мева тоғдин олсанг, бил,
 Ушр ушбу икисидин бергил.
 Ушбу дегандек ўлса су била ер,
 Бўлса ҳар кимда ушрини бер, дер.
 Мунда билгил нисоб-у йил ўтмак,
 Шарт эмас, ушр бермакинг керак.
 Қуруқ эрмас қамиш-у ўт-у йиғоч,
 Билга-сен йўқ-турур буларда хирож.
 Ҳар-не дулоб ила ичар сунни,
 Нисф-и даҳ йак жавоб бер муни.
 Бўлса мафқуд⁴⁴³ ушр шартни эшит,
 Ул чоғ ул ерни сен хирожий эт.
 Бил-ки бор-дур хирожий ики қисм,
 Бирисига «муқосама-дур»⁴⁴⁴ исм.
 Айтайин ушбу қисм эшиткай-сен,
 Ҳар қачон-ким муаййан эткай-сен.
 Мол экин-дур бу навъ-ким дейилур,
 Ҳар киши-ким таъаммул⁴⁴⁵ этса билур.
 Даҳ се⁴⁴⁶ йохуд сен тўда⁴⁴⁷ ғоят-и нисф,⁴⁴⁸
 Бил-ки бор-дур мунинг ниҳоят-и нисф.
 Шаръ бу қисмни муқосама дер,
 Ҳар нечук-ким муаййан этсанг бер.
 Берса маҳсулни мукаррар⁴⁴⁹ ер,
 Сен хирожингни ҳам мукаррар бер.
 Эмди икинчисин дейин санга бот,
 Бил муваззаф-турур⁴⁵⁰ бу қисмга от.

Мунда бор-дур жарибга⁴⁵¹ таъин,
Ҳар нечук-ким муаййан этса амин.

Шаст дар шаст газ жарибни бил,⁴⁵²
Сен масоҳат⁴⁵³ гази била тенг қил.

Бу зироъатга йо экин ерига,
Офате гар етушса ҳар бирига.

Ерда экин бу навъ бўлғанда,
Соқит ўлғай хирож ул онда.

Бўлса гар дафъ қулгудек офат,
Соқит ўлмас хирож ул фурсат.

Қодир ўлса ўзи-йу солиҳ ер,
Экмаса, шаръ аҳли мунда не дер?

Вожиб ўлғай хирож ул кишига,
Демасун узр элмаган ишига.

Ожиз ўлғай ерин имом олсун,⁴⁵⁴
Йана қодир-и музориъе солсун.

Бу хирожингни-ким олурсен, бил,
Рафъ-и маҳсулдин кейин олғил.

Ким адо қилмайин хирож еса,
Молидин йўқ ҳалол мундоқ эса.

КИТОВ ХОТИМАСИ-ДУР

Шукр, учунчи фариза йўлини ҳам,
Қилди той чанг хуш хиром қалам.

Рўз-и майдон бу от иликка олай,
Рўза майдониға бу отни солай.

КИТОБУ-С-САВМ

БИ-СМИ-Л-ЛАҲИ-Р-РАҲМОНИ-Р-РАҲИМ

Бобур уч фарзда дединг сўзни,
Ўзгада тутмағил маъоф⁴⁵⁵ ўзни.

Эмди тўртунчи фарз азмин қил,
Рўзанинг сўзиға оғиз очғил.

Ўемак-у ичмак, жимоъ этмак,⁴⁵⁶
Нафс лаззати-дур булар бешак

Гар бу уч ишни қилмасанг кундуз,
Тарк-и нийятлиг ўлса будур сўз.

Шаръ аҳли қошида савм⁴⁵⁷ бу-дур,
Мунда бил иттифоқ-и қавм бу-дур.

Субҳдин офтобе ботғунча
Шарънинг кундузи-дурур мунча.

Рўза фарзи бу ики-дур тўхтат,
Бу уч иш тарке, яна нийят.

ФАРЗ-У НАФЛ РЎЗАЛАРИНИНГ⁴⁵³ БАЙОНИ ВА НИЙЯТЛАРИНИНГ КАЙФИЯТИ

Савм уч турлик ўлди, бил эшитиб,
Фарз-дур, нафл-дур, яна вожиб.⁴⁵⁹

Рамазон оий рўзаси-дур фарз,
Мунда дер сўзни сизга айлай арз.

Тутунгиз ушбу ойда рўза тўқуз,
Куне гар ўтуз, ар йигирма тўқуз.

Йки ишдин бўлур бу ой собит,⁴⁶⁰
Ҳар икисини шарҳ этай эшит.

Бири ўттуз кун ўлмоғи шаъбон,⁴⁶¹
Йана бири гувоҳ-и адл ул он.

Бу тануғлуқға бир киши бас-дур,
Кўп тануғ эҳтиёж эрмас-дур.

Моневий⁴⁶² бўлса гар ҳавода бу-дур,
Соф агар бўлса ҳукмин ўзгача кўр.

Онча чоғлиқ керак бу вақт гувоҳ,
Қолмағай эҳтимол-и казб⁴⁶³ ул гоҳ.

Ъийд ойн гар ҳаво булутлуқ-дур,
Муътабар анда ики тануғ-дур.

Гар ҳаво соф бўлса, эшитгил,
Ҳукм-и дигар айлаган киби-дур бил.

Бир тануқ бирла ким-ки рўза тутар,
Рўзасидин анинг кун ўттуз ўтар.

Бовужуд-и бўқилмасун ул ъийд,
Бўлмағунча ики гувоҳ паид.

Бир кишиға кўрунса ики ҳилол,
Рамазон ойн-йу яна шаввол.

Қилмаса шаръ агар сўзини қабул,
Йемасун, яна рўза тутсун ул.

Тутмаса рўза айласа ифтор,
Бе каффорат қазо⁴⁶⁴ бу кишиға бор.

Кишига гар кўрунса кундуз ой,
Масъала анда не-дурур айтай.

Ул кун ой бошиға эмас дохил,
Келадурган кечани ой боши бил.

Бўлса ҳар ерда ой боши собит,
Собит ўлғай жамиъ ерда эшит.

Ўттузунчи кеча кўрунмаса ой,
Тонгласи шак-дурур санга айтай.

Шак кунн рўза-йи нафл ниййат қил,
Фарз савми кароҳиййат-дур⁴⁶⁵ бил.

Рамазон ичра кофир-у гўдак,
Муслим-у болиғ ўлса билса керак.

Қолғани фарз-дур, адо қилсун,
Унганини қазоси йўқ билсун!

Рўза гар назр⁴⁶⁶ агар каффорат-дур,
Бил-ки вожиб бу икига от-дур.

Вожиб-у фарз ушбулар-дур бил,
Номуъаййан йана муъаййан бил.

Номуъаййан гар ўлса савмда йавм,⁴⁶⁷
Йо қазо, йо каффорат ўлса бу савм.

Ушбу уч рўза ниййатин кеча қил,
Кундуз этсанг дуруст эмас-тур бил.

Ушбулар ниййатини қил таъйин,
Масъала ушбу-дур эшит мендин.

Ўзга ҳар рўза ниййатин сен бил,
Кечадин чоштгоҳ⁴⁶⁸ бўлгуча қил.

Лек аввале бу-дур эшит мунда,
Рўзанинг ниййатини қил тунда:

«Ниййат этгим тутарни бу тунда,
Рамазон савми тонглалиғ кунда».

Рўзанинг ҳар кунга ниййат қил,
Бўлса ҳар рўза ушбу янглиғ бил.

Тонгланинг ниййатин бугун қилма,
Ушбу ниййатни сен раво билма.

Ниййат-и савм ушбу-дур бешак,
Рўза тутмоқ кўнгулда билса керак.

САВМ МУФСАДОТИНИНГ⁴⁶⁹ БАЙОНИ

Савмнинг муфсадотини эшитинг,
Бу масойилни кўнгулунгизга битинг!

Муфсад-и савм ики турлук-дур,
Ҳар нкисни дей-ки нечук-дур.

Бирда бор қазо каффоратсиз,
Иана бирда ҳар ики бор билингиз.

Карҳ⁴⁷⁰ ила бўлса ақл-у шурб-у жимоъ,
Йо хато бирла бил бу-дур ижмоъ.

Бўса, йохуд мисос⁴⁷¹ қилғонда,
Гар маний⁴⁷² келса санга ул онда.

Қасд ила гар оғиз тўла қай қил,
Бўлса анзол⁴⁷³ жалқ⁴⁷⁴ ила билгил.

Ики хотун бири бирига агар,
Эр-у хотиндек этсалар ишлар,

Ҳар бирига агар бўлур анзол,
Бе каффорат қазо тутар ёд ол!

Йо муқим-у мусофир ўлғонда,
Қилса ифтор рўза ул онда.

Унутуб йеса, йо жимоъ этса,
Синди деб рўза кўнглига етса.

Йеса омдон⁴⁷⁵ таъом агар бу киши,
Анга билғил-ки йўқ каффорат иши.

Йо саҳар кеча деб нима йесангиз,
Йо кун ўлтурди деб очилса оғиз.

Зоҳир ўлса бу вақт кун била тонг,
Савм агар ботил ўлса анда, не тонг.

Йо есанг бир нима-ки одат эмас,
Мисл-у туфроғ-у тош-у коғаз-у хас.

Бош-у қорнингда гар-чи жароҳат-дур,
Анга қўйсанг давони ул чоғ кўр.

Гар ичинга, димоғингга етгай,
Савмунга бу амал зийон этгай,

Йоғ томизса қулоқ-у бурнингга,
Йо амал қилса хўфта ўрнингга.

Оғзиға ранглик нима солса,
Уйла-ким оғзи суйи ранг ўлса.

Ким-ки бу оғзи суйини йутқай,
Бе каффорат қазосини тутқай.

Ҳалқингға⁴⁷⁶ борса гар бурун қони,
Муфсад-и рўза билғасен они.

Арқ-у⁴⁷⁷ ашк-у⁴⁷⁸ қон ила йомғур,
Борса ҳалқингға бил бу ҳукмда-дур.

Ким-ки айлар маҳалда истинжо,⁴⁷⁹
Иувмоқ амрида қилса истеъсо.⁴⁸⁰

Хуфтанинг мавзеъиға сув етса,
Рўза фосид бўлур бу навъ этса.

Рамазон рўзайе қилмайин нийят,
Гар есанг йўқ-тур анда каффорат.

Гар киши рўза тутса нийятсиз,
Лозим ўлғай қазо каффоратсиз.

Бўлмаса рўза рўза-йе рамазон,
Йеса йўқ-тур каффорати ул он.

Йўқ каффорат бу вақтларда санга,
Бе каффорат қазоларинг қил адо.

ҚАЗО БИЛА КАФФОРАТ БАЙОНИ

Рамазон-и рўзаға қилиб нийят,
Қасд-и ифтор қилса ул фурсат.

Ватйи қилса⁴⁸¹ кейинга, илгарига,
Ватйи қилдурса ҳар ики ерига.

Бўлсин-у бўлмасун агар анзол,
Муфсад-и савм-дур бўлар йод ол!

Йеса, йо ичса қасд бирла ғизо,
Ушбу ер нима гарчи бўлса даво.

Лозим ўлғай қазо каффорати ҳам,
Дей буларни эшитгил, эй ҳамдам.

Сен қазо рўза ичра бил мундоқ,
Бор-дур ул кунча эваз тутмоқ.

Мен каффоратини айтайин тут йод,
Лозим ар бўлса банда қил озод.

Банда гар муслим ўлсун, ар кофир,
Хоҳ хотун бу банда, хоҳе эр.

Гар санга иститоъат эътоқ,⁴⁸²
Бўлмаса шаръ аҳли сўзига боқ.

Олтмиш кун тамом-и бўл сойим,
Ора очмай бу ики ой дойим.

Олтмиш кунда бўлмасун рамазон,
Йана беш кун-ки бир ҳаром ўлгон,

Бу ики ой оғиз-ичарни унут,
Ори очилса йана бошдин тут.

Ожиз ўлсанг бу рўза тутмоқдин,
Тўйғор ул вақт олтмиш мискин.

Гар берурсенму на йер, йо буғдой,
Бергасен нисф соъ⁴⁸³ мен айтай.

Сенда гар бўлса арпа йо хурмо,
Бергулук мунда соъ бўлди санга.

Йўқса зикр айлаганни қисмат қил,
Қийматин ҳам берай десанг, бергил.

Гар каффорат кишига лозим эса,
Бермайин они йана рўза еса.

Бал-ки ҳар неча қилса савм, ифтор
Анга охирда бир каффорат бор.

Гар каффоратни берибон, эй йор,
Йана ҳар рўза айласа ифтор.

Йана бўйниға бир каффорат кўр,
Ҳар неча берса йана мундоқ-тур.

Кишига лозим ўлса каффорат,
Оғриқ-у ҳойиз⁴⁸⁴ ўлса ул ҳолат.

Бу ики мусқат⁴⁸⁵ каффорат бил,
Масъала ушбу-дур қулоқ тутғил.

САВМ МАКРУҲОТИ⁴⁸⁶НИНГ БАЙОНИ

Айтайин савм ичра макруҳот,
Барчасин хотирингда сен тўхтат.

Нима тотмоқ кароҳиййат-тур бил,
Чайнамоқдин дағи ҳазар қилғил.

Бўлса анзол ваҳми ул фурсат,
Қучмоқ, ўпмоқ-дурур кароҳиййат.

Музамза⁴⁸⁷ қилма, кирма сувға доғи,
Ул нимани йониға рўза чоғи.

Ташналиғдин буларға дедим от,
Гар қилурсен эрур кароҳиййот.

Ики кун рўза қилмайин ифтор,
Тутмоқ ўлди кароҳиййат, эй йор.

Самт⁴⁸⁸ макруҳ-дур эшит бу мақол,
Гар ибодат қилурсен ани хайол.

САВМ МУФСАДЕ ЭМАС НИМАЛАРНИНГ БАЙОНИ

Гар бу муфаттарлар⁴⁸⁹ ўлса нисйондин,⁴⁹⁰
Савмиға бил-ки йўқ зийон андин.

Ихтилом ўлса гар у йувған ҳол,
Йо назардин эса санга анзол.

Бе маний бўлса ўпмақ, қучмақ,
Рўзада бўлса бок эмас мундоқ.

Ватйи йетса беҳаймиййа,⁴⁹¹ беанзол,
Муфсад эрмас-турур булар йод ол!

Қай⁴⁹² гар ихтийорсиз бўлса,
Неча-ким қай била оғиз тўлса.

Йутсанг ар лубби ули била мушриқ,
Бил қулоқға сув кирса ҳам бу шиқ.⁴⁹³

Мушриқингни оғизға келтурубон,
Йутсанг ул мушриқинг билиб, кўрубон.

Тиш қонини йутарда, эй толиб,
Бўлса оғзинг суйи анга голиб.

Мунқатиъ⁴⁹⁴ бўлмағон оғиз суйини,
Йутсанг энгакға йеткуруб мунн.

Тиш орасидағин дағи йутмоқ,
Гар нўхудидин⁴⁹⁵ ўлса ул камроқ.

Пашша йохуд ғубор бирла чибин,
Кирибон борса ҳалқингға ул ҳам.

Рўзада билғасен ҳажомат-у фасд,⁴⁹⁶
Музарр⁴⁹⁷ эрмас неча-ки қилсанг қасд.

Ҳар маҳал гар қилур эсанг мисвок,
Савмда бу амал эмас-тур бок.⁴⁹⁸

Тортсанг гар даво учун сурма,
Бу амални кароҳиййат кўрма.

Муфсад-и савм ушбуларни дема,
Гар санга воқиъ ўлса рўза ема.

АЪЗОРИ МУТНАЖЖИСА БАЙОНИ⁴⁴⁹

Неча кишига бор мабоҳ⁵⁰⁰ ифтор,
Айтайин барчасин эшит, эй йор!

Бири қари-ки йўқ анга қувват,
Бор раво рўза еса ул ҳолат.

Бу қари рўза-ким йегай ул ҳин,
Тўйғарур ҳар кунига бир мискин.

Бўлса ҳурмо-ву арпа, бугдойдин,
Берсун андоқ-ки айладим таъйин.

Бу қарининг мажоли кирганда,
Йеганига қазо тутар анда.

Йана хотун-ки ҳомила эрса,
Йо кичик ўғлониға сут берса.

Йошидин хавф қилса, йо ўзидин,
Йесун ул рўза шаръ эли сўзидин.

Йана билгил-ки ҳойиз-у нафсо,⁵⁰¹
Рўза йерлар, кейин қилурлар адо.

Жойиз/равишда ғозийлар,⁵⁰²
Заъф дафъиға рўза йеса агар.

Йана оғриқ-ки хавф қилса агар,
Рўза тутғач мараз⁵⁰³ анга ортар.

Яна ҳар ким-ки ул мусофир эса,
Анга бўлди мабоҳ рўза йеса.

Йетмаса гар машаққати бу маҳал,
Рўза тутсун-ки бор-дурур афзал.

Бу жамоъат-ки бўлдилар мазкур,
Йесалар рўза бил-ки ҳукми не-дур?

Бе каффорат қазо тутарлар бил,
Қари-йе бу жамъда эмас дохил.

Фидйа⁵⁰⁴ ифтор учун берур бу қари,
Ул эди фидйа-ким дедим йуқори.

Гар бу мазкур узрлар кетса,
Сен қазо тутмайин қазо йетса,

Фидйа бермакға сен васиййат қил,
Бу васиййат қилурни вожиб бил.

Рамазон рўзаси чу бўлса қазо,
Мутатобиъ⁵⁰⁵ тутулса бор увло.

МАНҲИ-ПУ МАКРУҲ⁵⁰⁶ ВА МУСТАҲАБ⁵⁰⁷ САВМЛАРИНИНГ БАЙОНИ

Бил-ки беш кунда савм бўлди ҳаром,
Тутмангиз рўзани ўшал аййом.

Икиси ики ғийд кунлари бил,
Учи ташриқ кунларини⁵⁰⁸ дегил.

Ким бу кунларда қилса ниййат-и савм,
Йана ифсоди⁵⁰⁹ рўза қилса бу йавм.

Бўлмас ул кун қазоси лозим анга,
Кўнглуда асрасин айтгим анга.

Савм-и наврўз бор кароҳийат,
Магар ўлғай анга бу кун одат.

Арафа рўза тутсанг ул фурсат,
Арафот ичра бор кароҳийат.

Ўийд куни савм бил макруҳ,
Ҳажда бу савмни дегил макруҳ.

Мустаҳаб савми ушбулар-дур бил,
Ҳафта савми-йу ой савми-йу йил.

Ҳафтани савми бил-ки уч кун-дур,
Айтайин барчасини бир-бир сўр!

Панжшанба, йана душанба бил,
Йана бир жумъа бўлди эшитгил.

Йана ой савми олти кун-дур, бил,
Мустаҳаб гар тутай десанг тутгил.

Аввало, охири-йу мунтасафе,⁵¹⁰
Йана аййом-и байз⁵¹¹ бор шарафе.

Қайси-дур байз кунлар, эшитгил,
Ўн уч, ўн тўрт, ўн беш-дур бил.

Қайсилар-дур бил эмди йилдағи савм,
Неча ой мустаҳаб-дурур, неча йавм.

Бил уч ой бўлди мустаҳаб бўлгон,
Бир муҳаррам, йана ражаб, шаъбон,

Йана шаввол ойидин сен бил,
Олти кун рўза мустаҳаб тутгил.

Йана зул ҳижжадин тўққуз кун бил,
Ой бошидин санаб тўққуз тутгил.

Бир кун имсоқ-у⁵¹² йана кун ифтор,
Бу доғи мустаҳаб-дурур, эй йор.

Йана ҳар вақт бўлса йоз йавмий,
Мустаҳаб бил бу йавмлар савмий.

Рўза-йи нафлға шуруъ этиб,
Қилсанг ифсод рўза бил эшитиб,

Вожиб ўлди ани қазо қилғил,
Тут қазосин дағи адо қилғил.

Нафлға ким-ки ул шуруъ қилур,
Узр-и меҳмонлиғ ўлса йеса бўлур.

Рамазонни қазоси тутғонда,
Бил-ки макруҳ-дур йемак анда.

ЭЪТИКОФ⁵¹³ БАИОНИ

Рамазон ойн бил-ки суннат-дур,
Сўнгра ушрида⁵¹⁴ эътикоф ул-тур.

Ушбу суннат муаккида-дур бил,
Лек муни ала-л-кифоя⁵¹⁵ дегил.

Эътикоф ичра шарт-дур рўза,
Бор-дур анинг ақалли як рўза.

Анда-ким масжид-и жамоъат-тур,
Эътикоф анда бил-ки суннат-дур.

Қилдинг ар эътикофға ниййат,
Чиқмағил бе зарур ул фурсат.

Чиқсанг андин қазо-йи ҳожат учун,
Йо вузу⁵¹⁶ нақзида⁵¹⁷ таҳорат учун.

Қилур ишингни чун-ки қилдинг бил,
Муътакафға⁵¹⁸ дарангсиз⁵¹⁹ киргил.

Узрсиз соъате даранг этмак,
Мубтиль-и⁵²⁰ эътикоф-дур бешак.

Ватйи ҳам эътикоф мубтили-дур,
Ушбулар шаръ аҳлининг тили-дур.

Қучмоқ, ўпмак гар ўлса шаҳватлиқ,
Эътикоф ичра бор ҳаром бу шиқ.

Қилса эл лозим эътикоф ўзига,
Турмаса йана бу деган сўзига.

Фавт бўлғон⁵²¹ куниға фидйа берур,
Масъала-йи шаръ ичра мундоқ эрур.

КИТОБ ХОТИМАСИ

Шукр-ким савмда масойиллар,⁵²²
Арз қилдим ҳал ўлди мушкиллар.

Эмди бешинчи фарзга кетайин,
Ҳаж-у умра⁵²³ йўлни қатъ этайин.

КИТОБУ-Л-ҲАЖ

БИ-СМИ-Л-ЛОҲИ-Р-РАҲМОНИ-Р-РАҲИМ

Бобур айтилди тўрт фарз тамом,
Эмди бешинчи сари айла хиром.

Бу бешинчига билки ҳаж-дур от,
Бўлди умрунда фарз бир навбат.

Бил-ки ҳаж шаръ ичра мундоқ-тур,
Қаъба тавфиға⁵²⁴ қасд қилмоқ-тур.

Ҳажда бор-дур булар дейин тўхтот,
Сабаб-у шарт-у рукн-у махтурот.⁵²⁵

Вожиб-у мустаҳаб, суннатлар,
Тут қулоқ барчаға дейин отлар.

Сабабе Қаъба бўлди эшитгил,
Йана қолғонларини айтай бил.

Шарт-и ҳаж бил-ки ики турлук-дур,
Ҳар икисини дейки нечук-дур.

Бўлди шарт вужуб-у шарт-и адо,
Шарҳ айлай ҳар икисини санга.

ҲАЖ ВУЖУБИ ШАРОИТИНИНГ БАЙОНИ

Бил булар бўлди ҳажда шарт-и вужуб,
Тут қулоқ барчасин эшитгил хўб.

Ушбу беш фарзни деган кунда,
Иститоъатни⁵²⁶ деб эдим мунда.

Қайси-дур эмди иститоъат эшит,
Гар қилур-сен Худоға тоъат эшит.

Бири сиҳхат керак баданда санга,
Фарз эмас сиҳхат ўлмағонда санга.

Йана бил ихтийож-и аслийдин,
Онча бўлғай ниманг зийод ул ҳийн.

Уйунга санга борсанг-у келсанг,
Нафақа бўлса ул ниманг билсанг

Йана онга керак санга қудрат,
Ким йайоқ бормағай-сен ул фурсат.

Мунҳасири⁵²⁷ ўз улоғда эрмас-тур,
Йетса йормоқ киройаға⁵²⁸ бас-тур.

Йана тожирға⁵²⁹ бу-дур ҳол,
Борса-ву келса, қолса раъсу-л-мол.⁵³⁰

Йана хотунға бовужуд бу ҳам,
Боруриға керак-турур маҳрам.

Мундин ўзга доғи шаройит бор,
Бўлса мавжуд ул шаройтлар,

Бўлди бир шарт мунда ҳурриййат,
Бандаға фарз эмас бу сен тўхтат.

Йана бир шарт йўл амонлиғи-дур,
Узр бормасқа йўл йамонлиғи-дур.

Қаҳат ила зулм ўлса йўлда ул он,
Демағил ушбу навъ йўлни амон.

Бўлса дарйю арода сен билгил,
Йўл йамонлиғиға эрур дохил.

Лек Жайҳун-у Дажладек сувни,
Дема дарйю, наҳр де муни.

Тут қулоқ вақт бўлди шарт йана,
Шарҳ этай санга вақтларни сана!

Ҳажнинг авқотини дейин йод ол,
Бўлди зи-л-қаъда-ву йана шаввол.

Йана зу-л-ҳижжанинг бурунги ўни,
Вақтнинг доҳили сен эт мун.

Бўлса гар ҳаж шаройити мавжуд,
Фарз ўшал дам қилур санга маъбуд.

Бўлса таъхир⁵³¹ фарз бўлғонда,
Йана йилғача журм-дур⁵³² анда.

Ким-ки бу навъ қилса ул таъхир,
Бора олмаса бил не-дур тадбир?

Қодир ўлғонда ушбу сўз билсун,
Борибон Каъба фарз адо қилсун.

Умра-дур вақти ҳар қачон-ким қил,
Ул адо-дур қазо эмас-тур бил.

Гар боруреға бўлмаса имкон,
Бил-ки вожиб-турур бу иш ул он.

Ҳаж учун бир овни айирибон,
Йиборур зод-у роҳила⁵³³ берибон.

Бўлмаса гар жиҳати қарз қилур.
Ҳар-не айлаб адо-йи фарз қилур.

ҲАЖ АДОСИНИНГ ШАРОЙИТИНИНГ БАЙОНИ

Эмди билгил адо шаройитини,
Шарҳ айлай санга шаройитини.

Ҳар замон-дур-ки бўлди ул мазкур,
Йана бири макон-ки Макка-дурур.

Гар бу мазкур бўлғон азминадин,⁵³⁴
Бурна эҳром боғласанг ул ҳийн.

Бил-ки эҳром боғламоқ бу шиқ,
Жойиз ўлди вале кароҳатлиқ.

Йана бир шарт бил-ки бор эҳром,
Қил қулоқ шарҳ этайин сўзни тамом,

Билга-сен Каъба-и тавф этгучилар,
Ҳаж-и умра йўлиға кетгучилар.

Бўлди уч синф айтайин бир-бир,
Тут қулоқ бу сўзимга, бўл ҳозир!

Бор-дурур бири хориж-и мийқот,⁵³⁵
Анга офоқи ўлди билғил от.

ҲАЖ МАВОҚИТНИНГ⁵³⁶ БАЙОНИ

Бил-ки беш бўлди ҳаж мавоқити,
Борини санга шарҳ этай йегти.

Қаъбаға борур ичида йердин,
Ўтманг эҳромсиз бу беш йердин.

Зу-л-ҳулайфа Мадина аҳлиға бил,
Жаҳфа-йи мийқот аҳли шом дегил.

Нажд элига қарн-дурур мийқот.
Йаман аҳлиға бор йаламлам от.

Зоти ирқ ўлди йана бирига от,
Бир Ироқ аҳлиға бу-дур мийқот,

Эр-у хотун Макка кирмак учун,
Бу мавоқиттин ўтар билсун.

Ўтса эҳром боғламай ҳар ким,
Умра йо ҳаж анга бўлул лозим.

Бири мийқот ичида-дур лекин,
Бор-и замин ҳалол аро сокин.

Бу жамоъатни аҳли ҳал дедилар,
Ушбу йанглиғ отини бил дедилар.

Йана бирни ҳаром йерида бил,
Бу жамоъатни аҳли Макка дегил.

Бил-ки офоқи ўлса кишиға от,
Анга билғил-ки бор бу иш мийқот.

Қим-ки эҳромсиз бу бештин ўтар,
Ушбу ўтган кишини бил-ки нетар.

Йана мийқотға келиб эҳром,
Боғлабон йўлға тушсун ул ҳангом.

Умра йо ҳажни ўтаса ул он,
Лозим ўлғай бу кишига бир қон.

Уйлари аҳл-и ҳалға-дур мийқот,
Боғлар эҳром уиндин ул авқот.

Аҳл-и ҳалл гар ҳаром йерларига,
Ўтса эҳромсиз ул эл йерига.

Бил офоқи эл киби мунга ҳам,
Лозим ўлғай бу ишга қон ул дам.

Ҳажга макине бил ҳарам йеридин,
Боғлар эҳром шаръ эли дайридин.

Умра учун ҳалол йерга келур,
Боғлар эҳром андин ул-ки билур.

Бил ҳарам аҳли акс агар қилса,
Мунда ҳам лозим ўлди қон билса,

Ушбу мийқотга йовуқ йетсанг,
Қилғулуқлар бу-дурур дей эшитсанг.

ЭҲРОМ БОҒЛАМОҚ БАЙОНИ

Десанг эҳром боғлайин, муни бил,
Ғусл қил йўқ эса, таҳорат қил.

Тўн-у дастор-у ўтукунг солғил,
Кийгали тикмаган нима олғил.

Белинга лунг боғла, чодир кий,
Бош йаланг бўл бу вақтлар санга дей.

Чодир-у лунг қилсанг эшитгил,
Йанги-йу йувмағанни афзал бил.

Бурутунг бирла тирноғинг олғил,
Қирқилур тукни қирқ, соч солғил.

Қил ўзунга бу вақтда хушбў,
Мустаҳаб бил бу вақтта ушбу.

Ўтагай-сен намоз ики ракъат,
Ўқу «ал-Ҳамд»дин сўнг ул фурсат,

Ўқу «қул йо»ни бурноғи рақъат,
Йана «қул йо» сўнгида бу ойат:

*Раббано ла тузиғ қулубана баъда из ҳадайтано ва
ҳабби лано мин ладунка раҳматан иннака анта-л-ваҳ-
ҳоб.*

Ўқу, қилсанг икинчи рақъатни,
«Қул ҳува-л-лоҳ» била бу ойатни:

*Раббано отийно мин ладунка раҳматан ва ҳаббий
лана мин амрина рашадан.*

ҲАЖ АДОСИ ВУЖУҲИНИНГ БАЙОНИ

Бор вужуҳ-и адои ҳаж уч навъ,
Мен¹ дейин сен билурда кўрсат тавъ.⁵³⁷

Бири афрод-дур,⁵³⁸ қирон⁵³⁹ бириси,
Бир таматтуъ⁵⁴⁰ уч ўлди, бил бориси.

АФРОД БАЙОНИ

Вақт-и эҳром айласанг ниййат,
Умра⁵⁴¹ йо ҳажға йолғуз ул фурсат,

Муни афрод ҳаж эли дер бил,
Ниййат-и ҳаж гар ўлса муни дегил:

*Оллоҳумма инний уриду-л-ҳажжа фа ясиррҳолий ва
тақаббалҳу минний.*

Умраға ниййат ўлса муни айит,
Дегулук ушбу вақт бу-дур эшит:

*Оллоҳумма инний уриду-л-умрата фи ясиррҳолий
ва тақаббалҳу минний.*

УМРА БАЙОНИ

Умрани суннат-и муаккада⁵⁴² бил,
Вақти лекин эрур анинг бори⁵⁴³ бил.

Қим-ки қорин⁵⁴⁴ эмас анга беш кун,
Умра макруҳ-дур муни билсун.

Арафа куни-дур бурунғиси бил,
Сўнгги ташриқ⁵⁴⁵ бирла беш санағил.

Умранинг рукни ики-дур сен бил,
Ҳар икисини айтай эшитгил.

Бир тавоф ила йетти шавт⁵⁴⁶ адо,
Йана саъий эт Сафо-ву Марва⁵⁴⁷ аро.

Умранинг шарти дағи ики эмиш,
Қайси-лар-дур бил эмди бу ики иш.

Бил-ки эҳром-дур⁵⁴⁸ булардин бир,
Йана бириси ҳалқ⁵⁴⁹ йо тақсир.⁵⁵⁰

Муътамир⁵⁵¹ халқ қилса йо тақсир,
Берур эҳромига бу иш таъбир.

Муътамир Маккаға йетишганда,
Қилур ишни бил не-дур анда?

Кирсун анда-ки Боб-и Иброҳим,
Дерлар они ҳаж аҳлидин ҳар ким.

Ҳар қачон қилса истиломи ҳажар,⁵⁵²
Талбийа⁵⁵³ қатъи ушбу вақт анга бор.

ҚИРОН БАЙОНИ

Умра-ву ҳажга бир йўли ниййат,
Қилсанг эҳром вақти бил мунга от.

Ҳажда ул эл-ки нуктадон эдилар,
Бил-ки бу важҳни қирон дедилар.

Мунда маҳрам бўлурда муни дегил,
Дегулик ушбу вақт бу-дур бил:

*Оллоҳумма инний уриду-л-ҳажжа ва-л-умрата маған
фа йасиррҳумо лий ва тақаббалҳумо минний.*

Ҳар қачон кирса Маккаға қорин,
Умрани бурна қилсун ул ҳаждин.

Умранинг тавф-у саъийин қилсун,
Қилғулуқ иш йана бу-дур билсун.

Қил бу эҳром ила тавоф-у қудум,⁵⁵⁴
Саъий ҳам қил бу сўз қилиб маълум,

Ушбу эҳром бирла ҳаж қил адо,
Ҳалқни бурна дей қилур не санга.

Мунда бир қўйни қудга-сен қурбон,
Субъ⁵⁵⁵ йо уй-йу⁵⁵⁶ тевадин ул он.

Ушбу қурбонни бил-ки вожиб-тур,
Наҳр кун⁵⁵⁷ бу иш муносиб-тур.

Ушбу қурбон қилурда сен муни бил,
Жамра-йи ақабадин⁵⁵⁸ кейин қилғил.

Забҳдин⁵⁵⁹ сўнгра ҳалқ йо тақсир,
Қилғил-у бўл ҳалол, дей бир-бир,

Забҳға қодир ўлмағон билсун,
Рўза ҳаж кунлари тутар уч кун.

Тутса гар ушбу рўзани ҳар ким,
Керак ул вақт ул киши муҳрим.⁵⁶⁰

Ҳажнинг аъмолини⁵⁶¹ чу қилса адо,
Йетти кун йана рўза бор-дур анго.

Тийдтин бурна тутмағон уч кун,
Уҳдадин⁵⁶² забҳ айлабон чиқсун.

Забҳдин ким-ки ожиз ўлса бу ҳол,
Забҳ қилмай бу киши бўлса ҳалол.

Лозим ўлғай анга ики қурбон,
Бир^и эҳром қони, йана қирон,

Забҳ учун ким-ки рўзани уч кун,
Тутса ҳаж кунлари муни билсун.

Наҳрда топса нима қурбонға,
Тутмасун рўза забҳ-и давронға.

Наҳрдин сўнгра топса забҳ учун,
Қилмасун забҳ, рўза ул тутсун.

Умраға бурна боғласанг эҳром.
Айлагунча тавоф умра тамом.

Ниййат-и ҳажни қилсанг ул фурсат.
Пўқ эса акс айласанг ниййат.

Ушбу икига ҳам қирон от-дур.
Сўнгқи важҳи хилоф-и суннат-тур.

ТАМАТТУЪ БАЙОНИ

Умрага ким-ки боғлабон эҳром,
Тавфни ҳаж ойида қилса тамом.

Ҳаж учун йана боғласа эҳром,
Ул ҳарам йеридин ўшул ҳангом.

Бил таматтуъ-дурур бу важҳға от,
Йана ўзга иштин дейин санга бот.

Мутаматтиъ⁵⁶³ бил ики турлук-тур,
Ҳар нкисини дей-ки нечук-тур.

Бири ул-дур-ки ҳуда⁵⁶⁴ йўқ ҳамраҳ,
Не қилур ушбу киши бўл огоҳ.

Бил-ки мийқоттин бу ул ҳангом,
Умра қилмоққа боғлар ул эҳром,

Умранинг тавфини адо қилур ул,
Саъий Марва билан Сафо қилур ул.

Бошни қирқар йана ҳалол бўлур.
Неча кун Маккада бу ҳол бўлур.

Тарвийа⁵⁶⁵ куни боғлар ул эҳром,
Ҳаж учун Маккий элдек ул ҳангом.

Анга тавф-и қудум ҳожат эмас.
Мутаматтиъға бил-ки суннат эмас.

Фарз-и тавфий қилур малҳам билсун,
Эл-у саъийни адо қилсун.

Мутаматтиъ киши агар бўлса,
Қилса қон, рўза йо тутар бўлса.

Қилсун ушбу икени қориндек,
Қилибон муни хотир-и танидек.

Мутамағтиғки Ҳуда бор Ҳамроҳ,
Қилур ишни дей бўлунг огоҳ,

Умрадин сўнгра муҳрим-ўқ турсун,
Йана ўзга қилур ишин сўрсун.

Тарвийа куни боғласун эҳром,
Ҳажега Маккий элдек ул Ҳангом.

Қилибон наҳр куни халқ иши,
Ики эҳромдин чиқар бу киши.

Қим-ки офат ўлмаса мун бил,⁵⁶⁶
Йўқ қирон-у таматтуъ анга дегил.

Сен қирон барчасидин афзал кўр,
Йана мундин кейин таматтуъ-дур.

Бил-ки уч важҳдин кейин не-дур иш,
Не дейиш-дур, санга дейин не қилиш?

Ҳар бирига чу айладинг ниййат,
Тил била талбийа де ул фурсат:

*Лаббайка оллоҳумма лаббайка ла шарика лака лаб-
байка анна-л-Ҳамда ва-н-неъмата лака ва-л-мулку ла
шарика лака.*

Талбийа айтибон бўлуб муҳрим,
Бу неча ишни қилмасун ҳеч ким.

МАХТУРОТ⁵⁶⁷ БАЙОНИ

Бил ики турлук ўлди махтурот,
Тут қулоқ бир-икига айтай от.

Бириси мужиб⁵⁶⁸и фидо бўлди,
Йана бири мужиб-и жазо бўлди.

Бурноғи навъи бор-дур ики қисм,
Тут қулоқ бир-икига айтай исм.

Бурноғи қисм бўлди мужиб-и қон,
Учку йо қўйни қил бу дам қурбон.

Лек ики ишта тева-дур йо уй,
Ул ики ишта қилма қурбон қўй.

Ўн сакиз иш-дурур бу қисм эшит,
Айтайин барчасиға исм эшит.

Ватий⁵⁶⁹ ики йерга гар қилур муҳрим,
Йо ики йерға қил-дурур ҳар ким.

Хоҳ амд⁵⁷⁰ эса, хоҳ эса нисйон,⁵⁷¹
Хоҳ тавъ ўлса, хоҳ карҳ⁵⁷² ул он.

Арафот ичра турмоғидин агар,
Бурнароқ бўлса бу деган ишлар.

Ҳажии-йу умраси бўлур ботил,
Ботил бўлса нечук қилур ул бил.

Умра-ву ҳажнинг ишларин қилсун,
Лозим ўлди бу ишга қон билсун.

Йана бил ҳажни қазо қилур ул,
Ушбу-дур бил шарият аҳлиға йўл.

Гар вуқуфунгдин ўлса сўнгра бу иш,
Муфсид-и ҳаж эмас-турур бу қилиш.

Ҳалқ йо қасрдин бурун бу ишинг,
Воқиб ар бўлса не-дурур қилишинг.

Ушбу йанглиғ бу иш учун қон қил,
Тева, йо уйни мунда қурбон қил.

Гар бу иш бўлса ҳаж адосида,
Ҳалқ ида тавфнинг адосида.

Ушбу феълингга лозим ўлғай қон,
Бу ишинга қўй айлагил қурбон.

Билгил икинчи бор давоъи ватий,
Бўлмагил ушбу вақт саъий ватий.

Мисл-и бўъсу канор-и шаҳват ила,
Мас агар қилса ҳам бу ҳайҳот-ила.

Ғайр-и инсон жимоъида анзол,
Бўлса бу ҳукмда-дурур йод ол.

Назар-у фикр бирла келса маний,
Ушбу мазкур ҳукмда бил ани.

Ушбулар муфсид-и ҳаж эрмас бил,
Гар булар воқиъ ўлса сен қон қил.

Билгил учунчи бор-дурур татйиб,⁵⁷³
Санга хотирнишон қилай айтиб.

Ҳар-не андин ғараз эса хушбў,
Татйибни бил-ки бор-дурур ушбу.

Мисл-и мушку абиру анбару гул,
Заъфарону бинафша-ву сунбул.

Мевалар бил-ки мунда дохил эмас,⁵⁷⁴
Ғараз андин чу яхши ид бел эмас.

Азв-и комилға қилсанг истеъмол,
Йахши ид ҳукмин айтайин йод ол.

Мисли соқ-у бош-у бут-у бозу,
Бир-бирига агар йетар хушбў.

Ҳар неча мажлис этсанг истеъмол,
Онча қон қилға-сен муни йод ол.

Гар бори танни айласанг татйиб,
Бўлса бир мажлис ичра бил эшитиб.

Санга билгил бу вақт бир қон бас,
Бирдин ортуқ бу вақт ҳожат эмас.

Таййиб ҳукмида-дур ҳизоб⁵⁷⁵ эй йор,
Андин этгай-сен ижтиноб, эй йор.

Лек хушбуға ким-ки тутса ўзин,
Қон қилур гар эшитса шаръ сўзин.

Куйса мажлис аро гар хушбў,
Бок эмас бўлса бу қадар хушбў.

Йана махтур бу-дурур йод ол,
Қилма эҳром-у айоғ истеъмол.

Азв-и комилға гар тегурсанг йоғ,
Мунга ҳам қон-дурур, санга ул чоғ.

Йана бешинчи бор тикилган тўн,
Мен дейин бу тариқ бўйалган тўн.

Ҳар не-ким кийгулик-турур мундин,
Деганим ул-дурур ғараз тўндин.

Ўтук-у бўрк-у кўнглак-у тунбон,⁵⁷⁶
Капанак⁵⁷⁷ бирла жубба-ву⁵⁷⁸ хафтон.

Кийиз ўлсун гар ип била ўрган,
Бори бу ҳукмда-дурур ўрган!

Кийсанг они тамом ҳар кунда,
Одатедек не ҳукм-дур мунда.

Мунда ҳам санга лозим-дур қон,
Учқу, йо қўйни қилға-сен қурбон.

Тўнки ҳар кунда ким-ки ул фурсат,
Чиқариб кийса тўрт-беш навбат.

Бир неча кийганига қон қилсун,
Масъала шаръда бу-дур билсун.

Магар ўтук-ни каъбдин⁵⁷⁹ қуйироқ,
Кийибон кийганин ани ул чоқ.

Эмди олтинчисин эшитгай-сен.
Санга дей-ким бу вақт нетгай-сен.

Йопса ар бошни, йузини хотун,
Бу ики киши доғи қон қилсун.

Рубъича гар йопилса бу ики йер,
Бир кун ўтса бу ишга қон бер дер.

Бил-ки йеттинчи бу-дурур, бешак,
Қирқмоқ бир тук ўлса, йо ўрмак,

Қирқса чор йакча соч-у сақол
Йо тамом ўзга азвдин, йод ол.

Мисли қўлтуқ туки-йу оммасини⁵⁸⁰
Қил қийос ушбуларга ҳаммасини.

Йо хижолат йерини қирқилса,
Бу бориға керак-ки қон қилса,

Йана махтур бермоқ-олмоқ-тур,
Сен эшит сўзларни мундоқ-тур.

Бир илик тирноғин тамом олмоқ,
Йо олинса айоқни ҳам мундоқ.

Йо киши тирноғини олур ҳийн,⁵⁸¹
Олса ҳар мажлис ичра тўрталасин,

Ушбу ишларга бор анга бир қон,
Учку, йо қўйни ул қилур қурбон.

Тўрт мажлисда бир-бирин олса,
Тўрт қон-дур анга қулоқ солса.

Бир айоқ, бир иликни ким-ки тамом,
Олмаса қон анга йўқ ул ҳангом.

Тўққузунчини бил-ки бор мундоқ,
Фарз тавфини бе вазув қилмоқ.

Ким-ки муҳаддис бу тавф қилса адо,
Йо жунб бўлса ўзга тавф аро.

Лозим ўлгай бу иш учун бир қон,
Бу маҳал бир қўй айласун қурбон.

Эмди ўнунчисини айтай бил,
Бу йўсунлиқ-ки дер-мен андоқ қил.

Умранинг саъйи-йу тавфе қилғонда,
Гар киши бўлса бе вазув анда.

Қилмаса гар иъода ушбу киши,
Анга бўлгай бу вақт қоннинг иши.

Йана махтурни эшит мундоқ,
Фарз таврин жунб адо қилмоқ.

Бу йўсунлиқ бу иш учун қон қил,
Тева, йо уйни мунда қурбон қил.

Йана тавф-и зийорат ўлғонда,
Бўлса макшуф аврате анда,

Йопилур ғазв рубъидин кўпрак,
Бўлса макшуф қон керак этмак.

Гар најост тўнунгда бор ул ҳийн,
Ҳар неча кўпрак ўлса дарҳамдин.⁵⁸²

Гар бу йанглиғ тавоф этар ҳарким,
Бўлмағай анга ҳеч нима лозим.

Йана бир фарз тавфий айлар чоғ,
Тарк-и уч шавт бўлса, йо озроқ.

Мунга ҳам қон бўлур анга лозим,
Қонни қилмоққа бўлсун ул озим.

Фарз-и тавфийни ким-ки қилғонда,
Тарк агар бўлса тўрт шарт онда.

Йана аййоми баҳрдин таъхир,
Фарз тавфи гар ўлса қил қон бир.

Йана махтур ушбу-дур тўхтат,
Арафот ичра гар турар фурсат:

Бурнароқ гар имомдин йер-ким,
Чиқса бир қон бўлур анга лозим.

Йана тарк ўлса вожибе кишига,
Қўйе қурбон қилур бу тарк ишига.

Бил-ки ҳар вожиб ишларидин агар,
Тарк бўлса ҳаж элига аксар.

Ҳукм-и бор-дурур бу навъ ўзгандек,
Бори вожибини тарк қилғондек.

Йана бир бу-дурур эшит ҳарким,
Сўнги вожибни айласа тақдим.

Ким-ки бу навъ этса йетгай,
Ул киши бу ишига қон этгай.

Эмди ўн секизинчисин эшитинг,
Не йўсунлиқ-ки дермен андоқ этинг!

Ким-ки мийқотдин ўтуб муҳрим,
Бўлса қурбон бўлур анга лозим.

Ушбу ишлар-ки бўлди мужаба-и қон,
Кимга-ким узр бирла бўлса ул он.

Ани уч ишга мухаййар бил,
Бири ул-дур-ки забҳ айлар бил.

Йохуд уч кун анга сийом⁵⁸³ эрур,
Олти мискинга йо таъом берур,

Бергулук нима буғдой ўлса ул он,
Киши бошига бор ики ботмон.

Бор-дур икинчи қисм аро неча исм,
Садақа мужаби-дурур бу қисм.

Бор-дур икинчи қисм аро неча исм,
Тегса йо бўлса азвдин озроқ,

Йо сақол бирла бошни қирқилса,
Рубъидин озроқ эрканин билса.

Эмди айтай икинчи қисмга исм,
Садақа мужаби-дурур бу қисм.

Бу деганларнинг этса озроғини,
Йо йана киши соч-у тирноғини.

Солса, йо олса, йо таҳоратсиз,
Фарз тавфини айласа билингиз.

Йохуд ўн битни киши ўлтурса,
Ҳукмини айтайин киши сўрса.

Бўлса йо тарк-и вожиб ишлардин,
Озроғе билга-сен бу ҳар биридин.

Садақа нисф соъ буғдой бер,
Тут қулоқ шаръ аҳли мундоқ дер.

Бир бит ўлтурса киши ул он,
Қилур ул киши садақа луқмае нон.

Ким-ки ўлтурса ики йо уч бит,
Садақа буғдой бўлди бир каф эшит.

Бўлса гар бир тугун агар муҳрим,
Садақа бир каф таъом ўлур лозим.

МАХТУРОТНИНГ ИКИНЧИ НАВЪНИНГ БАЙОНИ

Бу-дур икинчи навъ махтурот,
Ким бурунроқ анга деб эрдим от.

Бил-ки бор мужиб-и жазо бу навъ,
Тут қулоқ шарҳ этай санга бу навъ.

Билга-сен мужиб-и жазо махтур,
Сайд бирини қатл қилмоқ-тур.

Сайд сори ишорат аро етсанг,
Сайд этарга далолат аро етсанг.

Бу жиҳатлардин ўлса сайд қатил,
Ушбуларни доғи бу ҳукмда бил.

Бўлса ул йерларда гар сотиқ-савдо,
Сайдни ики адл қилса баҳо.

Гар харид-у фурухт-сиз-дур йер,
Тут қулоқ шаръ аҳли мундоқ дер.

Бир харид-у фурухтлуқ йер топ,
Ким бу мақталга⁵⁸⁴ бўлғай ул ақраб.⁵⁸⁵

Нечага қилсалар баҳо ул ҳол,
Ул баҳо бирла забҳ этар нима ол.

Маккада ул нимани қурбон қил,
Йо бу қиймат била таъом олғил.

Ани мискинга қисмат эт ул он,
Киши бошига икирар ботмон.

Йо бу иш қилғулуқ бўлур онга,
Рўза тутсун ҳар ики ботмонга.

Гар бу қийматни қисмат айлар чоғ,
Аритса нисф соъдин озроқ.

Садақа қилмоқ-турур анга лозим,
Йо бу ортуқ учун бўлур сойим.⁵⁸⁶

Сайднинг қиймати агар ул чоғ,
Бўлса гар нисф соъдин озроғ.

Ҳукми зикр айлаган киби-дур бил,
Ушбу зикр айлаган киби қилғил.

Сайдни ҳар киши-ки ноқис этар,
Ноқис этган кишини бил-ки нетар.

Қил баҳо ноқис-у салимни ҳам,
Сен тафовут садақа бер улдам.

Сайдни ҳар киши бу навъ этса,
Қоча олмаса ҳар киши йетса.

Қийматини тамом садақа берур,
Масъала билга-сен мундоқ эрур.

Ушатур гар йумуртқа муҳрим,
Садақа қиймати бўлур лозим.

Сайдта ўртоқ ўлса муҳримлар,
Ҳар бирига тамом-и қиймат бор.

Ҳар не муфридқа лозим ўлса жазо,
Бир кўсе қорин анда ики баҳо.

Сайд-ким ани муҳрим ўлтурди,
Шаръ эли муни митадек кўрди.

Гар ҳалол этса сайд билгай-сиз,
Муҳрим андин йеса эрур жойиз.

Қатл қилса буларни гар муҳрим,
Бўлмағай анга ҳеч нима лозим.

Пашша-ву бурга-ву йана сичқон,
Калас-у ори-йу йилон-у чайон.

Бўри-йу шер-у ҳар-не дарранда,
Бок эмас қатл қилсалар анда.

Қарға-йи мурдор⁵⁸⁷ нимани гар йер,
Муҳрим ўлтурса бок эрмас дер.

Бок эмас бўлса санг-и пушт-у қўнғиз,
Ҳашорат ўлса доғи бу-дур сўз.

Бил-ки бордур ҳарамда сайд ҳаром,
Неча-ким бўлмаса санга эҳром.

Ҳар киши қатл қилса сайд-и ҳарам,
Қийматин сайдқа айласун ул дам.

Йо масокинга⁵⁸⁸ бермак ўлди таъом,
Йўқ раво савмлик ул ҳангом.

Бўлса сайд ҳарамда гар ширкат,
Бир баҳо мустақим бўлур тўхтат.

Урса, кесса ҳарам ўт-у йағочин,
Қийматин садақа айласун ул ҳийн.

Кесмак, ўрмакдек ўлди ўтламоқ,
Қилмағай-сен ҳарамда сен мундоқ.

Тиккан, эккан гар ўлса бу ҳар бир,
Йо тикан-ким оти эрур изхир.⁵⁸⁹

Йо қуруқ бўлсалар не-дур аҳком,
Хоҳ кес, хоҳ нафъ ол ул ҳангом.

Бўлса мулк ичра гар дарахт-и кийо,
Лозим ўлғай кесилса ики баҳо.

Бўлди муҳримға неча иш жойиз,
Барчасин айтайин эшитгай-сиз.

Боғласанг белга нафақа ҳамйони,
Бок эмас тиккан ўлса ҳам они.

Йана ҳаммом-у сойа бўшмас бил,
Анда кир, хоҳ мунда ўлтурғил.

Учраса оглиқ-у йайоғ ҳарким,
Ун била талбийа десун муҳрим.

Чиқса ўргаву инса унишга,
Айтсун талбийани ҳар ишга.

Ҳолдин ҳолға чу нақл этса,
Талбийа керак ул чоғ айтса.

ҲАЖ АРКОНИНИНГ БАЙОНИ

Ҳажда рукн ики бўлди эшитгил,
Ҳар икисини айтай эшит, бил!

Фарз-и хорижни шарт дерлар бил,
Рукн дерлар фариза-йн дохил.

Анда ҳар тоғ-дур, оти Арафот,
Рукн бил анда турмоқ ул авқот.

Арафа кун-ким туш эврулди,
Бил-ки турмоқ маҳаллари бўлди.

Арафа тўққузунчи кун-дур бил,
Муни зу-л-ҳижжа бошидин санагил.

Вақтни бил-ки бор-дурур мунча,
Ўийд-и адҳо⁵⁹⁰ тонги йоруғунча.

Бу деган вақтларда бир соъат,
Қил вуқуф анда-ким эрур тоъат.

Хоҳ отлиқ-дур анда, хоҳ йайоқ,
Хоҳ уйу анда, хоҳ бўл уйғоқ.

Хоҳ тур анда, хоҳ сен йотқил,
Ҳар-не қил соъате таваққуф қил.

Урна батнеда вале турма,
Анда турмоғини сен раво кўрма.

ҲАЖНИНГ ИКИНЧИ РУКНИНИНГ БАЙОНИ

Эмди икинчи рукн эшитгил,
Бу зийорат тавофи-дур билгил.

Вақтини билгил-ки бор-дурур уч кун,
Дохил-и вақт-тур йана ики тун.

Ўийд-и субҳий-дур ибтидоси анинг,
Бўлур уч кунгача адоси анинг.

Ушбу уч кун ичида ики туни,
Дохил-и вақт-и тавф эт муни.

Бил-ки бу вақт йетти шавт керак.
Шавтни бил луғатта бор-дур так.

Узга маънида-дур эшит ҳар шавт,
Мунда уй гардишини дерлар шавт.

Гар бу эврулмак ўлса тарк ул он,
Лозим ўлғай бу иш учун қурбон.

ҲАЖ ВОЖИБОТИНИНГ БАЙОНИ

Ҳажда билгил-ки беш-дурур вожиб,
Борини қил адо йерида билиб.

Субҳ ғийд ўлса ўтубон арафа,
Бўлди вожиб вуқуф маздиға.

Бу деган йерда соъате турғил,
Ушбу турмоқни анда вожиб бил.

Саъий қилғил Сафо-ву Марва аро,
Вожиб ўлди бу феъл қилмоқ адо.

Санга кайфийатин дейин қилғил,
Саъийни тавфдин кейин қилғил.

Саъийни сен Сафодин эт бунйод,
Марва сориға бор бу сўз тут йод.

Марвадин кейин йана Сафо сориға,
Ушбу иш-дур ҳаж аҳлининг бориға.

Мунда билгил-ки йетти шавт керак,
Ики шавт ўлди бормоқ-у келмак.

Билгил учунчи вожибин мундоқ,
Бор-дурур ул Мийнода тош отмоқ.

Отқа-сен тўрт кунда тош етмиш,
Бошлағил ғийд кунидин бу иш.

Ғийдда йетти тошни от мунда,
Олтмиш учни отғил уч кунда.

Отға-сен ҳар кунда уч навбат,
Ҳар қачон отғанингда етти тош от.

Ким-ки офоте ўлса тавф аро,
Вожиб ўлди тавоф-и садр анго.

Қайси-дур бу тавоф дей банда,
Ҳажнинг аъмолини тугатганда.

Қаъба уйини йетти тавф қилинг,
Тавф-и садр ушбу бўлди билинг.

Рамалу саъий мунда йўқ ҳожат,
Қил тавоф-и видоъ бу фурсат.

Йана бош қирқ, йо соч эт тақсир,
Бўлди вожиб бу қилмағил тақсир.

Мунда тақсир қайси-дур билғил,
Бир илик сочининг учидин кам қил.

Ҳалқу тақсир айла наҳр куни,
Бийд-дур-ким дейилди наҳр муни.

ҲАЖ СУННАТЛАРИНИНГ БАЙОНИ

Ҳажда билғил-ки тўрт-тур суннат,
Тут қулоқ барчасига айтай от.

Муни офоқи айласун маълум,
Суннат ўлди анга тавоф-и қудум.

Маккага киргач-ўқ тавоф қилинг,
Бу дағи етти тавф бўлди билинг.

Йана бир суннат ҳаж ўлди рамал,
Шавт уч бўлғунча сен эт бу амал.

Бу амал қайси-дур мен айтай бил,
Тебрат илкингни-йу тахаййур⁵⁹¹ қил.

Қим-ки аввалғи тавф қилса рамал,
Ўзгада эҳтийож эмас бу амал.

Саъий қилғил-ки саъий суннат-дур.
Йугурурга эшит-ки бу от-дур.

Йугурурунда Сафо-ву Марва аро,
Анда бу саъийни кетур баржо.

Анда милайн аҳзарайн-дур-ур,⁵⁹²
Ушбу икиннинг аросида йугур.

Суннат ўлди бу тош отар аййом,
Кечалар бул Мийнода ул ҳангом.

Ушбу зикр айлагандин ўзгалари,
Мустаҳаб, йо адаб-тур ўзга бори.

ТАФСИЛ БИЛА ҲАЖ АЪМОЛИНИНГ БАЙОНИ

Эмди ҳаж фарз-у вожиб-у суннатин,
Мустаҳаб-у йана адаб деганин.

Сизга тафсил ила байон қилайин.
Билмаган бўлсангиз айон қилайин.

Ким-ки ҳаж жонибиға азм этса,
Бу сафарни ўзига жазм этса.

Ҳар-не-ким қарзи бор адо қилсун,
Хасмларни борин ризо қилсун!

Тавба қилсун бори гунаҳлардин,
Йамон ишлардин ўтсун ул боридин.

Дўстларни борин видоъ этсун,
Боридин ҳиммат истабон кетсун.

Анда ул вақт бўлса мол-и ҳалол,
Нафақа қилсун ул бу йўлда бу мол.

Азм этиб уйдин чиқар фурсат,
Уйда қилсун намоз-и ики ракъат.

Уқуғулуқни бил-ки бор-дур бу,
Мунда қил йод «Қул ҳува-л-ло» ўқу!

Уқусун бу дуъо ўтаб бу намоз,
Кўрсатиб Тенгри даргоҳида нийоз:

*Оллоҳумма анта-с-соҳибу фи-с-сафари ва-л-муни-су
фи-л-ҳазари ва-л-халифату фи-л-аҳли ва-л-валади.
Аҳфизно ва иййохум мин кулли офатин ва ғоҳатин.
Оллоҳумма бика инташарту ва илайка таважжаҳту ва
бика иғтаеямту ва ўлайка таваккалту. Оллоҳумма анта
сиқати ва анта рижойи акфиний мо аҳаммани мо
вала антум биҳи ва мо анта аъламу биҳи минний
ғазза жодука ва ла илоҳа ғайрука. Оллоҳумма заввидни-
т-тақво ва ағфир лий зунубий ва важиҳний ли-л-хайри
айнамо таважжаҳту. Оллоҳумма инний аъузу бика мин
ғасои-с-сафари ва котибил-мунқашаби ва-л-ҳури ва
баъда-л-кури ва суил-мунзари фи-л-аҳли ва-л-моли
ва-л-валади ва-л-асҳоби. Оллоҳумма ажъалний ва ий-
йаҳум фи жавориқа.*

Уйдин бу сафарга чиққонда,
Бу битилганни айтсун анда:

Би-сми-л-лоҳи ла ҳавла ва ла қуввата-илло би-л-лоҳил ғалийу-л-ғазим. Таваккалту ғала-л-лоҳи. Оллоҳумма инний лам ахруж батаран ва ла рийоан ва ла сумъатан бал харажту абқоа сахатика ва-бтиғои ма-рзотики ва қазои фарзика ва-ттибоғи суннати набиййика ва шавқан ила лиқоика. Оллоҳумма ваффиқний лимо туҳиббу ва тарзо ва-ҳфизний мина-ш-шайтони-р-ражими.

Уқусун зоҳир айлабон ихлос,
«Ойатул-л-курсий»-йу йана «Ихлос».

Уқусун бу дуъони отланса,
Бу дуъони керак-ки ўрганса:

Би-сми-л-лоҳи ал-ҳамду ли-л-лоҳи-л-лази ҳадоно ли-л-исломи ва ғалламно-л-қуръона ва манна ғалайна набиййуху ғлайҳи-с-салом.

Ал-ҳамду ли-л-лоҳи-л-лази жағалано хайра умматин ахражат ли-н-носи. Субҳона-л-лази сахҳара лана ҳаза ва мо кунно лаҳу муқринина ва инно ила раббано мунқалибуна.

Йетса мийқотга йовуқ бу киши,
Анда мазкур бўлди қилур иши.

Мен деган киби боғлабон эҳром,
Айласун Макка жоннибига хиром.

Ҳар қачонким хиром йерига йетар,
Анда ушбу дуъо такаллум этар:

Оллоҳумма ҳаза-л-байту байтука ва-л-ҳараму ҳарамука ва-л-уммату умматука ва-л-ғабду ғабдука ва ҳаза-л-мақому-л-ғоиду-л-мустанжиру бика мина-н-нори фақиний мин ғазобика йавма тубғасу ғибодука ва ваффиқни лимо туҳиббу ва тарзо ва ҳаррим лаҳмий ва баданий ва шағрий ва баширий ғани-н-нори.

Қатъ этиб Қаъбага чу йовушса,
Ҳар қачон Қаъбага кўзи тушса:

Айтсун ушбуларни ул фурсат,
Дегулуклар бу-дур дейин тўхтат:

Оллоҳу акбар, Оллоҳу акбар. Оллоҳумма анта-с салому ва минка-с-салому. Ҳаййина раббана би-с-саломии ва адхилно дора-с-саломии. Оллоҳумма зид байтака ҳаза таширифан ва таъзиман ва маҳобатан ва тақриман ва зид мин ҳажжин авиътамар таъзиман ва таширифан ва маҳобатан ва тақриман.

Ҳар қачон бўлса Қаъбаға йетари,
Борсун ул масжид-и ҳаром сари,

Борини шабиҳ эшиги анда,
Қирсун, андин айтсун ул анда:

Оллоҳумма ҳаза ҳарамука ва маъманука. Қулту ва қавлука-л-ҳаққу ва мин дахлиҳи кона омино. Оллоҳумма ҳаррим лаҳмий ва дамий мина-н-нори ва қийно мин ғазобика йаъма табъасу ғибодака.

Масжид ичра айоқ йаланг ўлғил,
Тавф айларда ҳам бу ранг ўлғил.

Ўқуғул бу дуъони масжид аро,
Анда бор-дур ўқуғулуқ бу дуъо:

Би-сми-л-лоҳи ва ғала миллати расули-л-лоҳи ал-ҳамду лил-лоҳи-л-лазий балағаний байтиҳи-л-ҳароми. Оллоҳумма афтаҳ лий аввоба раҳматика ва мағфиратика ва адхилний фиҳо ва аълиқ ғала аввоби маъосийка ва ҳасбини-л-амала биҳо.

Қаъбаға сен йовуқ йетишганда,
Қўтар илгингни, айтғил анда:

Оллоҳу акбар, Оллоҳу акбар. Оллоҳумма анта-с салому ва минка-с-салому ҳаййино раббано би-с-саломии ва-дхилно дора-с-саломии. Оллоҳумма зид байтака ҳаза таширифан ва таъзиман. Оллоҳумма тақаббал тавбатий ва ақилний усратий ва-ғфир хатиғатий йо ханнону йо маннону. Би-сми-л-лоҳи-с-салому ғала расули-л-лоҳи. Оллоҳумма ағфирлий зунубий ва афтаҳ лий аввоба раҳматика-с-саламу ғала малоикати Оллоҳу ашҳаду анла илоҳа илло-л-лоҳу ва анна Муҳаммадан ғабдуҳу ва расулуҳу. Би-сми-л-лоҳи-с-салому ғала расули-л-

лоҳи. Оллоҳумма ағфир лий зунубий ва афтаҳ лий
абвоба раҳматика-с-салому ъала малоикати Оллоҳу
ашҳаду анла илоҳа илло-л-лоҳу ва анна Муҳаммадан
абдуҳу ва расулуҳу. Би-сми-л-лоҳи даҳалту ва ъала-л-
лоҳи таваккалту Оллоҳумма аҳдий қалбий ва саддид
лисоний вақбил тавбатий ва саббитний би-л-қавли-с-
собити фи-л-ҳайавоти-д-дунйо ва-л-охирати. Оллоҳумма
асъалука фи замоний ҳаза ан тарҳамний ва тақаббал
ъусратий ва тазаъ ъан визрий. Оллоҳумма адхилний
би раҳматика фи ъибодика-с-солиҳин.

Ҳажар-у-асвад⁵⁹³ ўтрусида бориб,
Айт такбирни илик кўтариб.

Бўса қил тошни, йо илик сургил,
Ушмуни истилом дерлар бил!

Тиқилишдин муйассар ўлмаса бу,
Тошқа боқиб салом ила йуру!

Илигинг бирла сен ишорат қил,
Ушбу вақт ушбуларни сен ўқуғил!

*Би-сми-л-лоҳи Оллоҳу акбар Ашҳаду анла илоҳа
илла-л-лоҳу ва анна Муҳаммадан ъабдуҳу ва расулуҳу
оманту би-л-лоҳи ва кафарту би-л-жиннати ва-т-тоғути
ва-л-лоти ва-л-ъузза ва мо йаъбудуна мин дунй-л-лоҳи
инна валий-л-лоҳи назала-л-китоба ва ҳуға йатавал-
ла-с-солиҳийн. Ла илоҳа илла-л-лоҳу иймонан бика ва
тасдиқан би китобика ва вафоан би аҳдика ва-ттибоъан
ли суннати набиййика. Оллоҳумма ағфир зунубий ва
таҳҳир қалбий фа-шраҳ лий садрий ва йассир лий амрий
ва ъофиний мимман йуъофу.*

Бу деганларни айлабон маълум,
Қилға-сен ниййати-и тавоф-и қудум.

Изтибоъ⁵⁹⁴ айлагил бу фурсатта,
Қайси-дур изтибоъ бил отта.

Жубб-и катфға ридо учини солиб,
Ўрта-сен рост қўлтуғунгдин олиб.

Жубб-и катфға йана бир учини сол,
Изтибоъ ушбу-дур муни йод ол!

Ҳар шароит-ки бор намоз аро,
Келур оне тавоф аро баржо.

Лек билгил тавоф қилғонда,
Сўз айтма мубоҳ-дур анда.

Айлагай-сен риъоят-и тартиб,
Айтайин хотирингда ол, эшитиб.

Сен ҳажардин тавоф қил бунёд,
Уйни сўл қўлға қил, бу сўз тут йод.

Тавфни бошлабон ҳажар соридин,
Айлагай-сен тавоф тошқаридин.

Бўлмаса тавф бошламоқ тошдин,
Эврулуб тошқа тийиб сана бошдин.

Билга-сен-ким тавоф айлар он,
Тавф қилғил хатиму шод-и равон.

Ушбу икини уйга дохил бил,
Эврулурда буларни уй сорн қил.

Қаъбани эврулурда сен муни бил,
Тавфни масжид ичида қилғил.

Ушбу масжиднинг оти бўлди Ҳаром,
Муниг ичидин эврул ул ҳангом.

Шавт уч бўлғуча сен эт суръат,
Йугуруб тебрат эгнинг ул фурсат.

Йугурур вақте бўлса гар тикилиш,
Тур агар фуржа⁵⁹⁵ топсанг айла бу иш.

Тўрт оҳиста шавт қил анда,
Истилом эт ҳажарға йетганда.

Шавтларнинг аросида муни бил,
Сен муволотни⁵⁹⁶ риъоят қил.

Йетти тавф айлабон ҳажарға йет.
Истилом-и ҳажар билан ҳам эт.⁵⁹⁷

Йетти шавт ила мултазам келгил,
Бу ижобат йери-дурур билгил.

Қаъба асторига илик урубон,
Қучқа-сен Қаъба томини турубон.

Бу дуъо ушбу йерда сен ўқуғил,
Ўқуғулук бу йерда бу-дур бил:

*Оллоҳумма йо Рабби байти-л-ѳатиқи аѳтиқ рақабати
мина-н-нори ва аѳзиний мина-ш-шайтони-р-ражими
ва аѳзиний мин кулли суин. Вақниѳний бимо разақта-
ний ва борик лий фимо атайтаний Оллоҳумма анни
ҳаза-л-байта байтука ва-л-ѳабду ѳабдука ва ҳаза-л-
мақому-л-ѳоизу бика мина-н-нори. Оллоҳумма ажѳал-
ний мин акрама вофидука ѳалайка.*

Ҳаққа ҳамд-у расулға салавот,
Дега-сен ушбу йерда ул авқот.

Дил-у жон бирла мунда ҳозир бўл,
Жамъ қил ўзин, жамъхотир бўл.

Ҳожатингни Худойдин тилагил,
Истижобат йери бу-дур сен бил.

Йана келиб Мақом-и Иброҳим,
Ики рақъат намоз ўтар ҳар ким.

Бу намоз ўртамакни вожиб бил,
Ҳар йетти шавттин кейин қилгил.

Бу намоз ул мақомда қилмоқ,
Гар муяссар эмас эшит мундоқ,

Ўта ҳар йерда ушбу масжид аро,
Бу йўсулук тавоф қилгил адо.

Айлабон бу тавоф кимки чиқар,
Қилсун ул вақт истилом-и ҳажар.

Саъийға қилга-сен йана ақдом,⁵⁹⁸
Шарҳ этай барчасини тамом.

Чиқ Сафо эшигидин ул фурсат,
Саъий қилмоққа айлабон нийѳат.

Сен Сафонинг тоғиға чиқ мунча,
Кўзга Қаъба уйн кўрунғунча.

Қаъба соринга боқиб уч такбир,
Қўтариб илгингни айтгил бир-бир:

*Ла илоҳа илла-л-лоҳу ваҳдаҳу ла шарика лаҳу лаҳу-
л-мулку ва лаҳу-л-ҳамду йухйи ва йумиту ва ҳува
ҳаййун ла йамуту би йадиҳи-л-хайру ва ҳува ғала
кулли шайғин қадирун ҳува-л-аввалу ва-л-охиру ва-з-
зоҳиру ва-л-ботину ва ҳува ғала кулли шайғин қади-
рун. Ла илоҳа илла-л-лоҳу ва ла наъбуду илло иййохў
ла илоҳа илла-л-лоҳу мухлисина лаҳу-д-дина ва лае
кариҳа-л-муширкуна , ва-л-ҳамду ли-л-лоҳи рабби-л-
ғоламина ал-ҳамду ли-л-лоҳи-л-лазий садақа ваҳдаҳу
ва насара ғабдаҳу ва аъазза жундаҳу ва ҳазама-л-
аҳзоба ваҳдаҳу ва ла шайға баъдаҳу ла илоҳа илло-
л-лоҳу. Илоҳан воҳидан самадан лам яттаҳиз соҳибатан
ва ла валадан. Оллоҳумма ажғал ҳаза ҳажжан мабру-
ран ва сағйан машқуран ва ғамалан мақбулан ва ти-
жоратан лан табура би раҳматика йо арҳама-р-роҳимина.*

Бўлса гар ҳожатинг бу йерда тила,
Тенгридин зори-йў тазарруъ ила.

Туш қуйи турмағил йана йуқори,
Қил таважжуҳ бу вақт Марва сори.

Айтгил бу дуъони бу фурсат,
Ўур-у оҳиста, қилмағил суръат:

*Оллоҳумма аҳбибни би суннати набиййика ва таваф-
фаний ғала миллатика ва миллати расулика ва аъзи-
ний мин муфаззилоти-л-фатани би раҳматика йо арҳа-
ма-р-роҳимина.*

Ўуру оҳиста мийлға йетгил,
Ики мил аросида сағий этгил.

Бу йугурмакта ўқуғил бу дуъо,
Бу дуъони бу ерда қилғил адо:

*Раббий агфир ва-рҳам ва-такрам ва тажосаз ғаммо
тағламу иннака анта-л-аъазза-л-акрама ва ихдина ва
нажжина мин ҳарри жаҳаннама.*

Мийллардин ўтуб бор оҳиста,
Ўуругил Марва сори пайваста.

Марваға чиқ, йузунгни қиблага қил.
Сен Сафода ўқуғонинг ўқуғил.

Бил-ки бир шарт-тур бу йер боришинг,
Кел йана ики шавт ўлур бу ншинг.

Йана шавт эт Сафо-ву Марва аро,
Йетти шавт ўлди вожиб ила адо.

Саъий қилгай-сен ики мийл аро,
Ҳар бориш, ҳар келишда қилғил адо.

Йод тутғил-ки мустаҳаб-дур бу,
Саъий айлар маҳалда бўлса вазув.

Йана кел Масжид-и ҳаромға бот,
Анда қил намоз-и ики ракъат.

Ушбу эҳром бирла Маккада тур,
Ушбу турмоғни бил ганимат-тур.

Чиқмағил безарур масжиддин,
Қила олганча тавф қил ул ҳийн.

Йетти шавт ўлди ҳар тавофи бил,
Ики ракъат тавоф этиб ўтағил,

Ҳар қачон бу тавофлар қилсанг,
Саъий ҳожат эмас-турур билсанг.

Йо бу масжидда сен намоз ўтағил,
Ҳар намоз анда минг намозча бил.

Йо назар Қаъба уйига қилғил,
Бу назар қилмоғнинг ибодат бил.

Сен эшитғил муни ривояттин,
Иби Аббос деди Ҳазраттин.

*Йанзилу ғала ҳаза-л-байти кулли йавмин миъатун
ва ғишруна раҳматан ли-т-тоифина ва арбаъуна ли-л-
мусаллина ва ғишруна ли-н-нозираина.*

Бўлса зи-л-ҳижжа ойидин йетти кун,
Зуҳр ўтаб хутбан имом ўқусун.

Ҳажнинг аъмолиг айласун таълим,
То-ки билгай қилур ишни ҳар ким.

Секкизинчи куни-ки тарвийа-дур,
Маккада офтоб чиққунча-дур.

Чиққоч-ўқ офтоб тошқарига,
Маккадин чиққа-сен Мийно сорига.

Талбийа айтибон йайоқ борғил,
Уқуғулук Мийнода бу-дур бил:

*Оллоҳумма ҳаза минан ва ҳува мо ва-л-лийано
илайҳи мина-л-маносики фа ман ғалайно би жавомити-
л-хайроти кимо мананта ғала авлийоика ва аҳли тоъ-
атика фа инно ғабдука носийатий би йадика тафғал
мо арадта. Оллоҳумма ва иййока адъув ва минка
аржу фа баллиғний солиҳа ғамалий ва-ғфирлий занбий
вақийно ғазоба-н-нори.*

Зухр ила ғаср-у йана шом-у ғашо,
Масжид-и Хайф ичида қилғил адо.

Кеча бўлмоқ Мийнода суннат бил,
Масжид ичра кеча намоз ўтағил.

Арафа субҳи бўлса чун пайдо,
Тонг намозин Мийнода қилғил адо.

Бўлға-сен йана озим-и Арафот,
Уқуғил бу дуъони ул авқот:

*Оллоҳумма алайка таважжаҳту ва ғалайка таваккал-
ту ва бика иътамадту.*

Арафот ичра бор, таваққуф қил,
Йўл аросида турмағил, мунн бил.

Арафа батниға етишганда,
Турма маҳсуб эмас вуқуф анда.

Ғусл қил чун йовушса вақт-и завол,
Суннат ўлди бу ғусл сен йод ол!

Бўлса вақт-и завол ул ҳангом,
Чиқсеун ул вақт минбар узра имом.

Анда ўлтурсун айтқунча озон,
Қўпубон хутба ўқусун ул он.

Уқусун хутбани-йу ўлтурсун,
Пана хутба ўқурға тик турсун!

Бу ики хутбада ҳаж ишларини,
Элга таълим айласун борини.

Утасун зуҳрни иқомат ила,
Асрни ҳам ўтар бу ҳайъот ила.

Ушбу икيني мунда жамъ этсун,
Ҳар икига иқомат айтсун.

Жамъ қилғон маҳалда ики салот,
Арода нафл қилма ул авқот.

Бўлмаса ҳар киши жамоъатда
Жамъ қилмай ўртар бу фурсатта.

Ҳар бирисини вақтида қилсун,
Ҳанафийлар бу масъала билсун!

Ўтабон зуҳр ила намоз-дигар,
Барча мавқиф⁵⁹⁹ ушбу вақт кирар.

Бил-ки мавқиф-дурур бори Арафот,
Қил вуқуф анда-ким эрур тоъот.

Урна батнийлик эмас мавқиф,
Турма анда бул сўзга бўл воқиф.

Бил-ки афзал-дурур бу ул ҳангом,
Тева устида турса анда имом.

Афзал ўлди вуқуф қилғонда,
Сен имомингға тур йовуқ анда.

Вақтида гар вуқуф бўлмаса бил,
Фавт ўлур бу йил, ўта йана, бил.

Магар ой бошини йангилгай-сен,
Бийд кунни вуқуф қилгай-сен.

Бўлса мундоқ вуқуф бор жойиз,
Масъала ушбу-дур эшитгай-сиз.

Мунн билгил вуқуф қилғонда,
Тут илик очуқ-у баланд анда.

Ҳақға ҳамд-у расулға салавот,
Дегил-у ҳожат нста ул авқот.

Анда такбир дегил-у таҳлил,
Ҳар замон талбийани айтқил,

Мунда марвӣ⁶⁰⁰ дуъо пайамбардин,
Бу дуъо-дур ўқуға-сен ул ҳийн:

*Ла илоҳа илла-л-лоҳи ваҳдаҳу ла шарика лаҳу лаҳу-
л-мулку ва лаҳу-л-ҳамду йухйи ва йумиту ва ҳува
ғала кулли шайъин қадирун. Оллоҳумма ажғал фи
қалбий нуран ва фи басарий нуран ва самъий нуран.
Оллоҳумма ашраҳ лий садрий ва йасир лий амрий,
Оллоҳумма инний аъзузу мин васовиси-с-судури ва ши-
тоби-л-амри ва шиддати-л-қалби. Оллоҳумма иннака
қулта адъуний фа-стажиб лакум ва анта ла тухлифу-
л-мийъода. Оллоҳумма ҳаза-л-мақоми-л-мастажира
бика-л-тоиду мина-н-нори фожирний мина-н-нори би
ғафвика ва адхилний ал-жанната би раҳматика из
ҳадайтаний ли-л-исломи ва ла тантазиъҳу минний вала
тантазиъний минҳу ҳатто яқбазу ва инно ғалайҳи еи
ваффақний лимо-фтаразту ғалайҳи ва ғаинний ғала
талаби ризоика ва адои ҳаққика ва ажғалний мин
аъзами ғибодика мин хайри тақсиматин фи ҳазиҳи-л-
фитнати байна ғибодика-с-солиҳина мин нурин йаҳди
биҳи ав раҳматан табишура ғалайҳи ав ризқин таби-
сутуҳу ав хайрин йақшифуҳу ав балоин йадфаъуҳу
авфитнатин тасрифуҳу. Оллоҳумма аммин равъатий
вастур ғавратий ва ақилний ғусратий ва ақзи ғанний
зунубий ва-ғфир лий ва ли волидиййа ва қаробатий ва
аслиний. Оллоҳумма иннака даъавта ила-л-ҳаж ва
ваъадта-л-мағфирата ғала шуҳуди маносикика ва қид
оҳабнока ва ли кулли ва қад жоййиза фа-жғал жоййиза-
тий ған умури ва ҳаза ан тағфирлий зунубий еи туъ-
тини фи-д-дунйо ҳасанатан ва фи-л-охирати ҳасанатан
вақийно ғазоба-н-нори.*

Ҳизрднн бу дуъо-дуруп марвӣ,
Бу дуъоднн кейнн ўқу мунн:

*Йо ман ла йашғалуҳу самтин ған самъин ва ла
таштабиҳу ғалайҳи-л-асвоту йо ман ла йағлутуҳу-л-*

масоилу ва ла тухлифу ѓлайҳи-л-луғоту йо ман ла
йабраҳаҳу-л-ҳажжу-л-мулиҳҳина ва ла тазжаруҳу
масоилу-с-соилина азиқно барда ѓафѓика ва ҳаловати
тахматика.

Онча турсун-ки анда кун ботсун,
Кунга ул кеча жузвини қотсун.

Ушбу навъ ўткарилса чун Арафа,
Қилсун ул вақт азм-и Марвиға.

Қилсун ул вақт имом ила ҳаракат,
Талбийа айта-айта ул фурсат.

Шом-у хуфтани анда жамъ этгил,
Вақт-и хуфтада ҳар икисини қил.

Ҳанафийға бил ушбу тўрт салот,
Жамъ қилмоқ-тур анда ул авқот.

Ўқ-турур жамъ қилмоқ ўзга маҳал,
Масъала ушбу бўлди кўнгулга ол.

Бир озон бирла, бир иқомат айла,
Ўта ҳар икисини бу ҳайҳот ила.

Билга-сен-ким бу ики фарз аро,
Фосила⁶⁰¹ бўлмасун қилурда адо.

Фарзлардин фароғат ўлғонда,
Сунан-у нафл-у витр ўта анда.

Шомни вақтида гар этсанг адо,
Ўана қилғил адо қилурда ашо.⁶⁰²

Кеча ул йерда-ўқ таваққуф қил,
Тонг намозин қаронғуда ўтагил.

Отса тонг анда-сен вуқуф этгил,
Бу вуқуф ул маҳалда вожиб бил.

Бил-ки муваққаф-дурур тамом бу йер,
Магар ул йерга эл мухассар дер.

Сен Қузаҳ тоғининг йовуғида тур,
Мустаҳаб ушбу йерда турмоқ-тур.

Толнъ ўлғонда субҳ-и тийд ул он,
Бил-ки вақт-и вуқуф эрур бу замон

Ушбу йерда вуқуф қилғонда,
Айт такбир-у талбийа анда.

Уқу вақт-и вуқуф ушбу дуъо,
Бу дуъо ул маҳалда қилгил адо:

*Оллоҳумма би ҳаққи-л-мушъири-л-ҳароми ва-л-байти
-л-ҳароми ва-ш-шаҳри-л-ҳароми ва-р-рукни ва-л-мақоми
баллиғ руҳа Муҳаммадин салла-л-лоҳи талайҳи ва сал-
лам минна-т-таҳиййата ва-с-салома ва адхилно дора-с-
саломии йо за-л-жалоли ва-ликромии.*

Ҳар қачон йахши йорушса кундуз,
Кун чиқардин бурун эшит бу сўз.

Бор тош отмоқ учун Мийно сориға,
Бил-ки вожиб-турур бу иш бориға.

Батн-и водийда турғил-у ўнг қўл,
Қил Минно сориға-ву Қаъбаға сўл.

Иузни бу вақт Уқба сори қилур,
Тош бу ҳайъот билла туруб отилур.

Тош қуёи ибҳом⁶⁰³ тирноғи уза бил,
Мададисин мусаббиҳа⁶⁰⁴ билла қил.

По отар тош бу шакл ила тутсун,
Ақд тутқон масаллик ўтур учун.

Тўрт, йо беш қари йироқ отқил,
Мунча чоғлиқ отарни вожиб бил.

Йеттидин тошни кам отилмас бил,
Бурноғи тошда талбийа бас қил.

Тошни от офтоб чиққанда,
Мустаҳаб бил тош отмоқ ул онда.

Бе кароҳат туш ўлғунча отқил,
Ўтса туш тош отиш кароҳат бил.

Лек икинчи кунн тонг отқунча,
Бўлди вақт-и жавозот мунча.

Тошни йўл устидан кўтар, доғи от,
Йерга тушсун-у бу отғон ул авқот.

Тушмаса йерга йўқ ҳисоб ул отиш,
Санга ушбу маҳал нёода-дур иш.

Ҳар тош отгонда бу дуъо ўқуғил,
Тош отарда ўқуғулуқ мунни бил:

*Би-сми-л-лоҳи во-л-лоҳу Акбар Оллоҳумма ажъалҳо
ҳажжан мабуран ва занбан мағриран ва саъйан
лашкура.*

Ҳар-не йер жунбидин-ки бор қаттиқ,
Мисли йоқут-у кесак-у балчиқ.

Жойиз ўлди булар отилмоқ учун,
Тош вале яхши рамий қилмоқ⁶⁰⁵ учун.

Отсалар тошни мунни билсунлар,
Ҳалқ-у тақсир-у наҳр қилсунлар.

Умра йо ҳажға муфрад ўлса киши,
Ҳалқ ила наҳрда нечук-тур иши.

Жойиз ўлди бу икидин ҳар бир,
Қилса тақдим-у айласа таъхир,

Мутаматтиъ била вале қорин,
Қилур ул ҳалқ сўнгра қурбондин.

Сен ўзунг, суннат ўлди, қурбон қил,
Бу дуъони бу вақт сен ўқуғил:

*Би-сми-л-лоҳи во-л-лоҳу акбар. Оллоҳумма минка
ва бика ва лака тақаббал минний камо тақаббалта
мин Ҳалилика Иброҳима ғалийҳи-с-саловот ва-с-салом.*

Тева қурбон қилурға бил фозил,
Тевадин сўнгра уйни фозил бил.

Тева-ву уйда бўлса гар ширкат,
Қўйни йолғуз бил афзал ул фурсат.

Йетти кишига бор тева йо уй,
Лек ҳар бир киши учун бир қўй.

Бўлса гар сочни солғувчи киши кал,
Устара бошига сурсун ушбу маҳал.

Халқ-у наҳр айлаган ҳалол бўлур,
Барча махтурдин бу дам қутулур.

Магар икига ватий-йи сайд-дурур,
Анга ул дам бу ики қайд-дурур.

Бу деганларни келтурса бажо,
Қил зийорат тавофини сен адо.

Қил тавоф-и қудумдек муни ҳам,
Рамал-у саъий қилғил ул дам.

Бурноғи тавф ичра саъй-у рамал,
Қилмағон бўлсанг айла ушбу маҳал.

Билга-сен-ким тавоф-и фарз бу-дур,
Бори оламга мисл-и фарз бу-дур.

Вақти мазкур бўлғон уч кун-дур,
Нана уч кун аро ики тун-дур.

Ким-ки вақтидин айласа таъхир,
Бўлди макруҳ, қилсун ул қон бир.

Ҳаж ила бу тавоф қилғон ҳол,
Бўлур ушбу замон тамом ҳалол.

Шавтлардин фароғат ўлғонда,
Бор Мийно сориға, тош от анда.

Тонгласи зийиднинг икинчи куни,
Айт ташриқ ибтидоси муни.

Уқусун туш, қилса хутба имом,
Мунда бир хутба ўқур эл ҳангом,

Қолғон аъмол-и ҳажга айтиб от,
Элга таълим қилсун ул фурсат.

Масжид-и Хайф йовуғида тош от,
Отқа-сен йетти тошни ул фурсат.

Кўкка қил кафларингни айла дуъо,
Тенг тут эгнинг била дуъо қил адо.

Дега-сен ҳамд-и қодир-у гаффор,
Айт такбир-у қилғил истиғфор.

Қилингиз йахши соъат анда даранг,
Тенгридин ҳожат ўлса анда эсланг.

Иана ул йердин нитқол⁶⁰⁶ қилиб,
Ўетти тош отқа-сен бу сўзни билиб.

Бил-ки бор-дурур бу жамра-и вусто,
Жамрадин сўнг йана дуъо қил адо.

Бурноғидин даранг кўпрак қил,
Ҳожатинг бўлса Тенгридин тилагил.

Уқбаға бор-у сўнгроғи жамра,
Қил адо муни бахт-у уй аро.

Чун туганса учунчи рамий жуммор,⁶⁰⁷
Бу маҳал сен дуъоға турмай бор.

Иана ташриқнинг икинчи куни,
Ким дер эл ғийддин учунчи куни.

Зикр қилғондек айлабон такрор,
Қилғил уч қатла анда рамий жуммор.

Туганиб ушбу кунда тош отари,
Турмаса анда, борса Макка сори.

Андин охирқи рамий соқит ўлур,
Жамра рамийидин бу дам қутилуру.

Макка бормай Мийнода-ўқ турса,
Кеча анда қўнуб тонг отурса.

Анга охирқи рамий ўлур лозим,
Рамий этиб Маккаға бўлур ўозим.

Лек увло бу-дур эшит, эй йор,
Кеча турса-ву қилса рамий жуммор.

Макка сориға озим ўлғонда,
Туш муҳассабта⁶⁰⁸ қил даранг анда.

Турсангиз Макка ичра муни билинг,
Қила олғонча анда умра қилинг.

Бори аъмол-и ҳаждин ўлса фароғ,
Маккадин уйга риждат айлар чоғ.

Қим-ки офоқи ўлса эшитсун,
Бу замон ул тавоф-и садр этсун.

Бу тавоф ушбу элга вожиб бил,
Барчадин сўнгра бу тавоф этгил.

Сен тавоф-и видоъ этганда,
Рамал-у сабий қилмагил анда.

Йетти шавт айласанг сен ул фурсат,
Утагай-сен намоз ики ракъат.

Бу замон қил азимат-и Замзам,
Қўп-қўп ич, андин ичмагил кам-кам.

Бу сувни ҳар тилакка ким ичилур,
Тилагин Тенгри мустажоб қилур.

Кел дағи ўп уй остонасини,
Қилайин санга шарҳ сабабини.

Таш била эшик аросида туруб,
Мултазамға йуз-у кўзунгни суруб,

Қаъба асторига илик урубон,
Қучқа-сен Қаъба томини турубон.

Уй видоъ айламакка бисёре,
Йинглабон зор-у қилга-сен зоре.

Истилом айлабон ҳажрни бу дам,
Қўйга-сен азм айламакка қадам.

Ушбу масжид-ки оти бўлди Ҳаром,
Чиқибон андин айлагунча хиром.

Қилма орқангни Қаъба уйи сори,
Ушбу уйга керак кўзунг назари.

Бил-ки хотун киши ҳаж ишларида,
Эр кишидек турур бўлар борида.

Магар ул иш-ки бўлғуси мазкур,
Анда хотунга ҳукм ўзгача-дур.

Боғлаб эҳром муҳрим ўлғонда,
Қилмасун талбийиа балаид анда.

Иана эҳром вақти бош йопсун,
Кийса жойиз-дурур тикилган тўн.

Тавфда қилмасун рамални адо,
Қилмасун саъий ики мийл аро.

Ҳар қачон бўлса издиҳом анда,
Қилмасун тошқа истилом анда.

Бу деган масъалани билсун ул,
Қилмасун ҳалқ, қаср қилсун ул.

Ҳайз ҳаж ишига зийон бермас,
Мониъ ҳеч бешак ул эрмас.

Магар ўлғай анга тавоф иши,
Қилмасун они ҳойиз ўлса киши.

Ҳойиз ўлғон маҳалда сабр этсун,
Ариғач тавф қилсун ул хотун,

Гар зийорат тавофни қилғондин,
Сўнгра ҳойиз гар ўлса бил андин.

Садр-и тавфи бу вақт соқит ўлур,
Бу тавоф айламактин ул қутулур.

Арафот ичра бўлса турмоқ қут,
Ҳаж ҳам ўлғай чу бўлса мундоқ қут.

Бу киши тавф-у саъийни қилибон,
Чинқсун эҳромдин бу сўз билибон.

Ўана бил ҳажжини қазо қилсун,
Бу шаройит била адо қилсун.

ИҲСОР БАЙОНИ

Элга эҳром боғлағондин сўнг,
Мониъ воқиъ ўлса ондин сўнг.

Мисл-и душман ҳароси бирла мараз,
Ушбу йанглиғ мавоннъ ўлса ғараз.

Муни изҳор ҳаж эли дер бил,
Маҳсар ўлғонда бу йўсунлуқ қил.

Худани Маккага йибор ул ҳийн,
Забҳ айларга бир кун эт таъийн.

Мутаманниъ гар ўлса йо қорин,
Йиборур ики ҳудани андин.

Наҳрдин бурна бор раво қурбон,
Лек ғайр ҳарамда қилма бу қон.

Ҳар қачон ўтса ул муъаййан кун,
Маҳсар-и эҳромдин дегил чиқсун.

Ҳар киши маҳсар ўлса ул фурсат,
Ҳалқу тақсир йўқ анга ҳожат.

Бўлса иҳсор зойил ул нетгай,
Бўлса мумкин-ки ҳудаға йетгай.

Борибон ҳаж адо қилур билсун,
Худани ҳар-не қилса ул қилсун.

Худа забҳ этсалар бу бўлса ҳалол,
Бартараф бўлса монини ул ҳол.

Ҳажға муҳрим гар ўлса ул танҳо,
Қилсун ул вақт ҳажу умра қазо.

Умраға муҳрим ўлса ул йолғуз,
Умра қилсун қазо эшит бу сўз.

Бўлса ҳаж бирла умраға муҳрим,
Бир ҳажда ики умра-дур лозим.

Киши гар ики рукндин мамнуъ,
Бўлса-ву Маккада бу топса вуқуф,

Маҳсар ўлғай бу киши ҳам, эй йор,
Манъ-и бир рукн эса эмас иҳсор.

ҲАЖЖ-И ҒАЙР БАЙОНИ

Ҳақ ибодоти мисли унтуж-дур,
Бу ибодат навъи бил уч-дур.

Бириси бил-ки маҳаз моли-дур,
Бил булар шаръ эли мақоми-дур.

Гар ибодот бўлса ушмундоқ,
Бор раво нойиб айласанг мутлақ.

Садақа-и фитр бирла йана закот;
Мол-и маҳаз бўлди сен тўхто:

Бил-ки савм-у салот-дур будане,
Ўзлугунгдин бажо келтургил они.

Мунда жойиз эмас инобат бил,
Ўзлугунг бирла бу ибодат қил.

Ҳаж учунчиси-дур қулоқ тутқил,
Ушбу икисини мураккаб бил.

Бу ибодаттин ўлсанг ар ожиз,
Нойиб этсанг кишини бор жойиз.

Билга-сен ъажз ҳаддини мунча,
Бар давом ўлса ъажз ўлгунча.

Утаса ҳаж санинг учун нойиб,
Бар тараф бўлса ъажз бил эшитиб.

Ушбу ҳаж билга-сен ҳисоб эрмас,
Чораси бор-дурур ньодаву бас.

Ҳаж фарз ўлса бу йўсуулук қил,
Феълда бор-дурур инобат бил.

Бил-ки нойиб-и мансуб учун ниййат,
Айласун ҳаж ўтарда ул фурсат.

Нойиб этса жинояте ул он,
Бўлса ул қилгон иши мавжаб-и қон.

Ўзидин нойиб этса анда бу дам,
Бил қирон қони-йу таматтуъ ҳам.

Лек иҳсор қонини омир,
Берур-у бермас ушбу қон муҳзир.

Ҳажни фөсид гар айласа маъмур,
Нафъа ҳар-не олгон эрса берур.

Бўлган ўлса кишига ҳаж лозим,
Бўлмағон бўлса ҳажга ул ʻозим.

Ҳар қачон назъ чоғига йетгай,
Ворисига васиййат ул этгай.

Қим тутуб ужра молидин кишини,
Ўтагай бу кишига ҳаж ишини.

Андин ар қолса анча чоғлиқ мол,
Сулсидин ужрага йетишса бу ҳол.

Ворисе ушбу масъала билсун,
Бу васиййат била амал қилсун.

Йўлда нойиб гар ўлса ул фурсат,
Не қилур бу замон дейин тўхтат.

Қолгон ул сулсни ҳисоб этса,
Йана бир ужра бўлголи йетса.

Ушбу омир йеридин ужра бериб,
Йиборур ҳаж ўтарга бир нойиб.

Афзал ўлди бу ишта эшитгил,
Ҳаж-и фарз ўтаганин нойиб қил.

Кишига бўлса назъ чоғида мол,
Бори сулсин васиййат этса бу ҳол.

Ворисига бу вақт ўлур лозим,
Ужра тутмоқ ҳаж ишига ҳар ким.

Нега ҳажнинг адосига бу мол,
Йетса билгил-ки анда бу-дур ҳол.

Афзал ул-дур эшит масойилда,
Бунча ҳажни қилса бир йилда.

Гар мусофир васиййат этса бу иш,
Ватанидан керак-турур бу бориш.

Гар васиййатни қилмаса бу киши,
Бўлмағай ворисга ужра иши.

Лек ворис гар ўлса ул болиғ,
Бўлса ул ўлгувчига дунёолиғ.

Бўлди жойиз бу вақт бу иш анга,
Ким ўлук молидин ҳаж этса анга.

ҲАДИ БАҲОНИ

Ҳадйни бил-ки бор-дур ул ҳайвон,
Ким қилур Ҳақ йўлига эл қурбоқ.

Тўрт ҳайвондин ўлди Ҳадй эшит,
Тева-ву уй-у қўй учқу айит.

Ҳадй этарда бу-дур афзал бил,
Ҳадйни олинга солиб сўргил.

Минмак-у йўкламактин ар нуқсон,
Бўлса ҳудайингга билға-сен ул он.

Ҳадйдин ҳар нима-ки туғса ул он,
Садақа қилғил они, йо қурбон.

Садақа қил этини-йу жўллини,
Бер ўзунгдин қўй ўлтурур йалини.

Йўлда ҳадйинг сенинг агар ўлса,
Топ бадал анга нойиб ар ўлса.

Ҳадйи вожибта айб эса фоҳиш,
Бир бутун ҳадй бирла ани олиш.

Сен ўзунг забҳ қилсанг авло-дур,
Йўқса бу вақт ҳадйинг устида тур.

Қилға-сен забҳ наҳр кунларида,
Бўлсун ушбу ишинг ҳарам йерида.

Магар ўлгай бу вақт ҳадй қирон,
Йо таматтуъ-и татаввуъ ўлса ул он.

Ушбу уч иш-ким ман эттим адо,
Бил-ки бор забҳ-и ғайр наҳр раво.

Ушбу учдин йесанг бўлур анда,
Сулсини лек садақа қилғонда.

Садақа қил ўзга ҳадйларни тамом,
Йод тутғил-ки айладим эълوم.

КНТОБ ХОТИМАСИ

Бобур эмди агарчи чектим ранж,
Келди илгимга ушбу йанглиғ ганж.

Ганж нуқсонға харждин тортар,
Харж қилгон сойи бу ганж ортар.

Бори эл зойиъ этмайин ранжин,
Йоширур олам аҳлидин ганжин.

Мен бу ганжимни ошкор эттим,
Бори дин аҳлиға нисор эттим.

Ушбулар-ким дедим бўлунг огоҳ,
Бор-дурур борча холисан ли-л-лоҳ.

Бу демактин ғараз Ҳақ эрди-йу бас,
Шеъру шоъирлиқ эрмас эрди ҳавас.

Чунки илмисин айладим таҳқиқ,
Амалиснға берга-сен тавфиқ.

Бу китобим-ким эҳтином эттим,
Жадду жаҳд айлабон тамом эттим.

Чун байон эттим анда шаръийот,
Не ажаб гар дедим «Мубаййин» от.

Маккийдин расул кетганидин,
Ҳижрат айлаб Мадина йетганидин.

Йил тўқуз йуз йигирма секиз эди,
Фиқҳда Бобур ушбу назм деди.

Уламодин бу-дур менниг тилагим,
Қўлдағайлар бу иш аро билагим.

Ғалат-и душа мундалар бўлса,
Тузсалар шафқате агар бўлса.

То бу иштин савоб топқайлар,
Афв зайлини манга йопқайлар.

Таммат тамом.

ИЗОҲЛАР

- ¹ Абтар — чўнтоқ, бу ерда чала маъносида.
- ² Қоҳир — қудратли, забт этувчи.
- ³ Зулжалол — жалолат эгаси.
- ⁴ Муфтахир — мағрур.
- ⁵ Навид — хушxabар.
- ⁶ Яъни, ҳар бир туки тил бўлса.
- ⁷ Муқирр бўлмоқ — тан олмоқ, иқрор бўлмоқ.
- ⁸ Саййиду-л-мурсалин — пайгамбар жаноби. Муҳаммад пайгамбарнинг лақаби.
- ⁹ Яъни, Муҳаммад пайгамбар.
- ¹⁰ Бадрақа — кузатиш.
- ¹¹ «Лавлок мохалақту-л-афлок» — сен бўлмасанг фалакларни яратмас эдим. (Ҳадис).
- ¹² Лот — Бутнинг номи.
- ¹³ Анбийо сарафроси — пайгамбарлар улуғи.
- ¹⁴ Қоба қавсайи — меърожга ишора.
- ¹⁵ Маҳрам-и роз — сирдош
- ¹⁶ Алайка салла-л-лоҳ — сени Оллоҳ олқасин.
- ¹⁷ Йаксон — бирдай.
- ¹⁸ Ажр — мукофат.
- ¹⁹ Саҳл — енгил, қийин эмас.
- ²⁰ Афзун — ошиб боровчи, аразлашиб боровчи.
- ²¹ Ҳумойун — шоҳона, виқорли. Ҳумойун Мирзога ҳам ишора бор.
- ²² Комрон — бахтли, мақсадларга етувчи. Комрон Мирзога ҳам ишора мавжуд.
- ²³ Таъдод-санаш — бу ерда «баён» маъносида.
- ²⁴ Чихл — қирқ.
- ²⁵ Мубтад — бекор қилувчи.
- ²⁶ Аъмол — «амал»нинг кўплиги.
- ²⁷ Болиғ — вояга етган.
- ²⁸ Салот — намоз ўқиш.
- ²⁹ Закоат — мусулмонларнинг маълум миқдордаги даромадларидан хайр-аҳсон қилишлари.
- ³⁰ Истифъат — иложи бор бўлиш, имконият, қудрат. Бу ўринда закоат ва ҳажга қодирлик назарда тутилмоқда.
- ³¹ Таҳқир қилмоқ — баён қилмоқ.
- ³² Муъман (ун) биҳ)и — иймон келтирилмаган, иноиладиган нарсалар.
- ³³ Таҳқиқ — ўрганиш, тадқиқ қилиш.
- ³⁴ Чериг — қўшин, аскар.

- 35 Малак — фариншта.
 36 Абд — қул.
 37 Маъбуд — ибодат қилинувчи, тангри.
 38 Рўз-и охир — охират куни.
 39 Ижмол — қисқача баён қилиш.
 40 Ло плоҳа илло-л-лоҳ — Оллоҳдан ўзга плоҳ йўқдур.
 41 Ҳаст этган — бор этган.
 42 Босазо — лойиқ, сазовар.
 43 Сизо — бошқа, ўзга.
 44 Қотқан — қўшмоқ.
 45 Йору йовар — дўсту ёрдамчи.
 46 Кунҳ — туб, моҳият.
 47 Жавҳар — мавжуднинг моддий жиҳати, араз-кўриниш
 шакли.
 48 Таъаққул қилмоқ — юритмоқ.
 49 Мавсуф — васф қилинган.
 50 Мусаммо — номланувчи.
 51 Субт — барқарорлик.
 52 Олиму-л-гайб — гайбни билгучи.
 53 Пена — машгуллик, касб.
 54 Адад — сон.
 55 Зоҳир — яққол, намоён.
 56 Сарбасар — бошдин-оёқ, у бошдан-бу бошгача, яъни бу
 ерда ҳамма нарса Оллоҳ продаси билан яратилган маъносида.
 57 Тавоно — қудратли, қодир.
 58 Самъ ва басар — эшитиш ва кўриш.
 59 Йовуқ — яқин.
 60 Ажз — ожизлик.
 61 Мутакаллим — сўзловчи.
 62 Ком — огиз.
 63 Нуд — арқоқ.
 64 Таъбе — қийналиш.
 65 Йорлиқамоқ — раҳмат қилмоқ.
 66 Хуб — яхши.
 67 Рокӣъ — руку қилувчи.
 68 Сожд — сажда қилувчи.
 69 Қойим — тикка турувчи.
 70 Қоъид — ўтирувчи.
 71 Мустағрақ — фарқ бўлган, чўмган.
 72 Муаккил — вақил этилган.
 73 Нарлиғ — эркаклик.
 74 Маъспят — гуноҳ, оспйлик.
 75 Мастур — яширинган.
 76 Сур — шоҳдан ясалган сурнай.
 77 Аҳли қурб — етишган кишилар.
 78 Соинл — сўроқ қилувчи.
 79 Кутуб — китоблар, бирлиги китоб.
 80 Фуруд — келмак, нозил бўлмоқ.
 81 Пайом — хабар.
 82 Аҳком — «ҳукм»нинг кўлиги.
 83 Амру наҳи — қил ва қилма деб буюрилган амаллар.
 84 Маъсум — беғуноҳ, пок.
 85 Маъдум — йўқ бўлган.
 86 Саҳв-у нисён — хато қилиш ва эсдан чиқариш.
 87 Акмал — энг етук.

- 88 Тансух — кўчирилган.
 89 Мансух — бекор қилинган.
 90 Уммиҳоний — Абутолибнинг қизи.
 91 Нузул этмак — нозил бўлмоқ, нима.
 92 «Буроқ» — ҳачирдан кичик, эшакдан каттароқ қанотли жонивор.
 93 Мўхталли — аралашли. Бу ерда мулоқот маъносида.
 94 Жаф — бўшлиқ.
 95 Афъол — «фелъ»нинг кўплиги.
 96 Бадиринит — асл ёмон, яратилиши ёмон.
 97 Ҳавориқ-и одот — «ҳориқ-и ода(т)»нинг кўплиги. Одатдан ташқари, гайри оддий нарсалар, ажойиботлар.
 98 Яъни, одатдан ташқари ишларнинг ҳар қайсисининг ўз оти бор.
 99 Мубтадиъ — бидъатчи.
 100 Истидрож — товламачилик, кўзбўямачилик.
 101 Ихрож айламак — чиқариб юбормоқ.
 102 Оз-авлод; асҳоб — ҳамсуҳбатлар.
 103 Фархур — дойиқ.
 104 Хатанайн — икки никоҳ қариндош.
 105 Бовужуд — шунга қарамай.
 106 Такфир — кофирга чиқариш.
 107 Ҳурм — жиноят, гуноҳ.
 108 Ўз — иззат қилиш.
 109 Ниқор — нифоқ.
 110 Ботил — Ҳақнинг зидди, яъни, йўқ нарса.
 111 Мубашшира — хушхабарчи.
 112 Шақоват — шумлик.
 113 Саркан — ўзбошимча, бебони.
 114 Соийр — бошқа.
 115 Ҳуқком — «ҳоким»нинг кўплиги, ҳоким.
 116 Муқтадо — иқтидо қилинувчи, раҳбар.
 117 Нурдон — билимли.
 118 Ҳампай — издон.
 119 Равза — бог, жаннат боги.
 120 Сақар — дўзах.
 121 Шўр-у шар — офат шовқин-сурони.
 122 Беқийл — сўзсиз.
 123 Зинда — тирик.
 124 Ҳашр ўймоқ — қайта тирилмоқ.
 125 Суъадо — (саъид, саъодатли)нинг кўплиги.
 126 Анқийо — шақий (шум)нинг кўплиги.
 127 Аросат — қиёмат.
 128 Уқоб — уқубатлар.
 129 Сирот — қилкўприк.
 130 Томуқ — дўзах.
 131 Мушрик — худодан ўзгани худо даражасига кўтарувчи, унга шерик қилувчи.
 132 Маҳз — холис.
 133 Зарф — идини.
 134 Пул — кўприк.
 135 Қусур — «қаср»нинг кўплиги.
 136 Гилмон — «ғулмон» (йигит)нинг кўплиги. Жаннат йигитлари.
 137 Ҳовидон — абадий, доимий.

- 138 Мункир — ишкор эгувчи.
- 139 Фаройиз (бирл. фариза) — шариатта қилинган деб буюрилган амаллар.
- 140 Вожибот (бирл. вожиб) — «қил!» деб буюрилганига бироз шубҳа бўлган амал.
- 141 Суннат — Расулulloҳнинг доим қилиб юриб бир ё янги мартагина тарқ қилган амалидир.
- 142 Мустаҳаб — Расулulloҳнинг баъзан қилиб, баъзан қилмаган амалларидир.
- 143 Хориж — ташқари, бошқа.
- 144 Бўри — олдин, аввал.
- 145 Масойил (бирл. масъала) — масъалалар.
- 146 Ақалли — энг кам меъёр.
- 147 Пари қоҳ — сомон донаси.
- 148 Мутаҳҳар — тоза, тозаланган.
- 149 Нисф — ярим.
- 150 Мураббаъ — квадрат, тўртбурчак.
- 151 Муҳит — қуржов.
- 152 Даҳ дар даҳ — ўнга ўн.
- 153 Мубоҳа — мумкин бўлиши.
- 154 Мудаввар — думалоқ, доира шаклида.
- 155 Масоҳат — ўлчан (сатҳи).
- 156 Ара — эн, бўй.
- 157 Умқ — чуқурлик.
- 158 Тувл — узунлик.
- 159 Лави — ранг.
- 160 Мутагаййир — ўзгарган.
- 161 Ижтиноб — қочини, четланниш.
- 162 Радири — кўлмак.
- 163 Янааб — ювуқез.
- 164 Бугул — хачир.
- 165 Манжури — шубҳали.
- 166 Сокини байг — уйда яшовчи.
- 167 Сибоб — ҳайвон.
- 168 Ҳутироз — тортинниш, сақланниш.
- 169 Тайаммум — таҳоратни қум ёки кесак билан ушатиш.
- 170 Мабраз — ҳожаат ери.
- 171 Бекароҳийна — макруҳ бўлмаган.
- 172 Мусалло — жойнамоз.
- 173 Явоб — руҳат.
- 174 Боб — ханф. қўрқинч.
- 175 Манқуш — нақилланган, зийнатланган.
- 176 Томний — тамоме.
- 177 Ҳқтидо — тақлид.
- 178 Сатри аврат — Баданининг уятли ерлари ёпиштириши.
- 179 Қадам — оёқнинг тўпиқдан қуйи қисми.
- 180 Дебо — Безаклик, жимжимадор ипакли кийим.
- 181 Абришўм — инак.
- 182 Маъфў — аф қилинган, кечирилган.
- 183 Жирм — мода ҳажми.
- 184 Хафифа — енгил.
- 185 Сиройат — сингиши.
- 186 Вузу — таҳорат.
- 187 Маъқул — ейладиган, емиш.
- 188 Гойит — нажас, ахлат.

- 189 Майақ — туя қумалогі.
- 190 Бат — ұрдақ.
- 191 Бул — сийдик.
- 192 Ғайр-и маъқул — еб бұлмас.
- 193 Сонг — қуш тезаги.
- 194 Шиқ — иккидан бири.
- 195 Маръий бұлмоқ — кўрнимас.
- 196 Изола — бартараф этип, йўқ қилиши.
- 197 Маръий — қаранг: 195-изоҳ.
- 198 Субуг — тўлиқ ювиш.
- 199 Нуфуз — таъсир, қор.
- 200 Чармша — чармш.
- 201 Мухтариз — ўзни эҳтиёт қилувчи, сақлаувчи.
- 202 Қавл — сўз.
- 203 Истинжо — авратни поклан.
- 204 Гулух — кесак.
- 205 Мақъад — кишининг ўтирадиган ери.
- 206 Маспул — одатга кирган, одат бўлган.
- 207 Афзул — ортиқ, кўп.
- 208 Истибро — артиниш.
- 209 Баржо — жойнга.
- 210 Мугаллаз — ғализ бўлган.
- 211 Мужиб — вожиб қилувчи.
- 212 Жанобат — булгашш.
- 213 Нафосий — туғишдан кейинги қоя.
- 214 Дафқ — тўкилиш.
- 215 Йунб — яқинлашиш.
- 216 Духул — кириш.
- 217 Мазй — суюқлик.
- 218 Манй — шаҳват суви.
- 219 Чирк — манй назарда тутилмоқда.
- 220 Биъайних — айнан.
- 221 Лави — раиғ.
- 222 Истихоза — ҳайз ҳукмидаги ҳолат.
- 223 Қилма мусхаф масс — Қуръонни ушлама!
- 224 Жимоъ — жинсий алоқа.
- 225 Дур этмак — кеткизмак.
- 226 Сайалан — оқиш.
- 227 Ихмол — ўз ҳолича қолдирмоқ.
- 228 Навоқиз (бирл. ноқиз) — таҳоратни бузувчи нарсалар.
- 229 Хадас — вузусиз (таҳорати бузилган).
- 230 Зойил бұлмоқ — йўқолмоқ.
- 231 Гўш — қулоқ.
- 232 Мултаҳий — соқолли.
- 233 Мувожаҳа — юзма-юз учрашув.
- 234 Парма — қулоқ юмшогі.
- 235 Ваяҳ — юз.
- 236 Субуг — вузувни тўла бажариш.
- 237 Мазмаза — оғизни чайиш.
- 238 Бу ерда «сени кўрдим» маъносид.
- 239 Истиншоқ — бурунга сув тортиш.
- 240 Тахлил — орасини тозалаш.
- 241 Далк — ишқалаш.
- 242 Муқорин — яқин.
- 243 Халқ — бўғиз.

- 244 Ҳинсир — сичалоқ.
- 245 Ташаҳхуд айтиш — Қалима-и шаҳодатин айтиш.
- 246 Ҳувраб — пайноқ.
- 247 Мунаъал — кафшлик.
- 248 Фуқаҳо (бирл. фақиҳ) — фақиҳ, олимлар.
- 249 Муиқазий — муддати ўтган, тугаган.
- 250 Соқ — болдир.
- 251 Ботил — бекор.
- 252 Мубаттал — бекоғ қилувчи.
- 253 Халаф — ўринбосар.
- 454 Тайаммум — таҳоратни туфроқ билан ушатиш.
- 255 Қари — ўлчов номи.
- 256 Арз — ер, ер юзи.
- 257 Муявваз — ижозат қилинган, жойиз бўлган.
- 258 Мубоҳ — рухсатли, жойиз.
- 259 Йофт — бор бўлиш, мавжуд.
- 260 Мутайаммум — тайаммум қилувчи, қаранг: 169-изох.
- 261 Маски қуръон — Қуръонни қўлга олиш.
- 262 Дуҳул — кириш.
- 263 Фавт — ўлим.
- 264 Надиб бўлмоқ — кўринмоқ.
- 265 Ноқиз (кўнл. навоқиз) — бузувчи, таҳоратни бекор қилувчи.
- 266 Кофий — етарли, кифоя қилувчи.
- 267 Суҳур — саҳарлик.
- 268 Муқтадо — раҳбар.
- 269 Интиҳо — ниҳоя, туганш.
- 270 Қўлёзмада текст йўқ. 8433 рақамли қўлёзма нусха асосида тикланди.
- 271 Фузун — ортиб борувчи.
- 272 Восита — ўрта.
- 273 Витр — намознинг номи.
- 274 Истеҳоб — мустаҳаб бўлиш.
- 275 Фажр — тонг отиш вақти.
- 276 Сулс — учдан бири.
- 277 Бемузд — тўловсиз, беҳуда.
- 278 Таҳаррий — мўлжал қилиш.
- 279 Маҳсуб — ҳисобга ўтган.
- 280 Ин — бу.
- 281 Сагир-у кабир — кичигу катта.
- 282 Қийом — намоз вақтида тик туриш.
- 283 Рукуъ — букуниш.
- 284 Хам — эгилган.
- 285 Сужуд — сажда қилиш.
- 286 Қуъуд — ўтириш.
- 287 Ат-таҳиййот — Қуръондаги суранинг номи.
- 288 Мусаллий — намозхон.
- 289 Омм — умумий.
- 290 Замм қилмоқ — қўшмоқ.
- 291 Риъойат — «риъоё»нинг тўлиқ шакли.
- 292 Адно — яқин.
- 293 Ун — товуш, овоз.
- 294 Муифарид — якка, ёлғиз.
- 295 Ангиз — баланд.
- 296 Табаъиййат — итоат, қуроқ тутини.

- 297 Сойил — савол берувчи, сўроқловчи.
 298 Маъмум — имомга иқтидо қилувчи.
 299 Саҳв — хато, янглишиш.
 300 Лаҳв — ўйпашув, масхарабозлик.
 301 Тақдим — олдинга кетиш, илгариланиш.
 302 Таъхир — орқада қолиш, кечикиш.
 303 Мужаб-и сажда — сажданинг вожиблиги.
 304 Ёълум — хабардор қилиш.
 305 Қунут — дуъо.
 306 Дўш — елка.
 307 Интиқолат — рукндан рукнга ўтиш.
 308 Йалса — ўтириш.
 309 Нек — яхши.
 310 Марвий — ривоят этилган.
 311 Масбуқ — кейин қолган.
 312 Хом — тажрибасиз.
 313 Мужоиб — сақланиш, бартараф этиш.
 314 Зуҳр — пешни.
 315 Ашо — хуфтон намози кўзда тутилмоқда.
 316 Даранг — кечиктириш.
 317 Сибқат — олдинлаб кетиш, илдамланиш.
 318 Жаҳр — товуш чиқариш.
 319 Идда — бир неча.
 320 Ваъид — ёмонликни қайтаришга сўз бериш.
 321 Ньода — қайтариш.
 322 Жид — савий-ҳаракат.
 323 Тағйир — ўзгартириш.
 324 Муғаййар — ўзгартирилган.
 325 Жалла демоқ — намоз зикрида бошқа сўз қўшиш назарда тутилмоқда.
 326 Мутайаммим — туффроқ билан таҳорат ушатовчи.
 327 Дигар — бошқа.
 328 Қасд-и мавзъ — жойга интилиш.
 329 Мароҳил (бирл. марҳала) — вақтлар.
 330 Мутавассит — ўрта, миёна.
 331 Ғайр — бошқа.
 332 Васат — ўрта, ўртача.
 333 Хайма — чодир.
 334 Наздиктар — яқинроқ.
 335 Муқит-и тартиб — тартибни соқит қилувчи.
 336 Нисйон — эрдан чиқариш, хотирдан кўтарилиш.
 337 Қасрат — кўп, тўла.
 338 Ўвд — қайтиш.
 339 Бехбуд — яхши ҳолат.
 340 Муақдада — таъкидланган: муаккада суннат.
 341 Қитол этмак — урушмоқ.
 342 Мухаййар — ихтиёр ўзига берилган.
 343 Дом — чорва.
 344 Жавоз — рухсат, ижозат.
 345 Аъламу атқо — энг билагон ва энг қучли тақволи.
 346 Мутаваззий — вузу қилувчи.
 347 Ғосил — ғусл қилувчи.
 348 Мутанаффил — нафл намозини ўқувчи.
 349 Миср — катта шаҳар.
 350 Маъзун — изн берилган.

- 351 Суван — «суннат»нинг қўлиги.
- 352 Наздиктар — 334-нчи низоҳга қаранг.
- 353 Мунъақид эмас — ҳисоб эмас.
- 354 Авқот — «вақт»нинг қўлиги.
- 355 Завойид — ортиқ, «Зойид»нинг қўлиги.
- 356 Фавойид — фойданинг қўлиги.
- 357 Баъда — сўнгра, кейин.
- 358 Ййди азҳо — қурбон ҳайити.
- 359 Истеҳбоб — мустаҳаб амали.
- 360 Уй — қорамол.
- 361 Мавиз — майиз.
- 362 Вужуб — вожиб амали.
- 363 Масраф — сарф қилиш.
- 364 Хасий — бичилган.
- 365 Илик — илик.
- 366 Илик — қўл.
- 367 Забҳ айламоқ — сўймоқ.
- 368 Интифоз — фойда.
- 369 Муъоқиб — жазоли.
- 370 Ишироқ — қуёшнинг чиқиши, ёришиш.
- 371 Таъаббуд — ибодат қилиш.
- 372 Таҳажжуд — туи оққандаи сўнг, уйқудан туруб ёки витр билан бирга ўқиладиган намоз.
- 373 Гунжойиш — сизгиш.
- 374 Қуръондаги «ад-духон» сураси.
- 375 Тоҳи — Қуръондаги 20-нчи суранинг номи.
- 376 Чошт — ценниш.
- 377 Сувар — «сура»нинг қўлиги.
- 378 Вусъат — бемалоллик, кенглик.
- 379 Татвил — чўзиш, узайтириш.
- 380 Мутақобил — муқобил, рўбарў.
- 381 Кусуф-у хусуф — Ой билан қуёшнинг тутилиши.
- 382 Тарс — қўрқув.
- 383 Зимманй — Исломга мутй, номусулмон.
- 384 Истихора намози — Бир ишни қилиш-қилмаслигини билши учун ўталадиган намоз.
- 385 Закоат — мусулмонларнинг маълум миқдордаги даромадларидан хайр-аҳсон қилишлари зарур бўлган фарзлардан биридир. Закоат миқдори ўз тартиб қодаларига эга. Ушбу китобчада Заҳриддин Бобур закоат беришининг шарт-шароитларини баён қилган.
- 386 Мастур — ёқилган.
- 387 Истиъоат — иложи бор бўлиш, имконият, қудрат. Бу ўринда закоат тўлашига қодирлик назарда тутилмоқда.
- 388 Молик-и нисоб — нисоб эгаси, нисоб молининг берилиши керак бўлган бўлаги.
- 389 Шаръ — «шариъат»нинг маънодоши.
- 390 Қамарий — Демак закоат шамсий йил ҳисобида эмас, қамарий йил ҳисобида берилар экан.
- 391 Моний — тўсқин бўлувчи, манъ этилувчи. Бу ўринда «демагил моний» закотини тўлашга халақит бермайди маъносда.
- 392 Бергу — бермаклик, мазкур байтда қул учун закотини унинг эгаси бериши, агар рухсат бўлса қулнинг ўзи бериши лозимлиги ҳақида гап бормоқда.

- 393 Мулк-и том — кишининг тўлиқ ихтиёрида бўлган.
- 394 Масойил — «масъала»нинг кўплиги, яъни масъалалар.
- 395 Душвор — қийин, мушқил.
- 396 Зимор — қайтариб олингани гумон бўлган мол.
- 397 Дафина — хазина, яшириб қўйилган мулк.
- 398 Мол-и вадъату маъсуб — амонат ва тортиб олинган мол.
- 399 Икки шикъ — икки ҳолат.
- 400 Бу байтда Бобур аҳтиёж учун зарур бўлган, аҳтиёждан ортиқча бўлган молни элтиборга олиш керак демоқда. Чунки аҳтиёж молдан закот берилмайди.
- 401 Чаро — ўтлоқ.
- 402 Борғир — юк ташувчи.
- 403 Сойима — Ййдовдаги ҳайвонлар. Қўлэзмада: сойма, яъни санама.
- 404 Нақдина — нақд пул.
- 405 Савойим — «Сойима»нинг кўплиги. 403 изоҳга қаранг.
- 406 Уширининг рубъи — ўндап бирининг чораги, яъни қирқдан бир.
- 407 Сўзга қаламий айламак — сўз билан баён қилмоқ.
- 408 Хулий — тақиячоқлар; нуқра — кумуш.
- 409 Уй — қорамол.
- 410 Мутавассит — ўрта, миёна.
- 411 Мухаййир — хайрли ишни кўи қилгучи, саховатли.
- 412 Амвол — бирлиги мол, буюм. Бу ўришда моллар савдо-сотиғидан берилган закот ҳақида гап бормоқда.
- 413 Рахт — кийим-кечак ва уй буюмлари.
- 414 Мазруба — зарб қилинган олтин, яъни пул.
- 415 Мустафид — истефода қилинган.
- 416 Афзун — ортиқ, қўшимча.
- 417 Суд-у мойа — фойда ва дастмоя.
- 418 Улоғ — улов.
- 419 Мазраъа — экиндор.
- 420 Анқот — вақтнинг кўплиги.
- 421 Кофир-и зиммий — ислом даноҳида бўлган мусулмон.
- 422 Бистйак — йлгирмадан бир.
- 423 Ошир — ушрчи, солиқчи.
- 424 Тужжор — Тожир (савдогар)нинг кўплиги.
- 425 Куффор — «кофир»нинг кўплиги.
- 426 Маъман — наноҳгоҳ.
- 427 Фаройиз — «фариза» (фарз бўлган амал)нинг кўплиги.
- 428 Масрафга бермак — сарф қилмоқ.
- 429 Масориф — «Масраф»нинг кўплиги.
- 430 Муаллафа-и қулуб — Бобур бунга изоҳ бермаган.
- 431 Мукотаб — Бобур қуйироқда изоҳини берган.
- 432 Хужжож — «ҳожий» сўзининг кўплиги.
- 433 Яъни юкорида зикр этилган муаллафа-и қулуб.
- 434 Мадйун — мажбур, қарздор.
- 435 Мустаҳиқ — ҳақи бор.
- 436 Маҳсуб — ҳисобга ўтадиган.
- 437 Нъода — қайтариш, бошқатдан қилиш.
- 438 Истирдод — рад қилиб олиш, қайтариб олиш.
- 439 Ҳажж умра — кичик ҳаж, яъни ҳаж муддатидан бошқа вақтда Маккага бориб ҳаж қилиш.
- 440 Зарф — илми.
- 441 Тарра — онкўк; дона-дон.

- 442 Даҳ йак — ўндан бир.
 443 Мафқуд — йўқолган.
 444 Муқосама — ҳосил бўлагидан хирож бериш.
 445 Таъаммул — фикр қилиш, идрок этиш.
 446 Даҳ се — ўндан уч.
 447 Ноаниқлик бор.
 448 Нисф — ярим.
 449 Мукаррар — қайта, такрор.
 450 Муваззаф — хирожни ерга нисбатан бериш.
 451 Йариб — ер ўлчови.
 452 Бу ерда бир жариб 60x60 газни ташкил қилиши қайд

этилмоқда.

- 453 Масоҳат — 155-нчи изоҳга қаранг.
 454 Имом олмақ — режалармоқ.
 455 Маъоф — озод, фориғ.
 456 Йиммъ этмақ — жинсий алоқа қилмоқ.
 457 Сам — рўза.
 458 Нафл рўзаси — вожиб бўлмаган рўза.
 459 Вожиб — бажарилиши шарт бўлган диний амаллар.
 460 Собит — исботли, аниқ.
 461 Шабъон — қамарий йилининг 8-нчи ойининг номи.
 462 Монъ — халақит берувчи.
 463 Казб — ёлгон, потўғри.
 464 Каффорат қазо — гуноҳларни ювини учун тутиладиган

рўза.

- 465 Кароҳийят — манъ қилиш, макруҳ билиш.
 466 Назр — ваъда.
 467 Йавм — кун, кундуз.
 468 Чоштгоҳ — куннинг ярим вақти.
 469 Муфсад — бузилаш, ҳисобланмайдиган.
 470 Карҳ — кўнгилсизлик.
 471 Мисос — тегин, ушлаш.
 472 Маший — шаҳват суви, снерма.
 473 Анзол — нозил бўлиш, тушиниш.
 474 Жалқ — анонизм.
 475 Омдон — атайлаб.
 476 Халқ — 243-нчи изоҳга қаранг.
 477 Арқ — тер.
 478 Ашк — кўз ёши.
 479 Истинжо — ювиниш.
 480 Истеъсо — қийналиш, қўзғолиш.
 481 Ватий қилмоқ — жинсий алоқа қилмоқ.
 482 Ўътоқ — қулни озод қилиш.
 483 Соъ — ўлчов бирлиги.
 484 Хойиз — ҳайз кўрувчи.
 485 Муқат — ўхшовчи.
 486 Макруҳ — кўпл. макруҳот — манъ қилинган, кўнгилга

ёқимсиз.

- 487 Музамза — оғизни чайиш.
 488 Самт — тек туриш, жим бўлиш.
 489 Муфаттар — рўза тутувчи, ифтор қилувчи.
 490 Писйон — эрдан чиқиш.
 491 Беҳаймийа — севгисиз.
 492 Қай — қусиш, қайд.
 493 Шиқ — ҳолат.

- 494 Мундатпъ — қолиб кетган.
- 495 Нўҳуд — нўхат.
- 496 Ҳажомату фасд — қон олиш ва олдирш.
- 497 Музарр эрмас — зарарли эмас.
- 498 Бок — қўрқинч, хавф.
- 499 Нажас ва ифлосланиш туфайли бўлган узрлар баёнида.
- 500 Мабоҳ — ижозатли, рухсат берилган.
- 501 Нафсо — ҳомиладор.
- 502 Ғозий — ислон йўлида ғазот қилувчилар.
- 503 Мараз — касаллик.
- 504 Фидйа — қурбонлик.
- 505 Мутатобий — узлуксиз.
- 506 Манҳий — манъ этилган.
- 507 Мустаҳаб — маъқул, мақбул.
- 508 Ташириқ қиллари — Зул-ҳижжа ойида келадиган қурбон байрами куплари.
- 509 Ифсод — ўрта.
- 510 Мунтасаф — ўрта.
- 511 Байз — тухум. Бу ерда оининг ўртаси маъносида.
- 512 Имсок — тутш.
- 513 Ўтикоф — уйда ўтириш, уйдан чиқмаслик.
- 514 Ушр — ўндан бир.
- 515 Ала-л-кифоя — кифоя.
- 516 Вузу — таҳорат.
- 517 Нақз — бузини.
- 518 Муътакаф — уйда ўтириб рўза тутувчи.
- 519 Даранг — оҳисталик, секинлик.
- 520 Мубтил — бузувчи, бекор қилувчи.
- 521 Фавт бўлгон — қазо бўлган, ўтган.
- 522 Масойил — «масъала»нинг кўпчилиги, яъни масъалалар.
- 523 Умра — кичик ҳаж, яъни ҳаж муддатидан бошқа вақтда Маккага бориб ҳаж қилиш.
- 524 Каъба тавфи — Каъбани тавоф қилиш, яъни айланиб чиқиш.
- 525 Махтурот — бирл. махтур, хатарликлар.
- 526 Истизоат — қодирлик.
- 527 Мунҳасир — ўз ихтиёрида бўлган.
- 528 Киройа — кира, ижарага олиш.
- 529 Тождир — савдогар.
- 530 Раъсу-л-мол — сармой.
- 531 Таъхир — кечикиш.
- 532 Йўрум — гуноҳ.
- 533 Зоду роҳила — йўл озқаси ва мпниладиган ҳайвон.
- 534 Азмина — замоннинг кўпчилиги.
- 535 Мийқот — Ҳаж ва Умрага эҳром боғланадиган жой.
- 536 Мавоқит — мийқотнинг кўпчилиги.
- 537 Тавъ — иттиқорлик.
- 538 Афрод — фардинг кўпчилиги. Бир киши, яқна.
- 539 Қирон — иттифоқ, биргалик.
- 540 Таматтуъ — лаззатланиш
- 541 Умра — кичик ҳаж.
- 542 Муаккада — тасдиқланган, таъкидланган.
- 543 Бори — яъни муайян вақти йўқ.
- 544 Қорин — ҳажни қирон вақтида адо қилувчи.

- 545 Ташриқ — Зулқаъда ойнадаги қурбонликдан кейинги уч
кун,
- 546 Шавт — масофа, босиб ўтиш.
- 547 Сафову Марва — Сафо ва Марва тоғлари.
- 548 Эҳром — ҳарамнинг кўнлиги. Муқаддас жойлар.
- 549 Халқ — мўйларни қирқиш.
- 550 Тақсир — қисқартириш.
- 551 Муътамир — Умра қилувчи.
- 552 Истиломи ҳажар — Каъбадаги муқаддас тошни ўпиш.
- 553 Талбийа — ҳаж вақтида «лаббайка» деб айтиш.
- 554 Қўдум — етиб келиш.
- 555 Субъ — овланадиган ва сўйиладиган ҳайвон.
- 556 Уй — қорамол.
- 557 Наҳр кунин — Зулҳижжанинг ўнинчи, яъни қурбон кунин
- 558 Жабрайн ақаба — Шайтонга тош отиладиган жой.
- 559 Забҳ — сўйиш.
- 560 Муҳрим — ихромдаги.
- 561 Аъмол — «амал»нинг кўнлиги.
- 562 Уҳда — мажбурият.
- 563 Мутамайтиъ — таматтуъ қилувчи.
- 564 Ҳадй — қурбонлик.
- 565 Тарвийа — Зулҳижжа ойининг саккизинчи кунин.
- 566 Мийқотдан ташқари.
- 567 Махтурот — қараиғ: 525-изоҳ.
- 568 Мужиб — сабаб.
- 569 Ватийъ — жимоъ.
- 570 Амд — билиб қилиш.
- 571 Ниснон — эрдан чиқиш.
- 572 Ғарҳ — жабр, мажбурилик.
- 573 Татийиб — ҳуш қилиш.
- 574 Дохил эмас — кирмайди.
- 575 Ҳизоб — бўёқ, юзники.
- 576 Тувбон — иштон.
- 577 Қанапак — ёпишчиқ.
- 578 Ҷубба — халат.
- 579 Каъб — тўпиқ.
- 580 Омма — ҳамма, барча.
- 581 Хийн — вақт, чоғ.
- 582 Ғарҳам — чапланган.
- 583 Сийом — рўза тутувчи, рўзадор.
- 584 Мақтал — қатл этилган ер.
- 585 Ақраб — энг яқин.
- 586 Соийм — рўза тутувчи, рўзадор.
- 587 Мурдор — ўлимтик, попок.
- 588 Масокин — мискининг кўнлиги.
- 589 Изҳир — хушбўй ўсимлик.
- 590 Ёийд-и адҳо — Қурбон ҳайити.
- 591 Тахаййур — сайлаиш.
- 592 Милайн аҳзарайн — икки милли кўкаламзор.
- 593 Ҳажару-л-асвод — Каъбадаги қора тош.
- 594 Изтибоъ — ҳаж либосининг бир учини ўнг қўлтиққа, ик-
кинчисини чап елкага таплаганиши.
- 595 Фуржа — оралиқ.
- 596 Муволот — кетма-кетлик.
- 597 Ҳам этмоқ — эгилмоқ, букилмоқ.

- 598 Ақдом — киришмақ.
599 Мавқиф — тураб жой.
600 Марвий — ривоят қилинган.
601 Фосила — масофа, узилдиш.
602 Ашо — кечки ламоз.
603 Ибҳом — бош бармоқ.
604 Мусаббиҳа — кўрсаткич бармоғи.
605 Рамий қилмоқ — отмоқ.
606 Интиқол — қўзғалиш, кўчиш.
607 Рамий-и жуммор — тош отиш.
608 Муҳассаб — тош ташланадиган жой.

МУНДАРИЖА

Заҳриддин Муҳаммад Бобур ва унинг «Мубаййин» асари.	3
Эътиқодийа	6
Китобу-с-салот	27
Китобу-з-закоат	97
Китобу-с-саум	110
Китобу-л-ҳаж	122
Изоҳлар	167

Адабий-бадвий нашр
ЗАҲРИДДИН МУҲАММАД БОБУР
МУБАЙЙИН
Ўзбек тилида

Муҳаррир *Илҳом Зойир*
Мусаввир *Темур Саъдулла*
Тех. муҳаррир *Валентин Веремеюк*
Мусахҳиҳ *Зиёда Латифхон қизи*

ИБ № 247

Теринга берилди 17.02.2000 йил. Босинга рухсат этилди 20.03.2000 й. Бичими 84×108¹/₃₂. Шартли босма табаги 9,66. Нашр босма табаги 7,5. Адади 1.000 нусхада.Баҳоси шартнома асосида. Буюртма № 23

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасининг Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, Тошкент — 129, Навоий кўчаси, 30-уй, Нашр рақами № 5.

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасининг Тошкент китоб-журнал фабрикасида босилди. Тошкент—194. Юнусобод даҳаси, Муҳаммад кўчаси, 1-уй.

**АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ НОМИДАГИ ХАЛҚ МЕРОСИ
НАШРИЕТИ**

Директор: Дилбар ИКРОМОВА

Бош муҳаррир: Насом ЗОИРОВ

Ишлаб чиқариш бўлими мудир: Темириўлат ХОДЖАЕВ